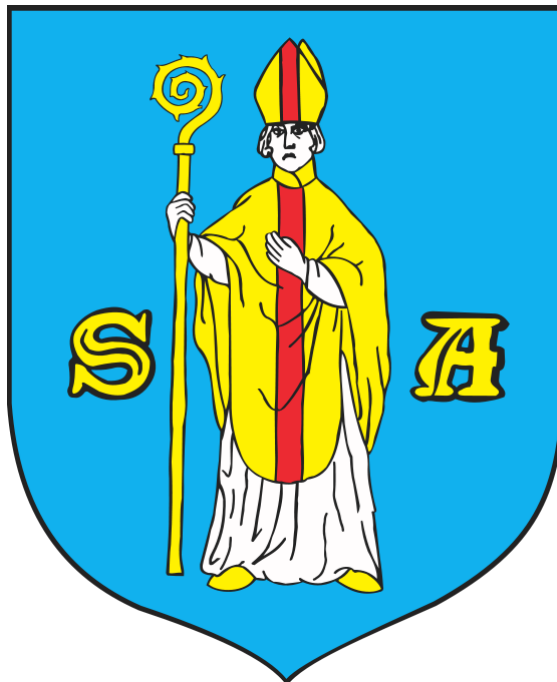

Załącznik
do Uchwały 498/XLIV/2021 Rady Miejskiej w Serocku
z dnia 1 grudnia 2021 r.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock na lata 2021 - 2024

Zamawiający:

Miasto i Gmina Serock
Urząd Miasta i Gminy Serock
ul. Rynek 21
05 – 140 Serock

Wykonawca:

Green Key Joanna Masiota - Tomaszewska
ul. Nowy Świat 10a/15
60 - 583 Poznań
www.greenkey.pl

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock na lata 2021 - 2024

Właściciel firmy:

mgr Joanna Masiota-Tomaszewska

Autorzy opracowania:

mgr Kamil Nabagło
mgr Andrzej Karkowski

Czerwiec, 2021 r.

SPIS TREŚCI

I. WSTĘP	5
1.1. Charakterystyka gminy	5
1.2. Charakterystyka społeczno–gospodarcza	8
1.3. Charakterystyka przyrodnicza	9
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	10
III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	11
IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ..	14
4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	23
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	23
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	30
5.2.1. Zarys historii Gminy Serock oraz Serocka.....	30
5.2.2 Krajobraz kulturowy.....	44
5.2.3. Zabytki ruchome	50
5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych.....	51
5.2.5. Dziedzictwo niematerialne.....	53
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	59
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki nieruchome	61
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne.....	71
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	79
VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	91
VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	93
7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami	93
7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami.....	94
7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	94
VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	97
IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	98
X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	99
XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW.....	104
XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA	108
SPIS RYCIN.....	111
SPIS TABEL	111
SPIS WYKRESÓW	112
SPIS FOTOGRAFII	112
XIII. ANEKSY	113

Wykaz skrótów

AZP – Archeologiczne Zdjęcie Polski,

CKiCz – Centrum Kultury i Czytelnictwa,

CSŁil – Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki,

GEZ – Gminna Ewidencja Zabytków,

GPOnZ – Gminny Program Opieki nad Zabytkami,

GUS – Główny Urząd Statystyczny,

Dz. U. – Dziennik Ustaw,

KGW – Koło Gospodyń Wiejskich;

KPOZiOnZ – Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,

LGD – Lokalna Grupa Działania;

LPR – Lokalny Program Rewitalizacji

MKiDN – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego,

MPZP – Miejskowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego,

MWKZ – Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków,

NFOZ – Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,

NIMOZ – Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów,

NID – Narodowy Instytut Dziedzictwa,

ob. – obecnie,

OZW – Obszar o znaczeniu dla wspólnoty,

POnZ – Program Opieki nad Zabytkami,

PPP – partnerstwo publiczno – prywatne,

PZP – Plan zagospodarowania przestrzennego,

RPO – Regionalny Program Operacyjny,

SWOT – ang. Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (mocne, słabe strony, szanse i zagrożenia),

WOG – Wojskowy Oddział Gospodarczy,

WUOZ – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków,

WKZ – Wojewódzki Konserwator Zabytków,

WM – województwo Mazowieckie,

I. WSTĘP

Przedmiotem opracowania jest Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock na lata 2021 – 2024. Jest to aktualizacja poprzedniego programu pn. „Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2011 – 2014 gminy Miasto i Gmina Serock”. Celem dokumentu jest przedstawienie zasobów dziedzictwa kulturowego gminy ze szczególnym uwzględnieniem obiektów zabytkowych oraz wypracowanie programu zarządzania nimi, w tym praca nad ich potencjałem. Program jest dokumentem strategicznym w zakresie ochrony zabytków. Pozwoli on na kontynuację działań koordynacyjnych z zakresu polityki przestrzennej w nawiązaniu do opieki i zarządzania dziedzictwem kulturowym. Ponadto umożliwi ochronę dziedzictwa niematerialnego, co skutkować będzie wzrostem zainteresowania lokalną tradycją wśród mieszkańców. W okresie najbliższych czterech lat Program realizowany będzie dostępnymi środkami prawnymi oraz finansowymi.

Celem Programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Głównym założeniem obecnej edycji GPOnZ będzie kontynuacja i wzmocnienie ochrony i opieki zabytków, które to zostały wyznaczone w poprzedniej perspektywie czasowej. Systematyczne wdrażanie ustaleń dokumentu powinno spowodować poprawę stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy Serock. Program powinien być znany nie tylko władzom lokalnym, ale i społeczności lokalnej. Jego zadaniem jest m.in. uświadamianie mieszkańców o konieczności dbania o lokalną tradycję przejawiającą się w inicjatywach społecznych, jak i o potrzebie ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Mieszkańcy i władze gminy powinni dbać o utrzymanie indywidualnego charakteru miejsca, w tym o zachowanie jego znamienych elementów zabytkowych i przyrodniczych, które są swoistą spuścizną materialną i historyczną.

Niniejszy Program powstał na podstawie poradnika metodycznego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz został opracowany mając na uwadze art. 4 pkt 2 ustawy Prawo autorskie i pokrewne.

1.1. Charakterystyka gminy

Gmina Serock położona jest w centralnej części województwa Mazowieckiego, w powiecie legionowskim, na północ od Warszawy. Jest jedną z 5. gmin powiatu i jedyną gminą miejsko-wiejską. Sieć osadniczą gminy tworzy miasto Serock o współrzędnych geograficznych 52.5054°N, 21.0629°E, którą zamieszkuje 4648 osób (2020 r., GUS), tj. 30% mieszkańców Gminy oraz jednostki wiejskie. Gmina wchodzi w skład regionu etnograficznego Mazowsze. Zdecydowana większość gminy przynależy do historycznego obszaru ziemi zakroczymskiej, jedynie jej wschodnia część (teren pomiędzy Narwią i Bugiem) znajduje się na terenie ziemi nurskiej. Obecnie gmina Serock należy do Obszaru Metropolitalnego Warszawy. Z Serocka do Warszawy – odległość z centralnych części miejscowości wynosi ok. 39 km, a do Legionowa ok. 18 km (odległość drogowa). Jednostka samorządowa zajmuje obszar o powierzchni 109 km² (27,9 % powierzchni powiatu), granicząc z 10 gminami (ryc. 1):

- od północy – z gminą Winnica i gminą Pokrzywnica (powiat pułtuski);
- od północnego-wschodu – z gminą Zatory (powiat pułtuski);

- od wschodu – z gminą Somianka (powiat wyszkowski) i gminą Dąbrówka (powiat wołomiński);
- od południowego-wschodu – z gminą Radzymin (powiat wołomiński);
- od południa – z gminą Nieporęt (powiat legionowski);
- od południowego-zachodu – z gminą Wieliszew (powiat legionowski);
- od zachodu – z gminą Pomiechówek (powiat nowodworski) i gminą Nasielsk (powiat nowodworski).

Najbardziej skrajne odległości na terenie gminy oddalane są od siebie w odległości ok. 18,5 km w linii północny – wschód – południowy - zachód. Na terenie gminy oprócz wspomnianego powyżej miasta Serock znajduje się 31 wsi: Bolesławowo, Borowa Góra, Cupel, Dębe, Dębinki, Dosin, Gąsiorowo, Guty, Izbica, Jachranka, Jadwisin, Kania Nowa, Kania Polska, Karolino, Ludwinowo Dębskie, Ludwinowo Zegrzyńskie, Łacha, Marynino, Nowa Wieś, Skubianka, Stanisławowo, Stasi Las, Szadki, Święcennica, Święcienica, Wierzbica, Wola Kiełpińska, Wola Smolana, Zabłocie, Zalesie Borowe, Zegrze.

Ryc. 1. Położenie Gminy Serock w najbliższym otoczeniu

Źródło: opracowanie własne

Gmina Serock charakteryzuje się bogatą ofertą turystyczną, a w konsekwencji dużą liczbą obiektów noclegowych oraz odwiedzających gminę turystów. W gminie Serock wg danych GUS odnotowuje się 16 turystycznych obiektów noclegowych, w tym 4 hotele. W ww. obiektach znajduje się 2 628 miejsc noclegowych ogółem, czyli o ponad 800 miejsc więcej, niż w 2012 r., co świadczy o dużym zapotrzebowaniu w turystyczne miejsca noclegowe w gminie. W 2018 r. udzielono 7 845 noclegów turystom zagranicznym. Spośród nich największą liczbę noclegów udzielono obywatelom Niemiec – 1 606 noclegów oraz Ukrainy – 1 541 noclegów (GUS, 2019 r.).

1.3. Charakterystyka przyrodnicza

Pod względem fizyczno-geograficznym wg Kondrackiego teren gminy Serock znajduje się w prowincji Niż Środkowoeuropejski. Opisywany obszar mieści się w podprowincji Niziny Środkowopolskie, w makroregionie Nizina Północnomazowiecka. W układzie mezoregionalnym gmina znajduje się w obszarze Wysoczyzny Ciechanowskiej. W aspekcie geomorfologicznym na terenie gminy odnotowuje się moreny czołowe, obszary sandrowe, doliny, zagłębienia, tarasy erozyjne i zalewowe.

Południową i południowo-zachodnią granicę gminy wyznacza rzeka Narew – prawobrzeżny dopływ Wisły o łącznej długości 484 km. Rzeka płynąc z północy przebiega przez Serock od strony wschodniej miasta, przepływa przez jezioro Zegrzyńskie i wpływa do Wisły w odległości ok. 16 km od zachodniej granicy gminy Serock. Południowo-wschodnią granicę gminy stanowi rzeka Bug o łącznej długości 772 km, która swoje ujście ma do Narwi na wysokości Serocka. Nieznaczną część północnej granicy gminy wyznacza rzeka Klusówka – lewobrzeżny dopływ Narwi. Od strony południowej gmina graniczy z jeziorem Zegrzyńskim. Jest to największe jezioro w okolicy, jego powierzchnia wynosi 3 030 ha, długość 41 km (na Narwi), szerokość ok. 3,5 km. Jezioro Zegrzyńskie powstało w 1963 r.- zaporą na rzece Narew. Należy do jezior przepływowych i służy jako zbiornik retencyjny, wykorzystywany jest także w celach rekreacyjnych. W obszarze charakteryzowanej jednostki wysokość nad poziomem morza waha się od ok. 75 (przy jeziorze Zegrzyńskim) do ok. 120 (północna część Gminy – tzw. góry Pobyłowskie oraz okolice ul. Polnej w Serocku). Obszar miasta Serock położony jest na podobnej wysokości.

Według danych z 2020 r. lesistość na terenie gminy wyniosła 20,2%. Ogółem licząc jest to 2 226,48 ha, z czego grunty leśne publiczne ogółem stanowiły 1 335,48 ha. W związku z powyższym należy uznać, że na terenie gminy Serock grunty leśne prywatne w porównaniu do większości jednostek samorządowych w kraju stanowiły wysoki procent udziałów w ogólnej powierzchni zalesienia – 40,0%.

W granicach charakteryzowanego terenu występują następujące obszary i obiekty chronione (na podstawie Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody):

- rezerwat przyrody – Wąwóz Szaniawskiego;
- rezerwat przyrody – Zegrze;
- rezerwat przyrody – Jadwisin;
- zespół przyrodniczo-krajobrazowy – Dębe;
- obszar chronionego krajobrazu – Nasielsko-Karniewski;
- obszar chronionego krajobrazu – Warszawski;
- obszar natura 2000 - specjalny obszar ochrony siedlisk – Ostoja Nadbużańska (kod PLH140011);

- obszar natura 2000 – specjalny obszar ochrony siedlisk – Świetliste dąbrowy i grądy w Jabłonnej (kod PLH140045);
- obszar natura 2000 – obszar specjalnej ochrony ptaków – Puszcza Biała (kod PLB140007);
- obszar natura 2000 – obszar specjalnej ochrony ptaków – Dolina Dolnego Bugu (kod PLB140001);
- 28 pomników przyrody.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Serock na lata 2021 – 2024 sporządzono na podstawie art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710) oraz na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.)

Niniejsza aktualizacja jest kontynuacją Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2011 – 2014 z uwzględnieniem obecnych wymogów prawnych oraz aktualnej sytuacji ochrony i opieki zabytków. Ww. program został przyjęty uchwałą Nr 138/XVI/2011 z dnia 30 listopada 2011 roku przez Radę Miejską w Serocku.

Art. 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami mówi o tym, że „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock:

- sporządzany jest na okres 4 lat przez Burmistrza Miasta i Gminy Serock;
- co 2 lata wymaga sprawozdania z jego realizacji przez Burmistrza Miasta i Gminy Serock poprzez przedstawienie go Radzie Miejskiej w Serocku;
- przyjmuje Rada Miejska w Serocku, po uzyskaniu opinii Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie;
- ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego.

Zgodnie z zapisami art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami Program Opieki nad Zabytkami ma na celu m. in.:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym związany jest z obowiązkami Gminy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. „Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

III. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

System prawny w Polsce gwarantuje obecnie ochronę zabytkom i całości dziedzictwa kulturowego na terenie kraju. Poniżej przedstawiono obowiązujące akty prawne, które nawiązują do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483 ze zm., z dnia 2 kwietnia 1997 r.).
 - *Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.*
 - *Art. 6. 1. Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.*
 - *Art. 86. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.*
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710) jako główny akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami. Ustawa ta w art. 3 definiuje niniejsze podstawowe pojęcia:
 - *Zabytek* – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
 - *Zabytek nieruchomy* – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości o cechach j.w.;
 - *Zabytek ruchomy* – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych o cechach j.w.;
 - *Zabytek archeologiczny* – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
 - *Instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami* – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- *Prace konserwatorskie* – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- *Prace restauratorskie* – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- *Roboty budowlane* – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub otoczeniu zabytku;
- *Badania konserwatorskie* – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- *Badania architektoniczne* – działania ingerujące w substancje zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- *Badania archeologiczne* – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- *Historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny* – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- *Historyczny zespół budowlany* – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- *Krajobraz kulturowy* – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- *Otoczenie* – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Jednocześnie z ww. ustawy wynikają następujące formy ochrony zabytków zgodnie z art. 7:

- 1) *wpis do rejestru zabytków;*
 - 1a) *wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;*
- 2) *uznanie za pomnik historii;*
- 3) *utworzenie parku kulturowego;*
- 4) *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Ponadto ww. ustawa nakłada zadania na gminy, do których należy zaliczyć:

- *utworzenie parku kulturowego (art. 7 pkt 3, art. 16 i 17);*
- *prowadzenie gminnej ewidencji zabytków (art.22 ust.4, 5 i 6)*
- *sporządzenie gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87);*

- *przekazywanie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjętych zawiadomień o odkryciu przedmiotu o cechach zabytku lub znalezieniu zabytku archeologicznego (art. 32 ust.2);*
 - *udzielenie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, na zasadach określonych w podjętej przez gminę uchwale (art. 81 ust 1).*
3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.)
 4. Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów.
 - *Art. 7. 1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:
9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.*
 5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2021 r. poz. 741 z późn. zm.)
 6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 z późn. zm.)
 7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 r. poz. 1219 z późn. zm.)
 8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2020 r. poz. 55 z późn. zm.)
 9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r. poz. 1990 z późn. zm.)
 - Art. 13 ust 4 Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
 - Art. 13 ust 5 Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.*
 10. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 r. poz. 194 z późn. zm.)
 11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.)
 12. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. z 2021 r. poz. 485).
 13. Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1947)
 14. Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2337)
 15. Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 711 z późn. zm.)
 16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354).

17. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 Nr 113, poz. 661).
18. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1265).
19. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zostały określone w:

1. Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2020 r. poz. 902)
2. Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach ((Dz.U. z 2019 r. poz. 1479)

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r. poz. 164)

IV. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock sporządzono z uwzględnieniem zewnętrznych uwarunkowań ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym aktów prawa oraz innych opracowań strategicznych, w których poruszono tematykę dziedzictwa kulturowego.

Ustalenia niniejszego Programu korespondują z zapisami (cele, zasady, kierunki) dokumentów sporządzonych na różnych szczeblach administracyjnych. Metodologia planowania zakłada spójność dokumentów programowych w układzie hierarchicznym: kraj, województwo, powiat, gmina.

W niniejszym rozdziale scharakteryzowano wyżej wymienione dokumenty pod kątem wyznaczonych priorytetów i kierunków działań, a także krajobrazu kulturowego oraz substancji zabytkowej.

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 jest dokumentem utworzonym na podstawie przepisów art. 84 i 85 ust.1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Głównym celem jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach programu będą realizowane m.in. następujące zadania:

- szkolenia dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego i pracowników służb konserwatorskich, m.in. w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- powołanie Centrum Architektury Drewnianej, którego podstawowym celem będzie dostarczanie wiedzy dotyczącej zasad konserwacji zabytków drewnianych właścicielom, opiekunom a rzemieślnikom zaangażowanym w opiekę nad tego rodzaju obiektami;
- podniesienie bezpieczeństwa zabytków poprzez współpracę z właściwymi służbami jak Policja;
- kampanię społeczno-edukacyjną w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami;
- program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączanie społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

Podmiotem wiodącym, realizującym programem jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Ponadto program realizować będą wojewódzcy konserwatorzy zabytków, dyrektorzy urzędów morskich, Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku oraz inne podmioty w zależności od potrzeb

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004-2020

Kolejnym dokumentem szczebla krajowego jest Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 – 2020. Działania uwzględnione w Strategii w bezpośredni sposób przekładają się na rozwój kultury, ale także na społeczno-ekonomiczny rozwój regionów.

Za misję Narodowej Strategii Rozwoju Kultury uznano: „*zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów*”. W ramach prac Narodowej Strategii sformułowano następujące cele:

Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząstkowe:

1. *Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury.*
2. *Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.*
3. *Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju kultury.*
4. *Wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury.*
5. *Poprawa warunków działalności artystycznej.*
6. *Efektywna promocja twórczości.*
7. *Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków.*
8. *Zmniejszenie luki cywilizacyjnej poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.*

9. *Promocja polskiej kultury za granicą.*
10. *Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.*
11. *Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.*
12. *Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).*

Na dzień 31.06.2021 r. nie przyjęto nowego programu, obowiązującego na nową perspektywę czasową.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju, jest Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. W dokumencie tym zakłada się rozwój bogactwa polskich regionów w oparciu o wykorzystanie wewnętrznych potencjałów polskiej przestrzeni – ich dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, potencjału gospodarczego, innowacyjnego oraz naukowego. W Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju określono cel strategiczny polityki przestrzennego zagospodarowania kraju: *„Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększania zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie”*.

Osiągnięcie celu strategicznego musi się odbywać z zachowaniem spójności przyrodniczo-kulturowej służącej realizacji konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju.

4.2 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Samorząd Województwa Mazowieckiego prowadzi działania z zakresu ochrony zabytków jako jednostka samorządu terytorialnego, realizując zadania wynikające z zapisów ustawowych. Prócz tego Samorząd Województwa Mazowieckiego sprawuje opiekę nad zabytkami, będąc ich właścicielem.

Na szczeblu wojewódzkim zostały opracowane dokumenty strategiczne, które są podstawą prawną oraz pozwalają wskazać kierunki działań dla programów na niższych poziomach jednostek samorządu terytorialnego.

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Dnia 28 października 2013 roku Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwalił Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego (Uchwała Nr 158/13).

Wizja Strategii brzmi: *„Mazowsze to region spójny terytorialnie, konkurencyjny, innowacyjny z wysokim wzrostem gospodarczym i bardzo dobrymi warunkami życia jego mieszkańców”, a jej celem głównym jest: „zmniejszenie dysproporcji rozwoju w województwie Mazowieckim, wzrost znaczenia obszaru metropolitalnego Warszawy w Europie”*.

Dokument składa się z 10 rozdziałów:

1. Rola, wizja i cele strategii w procesie rozwoju województwa mazowieckiego.
2. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej i potencjał województwa mazowieckiego.
3. Scenariusze rozwoju województwa mazowieckiego.
4. Cele rozwojowe województwa mazowieckiego.
5. Kierunki działań – uszczegółowienie.
6. Obszary strategicznej interwencji.
7. Współpraca międzyregionalna.
8. Wskaźniki realizacji celów Strategii
9. System realizacji Strategii.
10. Ramy finansowe.

W ramach rozdziału 2 zamieszczono podrozdział 2.6 odnoszący się do kultury i dziedzictwa. Do rejestru zabytków zostało wpisanych 6 487 obiektów nieruchomości, m.in. układy urbanistyczne (127), obiekty: publiczne (583), mieszkalne (1 763), przemysłowe (261), obronne (55), sakralne (1 032) oraz tereny zieleni (936) i cmentarze (354). Dużą wartość historyczną i kulturową posiadają również liczne dobra kultury współczesnej oraz dziedzictwo niematerialne ,tj. miejsca pamięci i miejsca związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi (NID, 2012). Żaden z zabytków gminy Serock nie został wyróżniony w opisie diagnozy. W niniejszym rozdziale zamieszczono analizę SWOT.

Tabela 1. Analiza SWOT – kultura i dziedzictwo

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB. 2. Rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami. 3. Wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki. 4. Dynamiczny rozwój przedsiębiorstw sektora kreatywnego. 5. Zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie w wyniku organizacji wydarzeń kulturalnych i sportowych o charakterze międzynarodowym 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niewystarczający poziom finansowania kultury. 2. Brak skutecznych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami. 3. Brak współpracy władz na różnych poziomach administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego. 4. Odpyływ klasy kreatywnej stanowiącej potencjał rozwojowy regionu. 5. Słaba promocja kultury w kraju i zagranicą.
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej. 2. Bogate i różnorodne tradycje kulturowe. 3. Liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe. 4. Duży ruch turystyczny w skali kraju, w tym zwłaszcza w Warszawie. 5. Liczne imprezy kulturalne. 6. Wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych. 7. Stare Miasto w Warszawie wpisane na listę UNESCO. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niskie poczucie tożsamości regionalnej. 2. Zły stan techniczny obiektów zabytkowych. 3. Niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu. 4. Niski poziom cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu. 5. Niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna. 6. Niski udział sektora kreatywnego wśród przedsiębiorstw spoza obszaru metropolitalnego. 7. Słabe wykorzystanie marki UNESCO.

Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030

Za priorytetowy cel strategiczny przyjęto *Rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno-spożywczym*. Oprócz celu priorytetowego w dokumencie przyjęto trzy

cele strategiczne *Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii, Poprawę dostępności i spójności terytorialnej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego, Poprawę jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.*

Uzupełnieniem powyższych celów strategicznych są dwa ramowe cele strategiczne: *Zapewnienie gospodarce zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska, a także Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości.*

W kontekście tego ostatniego wymieniono działania szczególnie ważne z punktu widzenia GPOnZ:

- *wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu;*
- *upowszechnienie kultury i twórczości;*
- *kreowanie miast jako centrów aktywności kulturalnej;*
- *wspieranie rozwoju przemysłu kreatywnego;*
- *wykorzystania dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej.*

Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2018 - 2021

Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2018 – 2021 przyjęty został przez Sejmik Województwa Mazowieckiego z dn. 13.11.2018 r. uchwałą nr 174/18.

Program składa się z części diagnostycznej, planistycznej i zarządczej. W części diagnostycznej opisano m.in. kontekst historyczny województwa, dziedzictwo i stan opieki nad nim, charakterystyce poddano dziedzictwo województwa, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne, obiekty w zasobie muzealnym, dziedzictwo niematerialne i zabytki, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego. Wg powyższego na terenie gminy Serock znajdują się zabytki drewniane w liczbie 1-20, 1 zabytek jest zagrożony zniszczeniem, a łączna liczba zabytków w GEZ nie przekracza 100 obiektów. Część diagnostyczną podsumowano analizą SWOT. Poniżej przedstawiono jedynie najważniejsze mocne i słabe strony, a także zagrożenia i szanse.

Tabela 2. Analiza SWOT – najważniejsze czynniki strategiczne

SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Zachowanie żywej kultury tradycyjnej w regionach etnograficznych województwa.	1. Niszczenie zabytków przez źle zaplanowane działania z powodu niewiedzy.
2. Liczne i bogate przykłady dziedzictwa przemysłowego.	2. Presja inwestycyjna przyciągana przez walory przyrodniczo-kulturowe terenu.
3. Prężnie działające muzea na wolnym powietrzu (samorządowe i prywatne).	3. Niska świadomość społeczeństwa co do wartości obiektów zabytkowych.
4. Istnienie wytyczonych turystycznych szlaków kulturowych.	4. Niska świadomość społeczeństwa co do wartości krajobrazu kulturowego.
5. Narzędzia ochrony krajobrazu kulturowego dostępne w ustawie „krajobrazowej”.	5. Zagrożenie utratą zabytkowego charakteru obiektów wskutek złej modernizacji.
6. Możliwość ochrony dziedzictwa zapisami miejscowego planu rewitalizacji.	6. Starzejące się pokolenie twórców kultury tradycyjnej i brak kontynuatorów tradycji.
7. Potencjał środowiska naukowego możliwy do wykorzystania.	7. Presja inwestycyjna ignorująca wartości historyczno-kulturowe terenu.
8. Istnienie bogatych zasobów dziedzictwa niematerialnego.	8. Zmniejszanie się zasobów dziedzictwa na skutek zaniechań lub celowego działania.
9. Istnienie miejsc związanych z wydarzeniami historycznymi i wybitnymi osobami.	9. Postępująca degradacja zabytków (zwłaszcza drewnianych).
10. Rozwijają się technologie informacyjne	

<p>pozwalające dokumentować dziedzictwo.</p> <ol style="list-style-type: none"> 11. Istnienie bogatego krajobrazu kulturowego dolin rzecznych. 12. Potencjał oddziaływania szczególnego zasobu obiektów architektury obronnej. 13. Potencjał oddziaływania Historycznego Centrum Warszawy (wpis UNESCO). 14. Potencjał oddziaływania walorów architektury drewnianej. 15. Istnienie dużej ilości zabytkowej zieleni (parków, ogrodów i alej). 	<ol style="list-style-type: none"> 10. Brak skutecznych ram prawnych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. 11. Szczególne narażenie dziedzictwa archeologicznego na niszczenie i kradzież. 12. Wykreślanie z rejestru cennych obiektów zabytkowych na skutek ich zniszczenia. 13. Konkurowanie o środki pomiędzy ochroną zabytków a muzeami. 14. Odływ klasy kreatywnej stanowiącej potencjał rozwojowy regionu. 15. Zniszczenia zabytków (zwłaszcza drewnianych) w wyniku klęsk żywiołowych.
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Właściciele zabytków sakralnych stanowią wzór w opiece nad zabytkami. 2. Dokumenty strategiczne i planistyczne uwzględniają potrzeby dziedzictwa. 3. Samorządy przeznaczają znaczne środki na muzealnictwo. 4. Duża aktywność NGO działających w obszarze opieki nad zabytkami. 5. Portal Mazowiecki Szlak Tradycji ważną bazą wiedzy o dziedzictwie regionu. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Niewystarczające środki na prace przy obiektach zabytkowych, w tym prywatnych. 2. Bardzo niskie zaangażowanie finansowe większości gmin w ochronę zabytków. 3. Degradacja krajobrazu kulturowego: agresywna reklama, chaotyczna zabudowa. 4. Niedostateczne działania na rzecz ochrony krajobrazu kulturowego. 5. Brak zachęt w zakresie ochrony dziedzictwa dla prywatnych właścicieli. 6. Niewystarczająca świadomość społeczeństwa co do wartości dziedzictwa. 7. Prawie żaden z zabytków nie posiada dokumentacji cyfrowej. 8. Niski poziom zabezpieczenia zabytków architektury drewnianej. 9. Brak wiedzy prywatnych właścicieli o ochronie zabytków i opiece nad nimi. 10. Gminne programy opieki nad zabytkami mają niski poziom i są słabo wdrażane. 11. Wiedza o stanie zabytków jest niepełna i brak badań uzupełniających tę wiedzę. 12. Niewystarczająca świadomość właścicieli zabytków dotycząca opieki nad zabytkami. 13. Brakuje programów edukacyjnych dotyczących dziedzictwa na poziomie lokalnym. 14. Brakuje programów edukacji regionalnej poświęconych dziedzictwu kulturowemu. 15. Słaby poziom opisu zabytków w cyfrowych kanałach komunikacji. 16. Brak koordynacji działań w obszarze dziedzictwa kulturowego, w tym promocji. 17. Brak stałego monitoringu stanu zachowania zabytków. 18. Brak inwentaryzacji stylów architektonicznych w budownictwie drewnianym. 19. Alarmujący stan zachowania i ochrony zabytków architektury obronnej. 20. Dobre wzorce w zakresie kształtowania krajobrazu nie są upowszechniane. 21. Nieuregulowany stan prawny niektórych zabytków. 22. Nieaktualizowane dane w gminnych ewidencjach zabytków. 23. Brakuje świadomości znaczenia

	<p>dziedzictwa archeologicznego.</p> <p>24. NGO nie są wystarczająco wspierane w projektach promujących dziedzictwo.</p> <p>25. Prywatne zabytki są mniej dostępne i stanowią niewykorzystany potencjał.</p> <p>26. Wprowadzanie przypadkowych technologii i materiałów, nadmierna adaptacja.</p>
--	---

Źródło: Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2018 - 2021

Wyznaczona misja programu brzmi: „*Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim*”, zaś wizję określono następująco: „*Jest rok 2022. Po okresie funkcjonowania Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018 – 2021 w województwie znacząco polepszyła się opieka nad zabytkami. Coraz lepiej znane i zadbane dziedzictwo regionu staje się powodem do dumy dla lokalnych społeczności. Zauważalnie wzrosła świadomość roli i znaczenia tradycji i zabytków kultury materialnej. Dzięki różnorodnej tożsamości kulturowej części województwa mazowieckiego historycznie odrębne zaczęły wzmacniać swój potencjał turystyczny i rozwojowy*”.

Zaprogramowano obszary strategiczne, cele strategiczne oraz przedsięwzięcia w następujący sposób:

A. Edukacja kształtująca świadomość i postawy.

A.1. Wprowadzić elementy edukacji o dziedzictwie; w tym – w edukacji powszechnej.

A.1.1. Tożsamość lokalna – wartość unikalna.

A.1.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” – coroczny konkurs fotograficzny

A.2. Wesprzeć edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków.

A.2.1. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach.

A.2.2. Konkurs „Renowacja Roku”.

A.2.3. Dziedzictwo niematerialne – na listę UNESCO

B. Optymalizacja systemu dostępu do środków

B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich

B.1.1. Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach zabytkowych.

B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa.

B.2.1. Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego

C. Wypracowanie skutecznych narzędzi działania

C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa.

C.1.1. Inwentaryzacja i wyodrębnienie typów zabudowy drewnianej województwa.

C.1.2. Spójny krajobraz kulturowy – katalog projektów.

C.1.3. Nasza żywa tradycja.

C.2. Poprawić współpracę na rzecz dziedzictwa.

C.2.1. Stała współpraca Samorząd Województwa – MWKZ – oddział NID.

C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

C.3.1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami.

C.3.2. Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych.

D. Wzmocnienie zasobów wiedzy fachowej.

D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym.

D.1.1. Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID.

D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych.

D.2.1. Wzorcowa dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków województwa.

D.2.2. Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego uchwalony został z dn. 19 grudnia 2018 r. przez Sejmik Województwa Mazowieckiego uchwałą nr 22/18.

Dokument składa się z 7 rozdziałów, w tym rozdział 2. Stan i kierunki zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego oraz rozdział 3. Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Warszawy. W ramach rozdziału 3 nie wskazano bezpośrednio zapisów odnoszących się do gminy Serock, a wszystkie założenia ogólne pokrywają się w zdecydowanej większości z podrozdziałem 2.11, który został wyodrębniony w ramach rozdziału 2. W podrozdziale 2.11. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz krajobrazu kulturowego podkreślono, że na obszarze województwa mazowieckiego zlokalizowane są obiekty i obszary o szczególnym znaczeniu dla kultury polskiej jak i światowej. Należą do nich Historyczne Centrum Warszawy – obszar wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz pomniki historii. Wskazano także, że województwo mazowieckie cechuje znaczne zróżnicowanie krajobrazów kulturowych, wśród których wyróżniają się te będące charakterystycznymi dla województwa mazowieckiego, a jednocześnie, z uwagi na specyficzne cechy, będące krajobrazami unikatowymi w skali kraju.

Określono następujące działania:

- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez:
 - przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji i rurbanizacji;
 - wzmacnianie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację;
 - ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne;
 - odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi;
 - wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej;
 - tworzenie muzeów, w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni oraz Centrum Nauki im. T. Sołtyka w Radomiu;
 - ochronę regionów etnograficznych oraz krain historycznych, jako cennych i charakterystycznych krajobrazów kulturowych, również jako element współpracy oraz rozwoju powiązań z sąsiadującymi województwami.

Dokument zawiera 7 załączników, w tym załącznik nr 6. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego. Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego. oraz załącznik nr 7. Plan zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Warszawy. Ochrona przyrody i dziedzictwa kulturowego. Na powyższych załącznikach zaznaczono m.in. gminę Serock wraz z zaznaczonym układem urbanistycznym Serocka wpisanym do rejestru zabytków.

Strategia Rozwoju Powiatu Legionowskiego na lata 2016 – 2025

Strategię Rozwoju Powiatu Legionowskiego przyjęto z dniem 26.02.2016 r. Uchwałą Nr 98/XV/16 zatwierdzoną przez Radę Powiatu w Legionowie. W dokumencie sformułowano wizję, która brzmi: „*Powiat legionowski – przystań w sercu Mazowsza*”. Misja jaką określono w Strategii zawiera w sobie szereg działań i została zdefiniowana w następujący sposób: „*Powiat legionowski atrakcyjnym miejscem życia, otwartym na podejmowanie wyzwań, rozwijającym edukację i przedsiębiorczość, turystykę i aktywność społeczną, troszczącym się o środowisko naturalne, dbającym o zdrowie, bezpieczeństwo i potrzeby wszystkich mieszkańców, wzmacniającym współpracę międzysamorządową i międzysektorową wewnątrz powiatu, odgrywającym aktywną rolę w Obszarze Metropolitalnym Warszawy*”. W dokumencie określono 4 obszary oraz zdefiniowano w ich ramach 9 celów strategicznych, które mają zostać osiągnięte w przyjętym okresie programowania:

1. *Współpraca i rozwój:*
 - a) *dobra współpraca Jednostek Samorządu Terytorialnego, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i mieszkańców jest gwarancją zrównoważonego rozwoju całego obszaru powiatu;*
 - b) *poprawa sprawności administracji i lepsze dostosowanie do potrzeb mieszkańców i przedsiębiorców.*
2. *Infrastruktura dla rozwoju:*
 - a) *środowisko naturalne powiatu legionowskiego spełnia najwyższe standardy ekologiczne i tworzy dogodne warunki dla mieszkańców i odwiedzających;*
 - b) *infrastruktura turystyczno - rekreacyjna jest rozbudowana i atrakcyjna dla mieszkańców i gości odwiedzających powiat;*
 - c) *system transportowy na obszarze powiatu działa efektywnie i zapewnia optymalną komunikację wewnętrzną i zewnętrzną powiatu.*
3. *Rozwój gospodarczy:*
 - a) *mieszkańcy realizują swoje aspiracje zawodowe dzięki funkcjonowaniu innowacyjnych przedsiębiorstw.*
4. *Budowanie kapitału społecznego:*
 - a) *powiat zapewnia wysoką jakość kształcenia na każdym etapie życia;*
 - b) *mieszkańcy mają dostęp do szerokiej oferty kulturalnej, rekreacyjnej i sportowej;*
 - c) *powiat zapewnia pełną dostępność do usług zdrowotnych i społecznych oraz gwarantuje wysoki poziom poczucia bezpieczeństwa.*

Dokument zawiera analizę SWOT, gdzie w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego wymieniono w mocnych stronach dużą liczbę terenów rekreacyjnych (o wysokich walorach historycznych i kulturowych).

W Strategii zaznaczono, iż z terenu powiatu w rejestrze zabytków znajduje się 76 obiektów: 24 w Legionowie, 22 w Jabłonie, 14 w Serocku, 9 w Nieporęcie i 7 w Wieliszewie. Jednakże stwierdzono, że faktyczna atrakcyjność powiatu pod względem wartości kulturowo - historycznych jest mniejsza, niż w przeliczeniu na km². Związane jest to z faktem, iż poszczególne wpisy uzyskały obiekty znajdujące się w większych zespołach, tj. kompleksie koszarowym w Legionowie oraz zespole pałacowo - parkowym w Jabłonie.

Strategia rozwoju turystyki i promocji regionu dla Obszaru Działania Związku Stowarzyszeń Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego (gminy: Jabłonna, Nieporęt, Serock, Wieliszew)

Przedmiotowy dokument powstał w grudniu 2007 r. Autorzy opracowania zwrócili uwagę na walory kulturowe jednostek samorządowych. W projekcie scharakteryzowano ważniejsze obiekty budownictwa i architektury świeckiej i kościelnej oraz nieruchomości obronne. Wymieniono także cykliczne wydarzenia kulturalne głównie o zasięgu lokalnym na omawianym obszarze oraz imprezy sportowe.

Wizja strategii brzmi: *„Obszar o bogatych walorach przyrodniczych, przyjazny dla zamieszkania i wypoczynku, dbający o zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy z zachowaniem tradycji i kultury lokalnej.”*

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2016 - 2023

Strategia swoim zasięgiem oddziaływania obejmuje gminy: Dąbrówka, Jabłonna, Nieporęt, Radzymin, Serock, Somianka i Wieliszew.

W dokumencie podkreślono walory kulturowe obszaru LGD, w tym zabytki militarne, m.in. w Zegrzu, które są świadectwem burzliwej historii i wojskowej roli. Wspomniano także o obiektach, które świadczą o bogactwie kultury obszaru LGD, wymieniono średniowieczny zespół urbanistyczny Serocka i późnogotycki kościół parafialny, neobarokowy kościół z 1899 r. w Woli Kiełpińskiej, cmentarz żydowski w Serocku.

W mocnych stronach analizy SWOT wyszczególniono dziedzictwo kulturowe: zabytki, dziedzictwo historyczne.

W strategii wyznaczono cel szczegółowy 3.3. Promocja lokalnej kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego, tj. Działania na rzecz zachowania niematerialnego i materialnego dziedzictwa lokalnego oraz rozwoju lokalnej kultury, w tym remonty obiektów zabytkowych, organizacja ponadlokalnych imprez, rozwój rękodzieła i tradycyjnych zawodów, konkursy, archiwizacja społeczna, tworzenie izb pamięci itp.

V. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Zagadnienia w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy powinny być uwzględnione w dokumentach na szczeblu gminnym. Poniżej zaprezentowano dokumenty strategiczne dla Gminy Serock, w których zawarto przynajmniej podstawowe informacje na temat stanu zasobu kulturowego gminy. Programy strategiczne stanowiły wytyczne do opracowania niniejszej dokumentacji.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Serock

Ostatnia aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Serock miała miejsce 17 marca 2021 r., kiedy to Rada Miejska w Serocku przyjęła zmianę Studium uchwałą 386/XXXIV/2021.

Dokument składa się z 4 głównych części: uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego, uwarunkowania społeczno-kulturowe, uwarunkowania planistyczne i strategiczne, kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy. W uwarunkowaniach społeczno-kulturowych opisano środowisko kulturowe gminy. Wskazano zasady ochrony konserwatorskiej, w tym wymieniono obiekty wpisane do rejestru zabytków, a także zamieszczono wykaz stanowisk archeologicznych. W części poświęconej kierunkom zagospodarowania przestrzennego opisano politykę przestrzenną w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr ochrony współczesnej.

Wskazano lokalizacje obiektów i obszarów chronionych na podstawie przepisów odrębnych. Wskazano także kierunki działań i wymogi ochrony zabytków: wytyczne konserwatorskie – konieczność opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Strategia Rozwoju Gminy Miasto i Gmina Serock na lata 2016 - 2025

Niniejsza Strategia została przyjęta Uchwałą Nr 280/XXXV/2016 przez Radę Miejską w Serocku 7 listopada 2016 r. Składa się z następujących rozdziałów: ogólne informacje o gminie, sfera przestrzenna, sfera społeczna, sfera gospodarcza, analiza SWOT, Wizja, misja, cele strategiczne i operacyjne, kierunki działań, scenariusze realizacji postanowień Strategii, zgodność celów Strategii z celami zawartymi w europejskich, krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych, finansowanie Strategii, system wdrażania, monitoringu i ewaluacji.

Sporządzono analizę SWOT z uwzględnieniem mocnych i słabych stron gminy oraz szans i zagrożeń. Wśród nich wskazano w mocnych stronach elementy pośrednio związane z szeroko rozumianym dziedzictwem kulturowym, takie jak: rozwinięta baza hotelowo-konferencyjna, bogata historia i tradycja – Serock jednym z najstarszych ośrodków na Mazowszu, aktualne plany zagospodarowania przestrzennego pokrywające cały obszar gminy.

W opracowaniu określono następującą misję: *Zapewnienie mieszkańcom wysokiej jakości życia poprzez efektywne wykorzystanie potencjałów gminy: aktywnego społeczeństwa, położenia w obszarze Aglomeracji Warszawskiej, występowania obszarów cennych przyrodniczo i Jeziora Zegrzyńskiego.* Na jej podstawie opracowano wizję: *Serock gminą racjonalnie wykorzystującą walory rekreacyjne, atrakcyjne miejsce do zamieszkania i wypoczynku, inkubator nowych idei i rozwiązań.*

Wyodrębniono 4 cele strategiczne, do których następnie zostały przypisane cele operacyjne i zadania. *Cele strategiczne to:*

1. *Prężna gmina ukierunkowana na tworzenie innowacyjnych rozwiązań społeczno-gospodarczych.*
2. *Zachowanie walorów przyrodniczych gminy i ich racjonalne wykorzystanie na rzecz rozwoju oraz poprawy warunków życia mieszkańców.*
3. *Rozwój kapitału społecznego oraz przeciwdziałanie dysfunkcjom społecznym.*
4. *Nowoczesna i funkcjonalna infrastruktura publiczna.*

Sformułowano następujące strategiczne cele operacyjne:

- 1.1. *Wspieranie przedsiębiorców oraz promocja i popularyzacja samozatrudnienia.*
- 1.2. *Tworzenie korzystnych warunków dla inwestorów oraz promocja potencjału inwestycyjnego gminy.*

- 1.3. Działania na rzecz dostosowania kształcenia do potrzeb rynku pracy.
- 2.1. Ochrona walorów przyrodniczych gminy.
- 2.2. Działania na rzecz podwyższenia świadomości ekologicznej mieszkańców.
- 3.1. Aktywna polityka kulturalna.
- 3.2. Rewitalizacja społeczna – przeciwdziałanie patologiom oraz zjawiskom wykluczenia społecznego, przeciwdziałanie bezrobociu.
- 3.3. Wsparcie działalności organizacji pozarządowych i stowarzyszeń na terenie gminy.
- 3.4. Budowanie więzi społecznych mieszkańców gminy Serock.
- 3.5. Budowa kapitału społecznego poprzez sport i rekreację.
- 4.1. Rozbudowa i modernizacja infrastruktury komunikacyjnej.
- 4.2. Zrównoważone wykorzystanie potencjału zasobów przyrodniczych gminy do tworzenia obszarów rekreacyjnych.
- 4.3. Rozbudowa sieci infrastruktury technicznej.
- 4.4. Budowa i modernizacja obiektów użyteczności publicznej.

Dla celu operacyjnego 3.1. przypisano następujące zadania:

1. Wspieranie zespołów artystycznych działających na terenie gminy.
2. Wspieranie rozwoju kultury na obszarach wiejskich.
3. Stworzenie oferty kulturalnej z uwzględnieniem preferencji różnych grup wiekowych.
4. Integracja międzypokoleniowa przez kulturę.
5. Wykreowanie wiodącej imprezy kulturalnej, stanowiącej jednocześnie dźwignię promocji gminy.

Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Serock i Wybranych Obszarów Gminy na lata 2005-2023

Ostatnia zmiana Programu Rewitalizacji przyjęta została Uchwałą Nr 516/XLVII/2018 przez Radę Miejską w Serocku w dniu 21 lipca 2018 r.

LPR zawiera diagnozę zagospodarowania przestrzennego, sfery gospodarczej i sfery społecznej. Wymieniono obiekty o wyjątkowej atrakcyjności: kościół w Serocku, Rynek miejski w zabytkowym układzie urbanistycznym, zespół budynków dawnego zajazdu pocztowego, pałac Radziwiłłów w Jadwisinie. W programie podkreślono, że dużym problemem jest brak wpływu władz miejskich na budynki zabytkowe pozostające w rękach prywatnych, opisano strefy ochrony konserwatorskiej, wskazując m.in. duże prawdopodobieństwo występowania stanowisk archeologicznych, usytuowanych wzdłuż rzeki Narew i Zalewu Zegrzyńskiego (Wierzbica, Jachranka, Skubianka, Izbica, Dębe). Wskazano, że występują tu cenne zabytki architektury, a w sposób szczególny za najważniejsze należy uznać kościół w Serocku i Woli Kiełpińskiej, a także Pałac Radziwiłłów. Wśród zidentyfikowanych problemów odnotowano:

- stopniowe niszczenie starej zabudowy i detalu architektonicznego,
- brak wystarczającej ilości środków na remonty i konserwację,
- degradacja zabytkowego drzewostanu,
- ograniczona możliwość budżetu Miasta,

Przedstawiono mocne strony gminy:

- bogata historia,
- duża ilość cennych zabytków na terenie miasta.

Wskazano także planowane działanie przestrzenne na obszarze rewitalizacyjnym, które związane jest z zabytkowym obiektem, jednocześnie realizatorem będzie Gmina i Miasto Serock:

1. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy Serock poprzez zagospodarowanie Szlaku Napoleońskiego oraz rewitalizację terenu grodziska wraz z pozostałościami fortyfikacji napoleońskich.

Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie gminy Serock

Na terenie gminy obowiązują miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Poniżej wymieniono obowiązujące MPZP uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego.

1. UCHWAŁA Nr 109/XI/2015 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Serock - obszar A, powiat legionowski, woj. mazowieckie zmieniona UCHWAŁĄ Nr 466/XLIII/2018 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 23 kwietnia 2018 r.

Na obszarze objętym planem zlokalizowane są następujące obiekty o wartości historyczno-kulturowej, wpisane do rejestru zabytków, dla których mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami”

- oficyna dawnego zajazdu pocztowego (obecnie budynek mieszkalny) przy ul. Pułtuskiej 13, wpis do rejestru 22.05.2000 r., pod numerem 957,
- dawny zajazd (obecnie budynek mieszkalny) przy ul. Pułtuskiej 15, wpisany do rejestru 12.04.1962 r., pod numerem 1102/676,
- oficyna dawnego zajazdu (obecnie budynek mieszkalny) przy ul. Pułtuskiej 17 wpisany do rejestru 22.05.2000 r. pod numerem 957.

Ustala się ochronę zabytku archeologicznego (stanowisk archeologicznych nr ew. AZP 50-67/11, AZP 50-66/41, AZP 51-66/4) w formie strefy ochrony archeologicznej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

Ustala się granicę strefy ochrony konserwatorskiej miasta lokacyjnego, wyznaczoną na rysunku planu.

Ustala się ochronę zachowanych pozostałości fortyfikacji ziemnych Twierdzy Serock (Wałów Napoleońskich), w formie strefy ochrony konserwatorskiej Wałów Napoleońskich, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu, na których usytuowane są obiekty o wartości historyczno-kulturowej.

2. UCHWAŁA Nr 165/XVII/2016 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 28 stycznia 2016 roku w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Serock - obszar B, powiat legionowski, woj. mazowieckie zmieniona UCHWAŁĄ Nr 500XLVI/2018 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 25 czerwca 2018 r.

Na terenie objętym planem znajdują się obiekty o wartości historyczno-kulturowej, wpisane do rejestru zabytków i ujęte w gminnej ewidencji zabytków, dla których mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami:

- budynek mieszkalny, murowany, początek XX w., przy ul. Rynek 1 – wpisany pod numerem 956 z dnia 22.05.2000 r.,
- budynek mieszkalny z oficyną, murowany, 1906-1909 r., przy ul. Rynek 5 – wpisany pod numerem 955 z dnia 22.05.2000 r.,
- nawierzchnia brukowa rynku – wpisana pod numerem A48 z dnia 22.05.2000 r.,
- budynek mieszkalny wraz z działką, murowany, II połowa XIX w., przy ul. Rynek 16 – wpisany pod numerem 23 z dnia 08.11.1999 r.,

- budynek mieszkalny, murowany, II połowa XIX w., przy ul. Rynek 14 – wpisany pod numerem 954 z dnia 22.05.2000 r.,
- budynek mieszkalny, drewniany, koniec XIX w., przy ul. Św. Wojciecha 1 – wpisany pod numerem 952 z dnia 22.05.2000 r.,
- kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny – wpisany pod numerem 1101/320/61 z dnia 20.12.1961 r.,
- gród wczesnośredniowieczny z XI-XII w. – wpisany pod numerem C-56.

Na terenie objętym planem znajdują się budynki, będące obiektami o wartości historyczno-kulturowej, objęte gminną ewidencją zabytków, oznaczone na rysunku planu symbolem obiektu zabytkowego:

- budynek mieszkalny, murowany, początek XX w., przy ul. Pułtuskiej 36,
- budynek plebani, murowany, z przełomu XIX/XX w., przy ul. Farna 7.

Ustala się ochronę zabytku archeologicznego (stanowisko archeologiczne nr Ew. AZP 51-67/2) w formie strefy ochrony konserwatorskiej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

Ustala się granicę strefy ochrony urbanistycznej historycznych elementów rozplanowania miasta, wyznaczoną na rysunku studium.

Ustala się ochronę zachowanych pozostałości fortyfikacji ziemnych Twierdzy Serock (Wałów Napoleońskich), objętych gminną ewidencją zabytków, w formie strefy ochrony konserwatorskiej Wałów Napoleońskich, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

3. UCHWAŁA Nr 309/XXXIV/2013 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 27.03.2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Serock - obszar C, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Ustala się ochronę zabytku archeologicznego (stanowisko archeologiczne nr ew. AZP 51-66/5) w formie strefy ochrony konserwatorskiej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

Ustala się granicę strefy ochrony konserwatorskiej miasta lokacyjnego, wyznaczoną na rysunku studium.

4. UCHWAŁA Nr 410/XLVI/2014 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 27 stycznia 2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Serock - obszar D, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Na terenie objętym planem znajduje się cmentarz rzymsko-katolicki o wartości historyczno-kulturowej, wpisany do rejestru zabytków pod numerem 1385 z 26.07.1989 r., dla którego mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Ustala się ochronę zabytku archeologicznego (stanowisk archeologicznych nr ew. AZP 51-63/7 oraz AZP 51-67/4) w formie strefy ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

Ustala się granicę strefy ochrony urbanistycznej historycznych elementów rozplanowania miasta, wyznaczoną na rysunku studium.

5. UCHWAŁA Nr 474/LII/2014 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31.07.2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock sekcji A, obejmującego obręby: Guty, Święcienica, Zabłocie, Zalesie Borowe

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych - stanowisk archeologicznych o numerach ewidencyjnych: AZP 50-65/1, AZP 50-65/2, AZP 50-65/3, AZP 50-65/4, 50-66/25, 50-66/26, 50-66/27, 50-66/28, 50-66/29, 50-66/30, 50-66/31, 50-66/32, 50-66/33, 50-66/34, 50-66/35,

50-66/36, 50-66/38, 50-66/39, 50-66/40 - w formie strefy ochrony archeologicznej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

6. UCHWAŁA Nr 107/XI/2015 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja B część obrębu Dębe, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Na obszarze objętym planem zlokalizowany jest park w Dębem – obiekt o wartości historyczno-kulturowej, objęty gminną ewidencją zabytków, oznaczony na rysunku planu symbolem obiektu zabytkowego.

7. UCHWAŁA Nr 472/LII/2014 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31.07.2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja B powiat legionowski, woj. mazowieckie

Na obszarze objętym planem zlokalizowane są następujące obiekty o wartości historyczno-kulturowej, objęte gminną ewidencją zabytków, oznaczone na rysunku planu symbolem obiektu zabytkowego:

- fort Dębe Twierdzy Zegrze,
- park w Dębem.

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowisko archeologiczne nr ewid. AZP: 51-65/3) w formie strefy konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

8. UCHWAŁA Nr 433/XLVIII/2014 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31.03.2014 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja C, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Na terenie objętym planem znajduje się obiekt o wartości historyczno-kulturowej - cmentarz parafialny wraz ze starodrzewiem - wpisany do rejestru zabytków pod numerem 1384 z dnia 08.12.1989 r., dla którego mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowisk archeologicznych nr ewid. AZP 51-65/4, 51-66/2, 51-66/3, 51-66/6, 51-66/7, 51-66/8, w formie stref ochrony archeologicznej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

9. UCHWAŁA Nr 104/XI/2015 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja D, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Na terenie objętym planem znajduje się obiekt o wartości historyczno-kulturowej – kościół pw. św. Antoniego Padewskiego - wpisany do rejestru zabytków pod numerem 1116/1083 z dnia 3.12.1974 r., dla którego mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Ustala się ochronę zabytku archeologicznego (stanowisko archeologiczne o numerze ewidencyjnym AZP 50-66/37) w formie strefy ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

10. UCHWAŁA Nr 106/XI/2015 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 31 sierpnia 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja E, obejmującego obręby: Dębinki, Karolino, Ludwinowo Zegrzyńskie, Marynino, Stasi Las, powiat legionowski, woj. mazowieckie zmieniona UCHWAŁĄ Nr 502/XLVI/2018 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 25 czerwca 2018 r.

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 50-66/42, AZP 51-66/9, AZP 51-66/10) w formie strefy ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

11. UCHWAŁA Nr 342/XXXVII/2013 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 03.06.2013 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja F1 obręb Jadwisin

Wskazuje się obiekty wpisane do rejestru zabytków objęte ochroną na podstawie przepisów odrębnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, dla których wszelkie roboty budowlane, konserwatorskie i restauratorskie należy realizować w oparciu o przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- pozostałość dworska w Zegrzynku z dworem wpisanym do rejestru zabytków pod numerem 1123/198/59 – ruiny „Dworku Szaniawskiego”,
- pałac w Jadwisinie z II połowy XIX w. wpisany do rejestru zabytków pod numerem 1039/305.

Wyznacza się na rysunku planu, granice strefy konserwatorskiej ochrony archeologicznej wraz z numerem stanowiska archeologicznego. W obrębie wyżej wymienionych stref grunt, na którym będą prowadzone roboty ziemne lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, podlega ochronie w oparciu o przepisy odrębne z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

12. UCHWAŁA Nr 138/XV/2015 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 30 listopada 2015 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja G, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 50-67/1, AZP 50-67/1, AZP 50-67/2, AZP 50-67/3, AZP 50-67/4, AZP 50-67/5, AZP 50-67/6, AZP 50-67/7, AZP 50-67/8, AZP 50-67/9, AZP 50-67/10, AZP 50-67/12, AZP 50-67/13, AZP 50-67/14, AZP 50-67/15, AZP 50-67/16, AZP 50-67/17, AZP 50-67/18), w formie strefy ochrony konserwatorskiej zabytku archeologicznego, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

13. UCHWAŁA Nr 139/XIV/2019 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 30.10.2019 r. w sprawie w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja H, powiat legionowski, woj. mazowieckie – ETAP „A”

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 50-67/19, AZP 50-67/20, AZP 50-67/21, AZP 50-67/22, AZP 50-67/23, AZP 50-67/24, AZP 50-67/25, AZP 50-67/26, AZP 50-67/27, AZP 50-67/28, AZP 50-67/29, AZP 50-67/30, AZP 50-67/31, AZP 50-67/32, AZP 50-67/35, AZP 50-67/51), w formie strefy ochrony archeologicznej. W strefach, mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

Na terenie objętym planem znajduje się cmentarz ewangelicki z początku XIX w., wpisany do gminnej ewidencji zabytków, będący obiektem o wartości historyczno-kulturowej, oznaczony na rysunku planu w formie strefy ochrony konserwatorskiej. Dla ww. obiektu zabytkowego, wymienionego ustala się ochronę poprzez pielęgnację zieleni.

14. UCHWAŁA Nr 83/X/2019 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 24.06.2019 r. w sprawie w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock - sekcja H, powiat legionowski, woj. mazowieckie – ETAP „B”

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 50-67/37, AZP 50-67/38), w formie strefy ochrony archeologicznej. W strefach mają zastosowanie przepisy odrębne związane z ochroną i opieką nad zabytkami.

15. UCHWAŁA Nr 126/XIII/2015 RADY MIEJSKIEJ W SEROCKU z dnia 26 października 2015 r. w sprawie: miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Serock – sekcja H1, powiat legionowski, woj. mazowieckie

Ustala się ochronę zabytków archeologicznych (stanowiska archeologiczne nr ew. AZP 50-67/33, AZP 50-67/34, AZP 50-67/51), w formie strefy ochrony archeologicznej, w granicach zgodnych z oznaczeniem na rysunku planu.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Zarys historii Gminy Serock oraz Serocka

Najstarsze ślady działalności ludzkiej na terenie gminy pochodzą z III tys. p.n.e., stwierdzone w czasie prac archeologicznych przed rozpoczęciem budowy obwodnicy Serocka. Stanowiska archeologiczne związane z różnymi kulturami starożytnymi od epoki brązu po okres wpływów rzymskich znajdują się na terenie Jadwisina, Serocka, Zalesia Borowego i Wierzbicy. Serock, należący do najstarszych miast mazowieckich, swoje powstanie zawdzięcza wyjątkowemu położeniu. Powstał na wysokim brzegu rzeki Narwi, naprzeciw miejsca, w którym łączy się ona z drugą wielką rzeką Mazowsza - Bugiem. Datowanie powstania w tym miejscu grodu kontrolującego ważne szlaki komunikacyjne i handlowe, prowadzące na Ruś i Litwę, należy przesunąć z XI wieku na drugą połowę X wieku, to jest na okres bezpośrednio po włączeniu Mazowsza do państwa polskiego. Serock po raz pierwszy wymieniony został w źródłach pisanych w tzw. falsyfikacie mogileńskim, rzekomo wydanym w dniu 11 kwietnia 1065 r. dla opactwa benedyktynów w Mogilnie. Dokument ten powstał później, to jest już w XII wieku, a konkretnie przed 1145 r., jednak jego część dotycząca uposażenia klasztoru w dochody z 19 grodów mazowieckich, w tym i z Serocka, odnosi się prawie na pewno do czasów króla Bolesława Śmiałego. Przyjmuje się, że to nadanie należy datować nie później niż na lata 1075-1079. Klasztor z Mogilna otrzymując dochody z grodów, tak naprawdę dostał uposażenie z odbywanych w nich targów. Miały one postać dziewięcin, to znaczy były dochodem z dziewiętego targu, w postaci dziewiętego denara, wieprza, źrebięcia i ryby. Na terenie Serocka klasztor otrzymał też połowę dochodów z komory celnej na Bugu, czyli drodze handlowej na Ruś. W trakcie badań archeologicznych stwierdzono, że gród był trzykrotnie zniszczony, a po ostatnim spalaniu w XIII wieku nie został już odbudowany.

Pierwsze informacje o rozwoju osadnictwa na terenie obecnej gminy, poza Serockiem dotyczyły w pierwszej kolejności dóbr kościelnych. Klasztor kanoników regularnych w Czerwińsku posiadał wieś Izbicę, a biskupstwo płockie wieś Wierzbicę. Dobra rycerskie pojawiają się nieco później, bo w XIV wieku, kilkunioskowe dobra zegrzyńskie zostały nadane Sasinowi ze Smardzewa, a w XV wieku powstały rycerskie wsie Zabłocie i Zalesie Borowe.

Ważnym momentem w dziejach Serocka była lokacja miasta na prawie chełmińskim na początku XV w. Nie zachował się dokument nadania tego prawa, dlatego w literaturze wymieniane są dwie daty, 1417 r., kiedy mamy wiadomość o wójcie w świeżo lokowanym

mieście. W 1423 r. oraz w 1425 r., kiedy miało miejsce potwierdzenie przywileju lokacyjnego przez księcia Janusza I. Istnieje jednak przekaz z pierwszej połowy XIX wieku, iż wśród dokumentów znanych władzom miasta Serocka znajdował się również dokument księcia Janusza I z 1411 roku nadający prawa miejskie. Mogło być też tak jak w niektórych innych miastach Mazowsza, że lokacja Serocka była wielostopniowa i składała się z ustanowienia wójtostwa, a następnie nadania prawa niemieckiego, które było później wielokrotnie potwierdzane. Należy jednak pamiętać, że w przypadku Serocka aktem tym nie utworzono nowej jednostki osadniczej, bo istniała ona wcześniej, jako osada targowa, ale zmieniono sytuację prawną jej mieszkańców, którzy odtąd jako mieszczanie dysponowali immunitetem gospodarczym i sądowniczym. Miasto, jako podmiot prawny posiadało swoje władze samorządowe, to jest radę miejską na czele z burmistrzem. W przywileju lokacyjnym nie występują żadne elementy dotyczące rozplanowania, ale wytyczenie rynku, jako placu handlowego, sieci ulic wokół niego oraz podział znajdujących się przy nich terenów na działki był nieodłącznym elementem lokacji. Zachowany dokument z 1425 r. oraz lustracje dóbr królewskich z XVI i XVII wieku, dostarczają wielu istotnych informacji wielkości miasta lokacyjnego, jego głównych źródeł dochodów oraz struktury zawodowej mieszkańców. Miasto obejmowało obszar 43 włók ziemi i miało rynek o 70 % większy niż Warszawa. Układ urbanistyczny miasta lokacyjnego jest ciągle czytelny w postaci rynku i sieci ulic wokół niego. Miasto należało wówczas do książąt mazowieckich i to ostatni piastowscy władcy Mazowsza, Janusz III i Stanisław oraz ich podkanclerzy nadworny Wojciech z Popielżyna, serocki pleban, ufundowali zachowany do dziś murowany kościół noszący pierwotnie wezwanie św. Wojciecha. Jest on świetnym przykładem architektury gotyckiej na Mazowszu i jedynym obiektem tego typu w powiecie legionowskim.

Po włączeniu Mazowsza do Korony Serock stał się miastem królewskim i należał do starostwa zakroczymskiego. Przez niemal cały XVIII wiek królewszczyzna ta była w posiadaniu możnej rodziny Młockich herbu Prawdzic, której przedstawiciele często używali tytułu „starosta zakroczymski i serocki”. Starosta ten był posiadaczem wójtostwa serockiego, które najczęściej było wydzierżawiane okolicznej szlachcie, a w Serocku reprezentował go podstarosta. Miasto było ośrodkiem jednego z trzech powiatów w ziemi zakroczymskiej, a powiat serocki funkcjonował w podziałach administracyjnych Mazowsza aż do 1796 r. Odbywały się tu roki sądowe i chociaż oryginalne księgi serockie nie zachowały się, gdyż spłonęły w 1944 r., to częściowo zapisy sądów w Serocku znaleźć można w niektórych księgach grodzkich zakroczymskich. Na sejmikach zakroczymskich wybierano dla powiatu serockiego osobnych poborców podatkowych i dystrybutorów soli. Funkcjonował też osobny urzędnik – podwojewody serockiego, który powoływany był przez wojewodę mazowieckiego, a jednym z jego zadań było nadzorowanie cen i miar używanych w handlu w miastach powiatu serockiego.

Ze względu na nadrzeczne położenie miasta mieszkańcy Serocka w dużej części trudnili się zajęciami związanymi z rybołówstwem, flisactwem, koszykarstwem, szkutnictwem i handlem. W połowie XVI w. Serock słynął na całe Mazowsze z produkcji znakomitego piwa, oraz wyrobu taniego sukna. W dolnej części miasta znajdowały się: młyny wodne, browary, przeprawa, komora celna i dwór starosty. Kres rozwojowi miasta położył okres potopu szwedzkiego. Zniszczenia i epidemie chorób pogrążyły miasto w marazmie na prawie całe stulecie. W okresie Sejmu Czteroletniego miasto było nadal w kiepskiej kondycji, na co wskazują pustki w kasie, zrujnowane stare bruki oraz co trzeci pusty plac zamiast domów. W drugiej połowie XVIII wieku miasto toczyło spory graniczne z właścicielami sąsiednich dóbr szlacheckich oraz gospodarcze ze starostami zakroczymskimi

W latach 1808-1811 na polecenie cesarza Napoleona, który uznał Serock za ważny punkt strategiczny, została wzniesiona twierdza, która razem z Modlinem i Pragą, miała

bronić linii Wisły i osłaniać Warszawę od wschodu. Budowa w istotnym stopniu zmieniła miasto. Zburzono część budynków, w tym m.in. kościół szpitalny Świętego Ducha, a w kościele parafialnym przez pewien czas urządzono magazyny, zbudowano natomiast most przez Narew do Arciechowa. Twierdza będąc jeszcze w trakcie budowy, wraz z umocnionymi przedmościami w Wierzbicy, Arciechowie i Cuplu, zdała egzamin sprawności w wojnie z Austrią w 1809 r., a jej załoga z sukcesami dokonywała wypadów pod dowództwem gen. Józefa Niemojewskiego. Później jednak plany dotyczące Serocka uległy zmianie i budowy umocnień nie kontynuowano, chociaż w założeniu twierdza w tzw. II fazie miała stanowić olbrzymi obiekt, większy od Modlina, i objąć powierzchnię 78 hektarów, z 7 bastionami i 3 rawelinami bramowymi. Mimo, że twierdzy nie skończono to Serock stał się na prawie ćwierć wieku miastem garnizonowym, w którym czasowo, w okresie przemarszu wojsk równocześnie mogły stanąć 2-3 pułki piechoty oraz oddziały artylerii. W okresie Królestwa Polskiego garnizon był mniejszy, bo w koszarach dolnych nad Narwią, które zostały zbudowane jako koszary dla artylerii była rozlokowana tylko 2 kompania Korpusu Inwalidów i Weteranów, a w koszarach górnych, z reguły tylko jeden batalion piechoty, któregoś z pułków stacjonujących w Warszawie, Modlinie lub Pułtusku. W momencie wybuchu Powstania Listopadowego był to II batalion dowodzony przez ppłk Czołczyńskiego z 2 pułku piechoty dowodzonego przez płk Jana Skrzyneckiego, który z I batalionem stał w Pułtusku. Dzięki sporej grupie oficerów Serock w okresie Królestwa Polskiego był ważnym ośrodkiem życia towarzyskiego, szczególnie w okresie, gdy w pobliskim dworze w Wierzbicy osiadł bohater wojen napoleońskich, generał Kazimierz Małachowski z młodą żoną Benigną z Wojszyków poznaną w okolicach Serocka.

Fragmety umocnień ziemnych twierdzy najlepiej zachowały się w północno-wschodniej części miasta i powinny być poddane jak najszybszej rewaloryzacji. Najbardziej widoczny jest jednak fragment rawelinu zachodniego w formie wałów okalających z dwóch stron boisko stadionu miejskiego. Ziemny charakter wałów stanowił o ich nietrwałości i już w niespełna 15 lat po wybudowaniu pisano o ich osuwaniu się. Najwięcej zmian w ich zachowaniu przyniósł rozwój zabudowy miejskiej oraz działania wojenne i to bynajmniej nie tylko powszechnie znane z 1944 r., ale np. wielkie manewry armii rosyjskiej w 1902 r.

Szansą na rozwój miasta była budowa traktu kowieńsko-petersburskiego, który w Serocku przecinał się z traktem białostockim, łączącym Płock i Modlin z Białymstokiem i Brześciem. Jednak poza wybudowaniem zachowanego do dziś zajazdu pocztowego i kilku karczm nie można zauważyć jakichś specjalnych korzyści. Po upadku Powstania Listopadowego miasto znalazło się w kolejnym okresie stagnacji. Mimo przeprowadzenia kilku ważnych inwestycji, takich jak położenie nowego bruku na Rynku i kilku sąsiednich ulicach (do dziś zachowany ślad w topografii miasta to ulica Brukowa), budowy rzeźni, dawniej zwanej szlachtuzem oraz dwóch studni na rynku, miasto było słabe gospodarczo i miało charakter rolniczo-rzemieślniczy. Mimo wyraźnego wzrostu liczby mieszkańców, będącego wynikiem napływu ludności żydowskiej, Serock stracił prawa miejskie w 1869 r., co mimo zaangażowania mieszkańców w Powstanie Styczniowe nie było represją władz carskich, ale wynikiem reformy administracyjnej na obszarze całego Królestwa Polskiego. Miasto stało się natomiast siedzibą władz gminy Zegrze, znacznie większej powierzchniowo niż obecna miejscowość o tej nazwie, która obejmowała m.in. Popowo.

Pod koniec XIX w. spotkało Serock nieszczęście, które stało się impulsem do kolejnego podźwignięcia się z upadku. W dniach 9-10 lipca 1893 r., miasto zostało zniszczone w wyniku wielkiego pożaru, który wybuchł w nocy w jednym z budynków przy rynku i bardzo szybko rozprzestrzenił się na olbrzymi teren. Pożar zniszczył 142 domy, w tym urząd gminy, synagogę, szkołę i plebanię. Straty wyceniono na olbrzymią kwotę 360 tys. rubli. Na 5000 mieszkańców, blisko 3000 pozostało bez dachu nad głową, w większości

rybaków i rzemieślników oraz żydowskich handlarzy. Mieszkańcy potrzebowali kilku lat, aby otrząsnąć się z tego nieszczęścia. Konieczność odbudowy dużej części miasta przyniosła w następstwie okres intensywnego ruchu budowlanego trwającego do czasu I wojny światowej, ostatecznie zakończonym odzyskaniem charakteru miejskiego i praw miejskich w 1923 r. Powstały wówczas piętrowe kamienice przy Rynku, w tym kilka istniejących do dziś. Szczególnie reprezentacyjnego charakteru nabrały też domy przy trakcie kowieńsko-petersburskim oraz na ulicy łączącej go z Rynkiem, to jest obecnej ulicy Kościuszki.

Na rozwój miasta wpływ miało również powstanie rosyjskiej twierdzy w Zegrzu. Nastąpił wzrost znaczenia niektórych rzemiosł i usług. Już w okresie budowy twierdzy w Zegrzu zwiększyła się w Serocku liczba piekarni, masarni i kuźni. Najliczniejszymi rzemieślnikami stali się szewcy, a w sferze usług pojawiły się piwiarnie, kawiarnie, herbaciarnie, bilard i dwa kina.

Powstawały też się różne inicjatywy społeczne, w które angażowali się też przedstawiciele okolicznego ziemiaństwa - Karol Dłużewski z Pobyłkowa, Zygmunt Szaniawski z Zegrzynka i Stanisław Skarżyński z Popowa W 1901 r. powstała Ochotnicza Straż Ogniowa, a z inicjatywy działaczy Towarzystwa Oświaty Narodowej Szkoła Macierzy Szkolnej. Działało tu też Towarzystwo Kulturalno-Oświatowe Jutrzenka i ochronka dla dzieci, czytelnie książek polskich i żydowskich. W Serocku, w Popowie i w Woli Kiełpińskiej powstały kółka rolnicze, których jednym z głównych celów była edukacja rolnicza. Wszystkie te inicjatywy ukształtowały patriotyczne postawy mieszkańców, zmanifestowane m.in. w okresie walki o język polski w szkole i w urzędach, w 1904 r., kiedy Serock i gmina Zegrze należały do najaktywniejszych ośrodków w Królestwie Polskim.

Serock stał się też modny w środowiskach artystycznych, m.in. dzięki wycieczkom krajoznawczym i szkole koszykarskiej, powstałej z inicjatywy Towarzystwa Popierania Przemysłu Ludowego, którego Sekcja Przemysłu i Handlu Ludowego patronowała serockiej szkole. Jednym z jej wykładowców był Apoloniusz Kędziński wybitny malarz, który w serockiej szkole koszykarstwa uczył projektowania mebli oraz barwienia wikliny. Był on rodzonym bratem serockiego lekarza Antoniego Kędzińskiego, wielkiego społecznika, współinicjatora wielu instytucji. Syn doktora, Janusz Kędziński, pisarz i lotnik, w jednym ze swoich tekstów napisał, że zdaniem wielu osób Serock ze swoimi malowniczymi uliczkami i pejzażami miał szansę stać się drugim Kazimierzem Dolnym.

Do Serocka docierali też członkowie powstałych w 1906 roku towarzystw: Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego oraz Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości m.in. wybitni fotografowie Zdzisław Marcinkowski i Henryk Poddębki. W 1913 r. z inicjatywy serockiego proboszcza księdza Jana Milewskiego Towarzystwo Opieki nad Zabytkami patronowało remontowi kościoła delegując do tych prac dwóch swoich członków, wybitnych architektów: Józefa Piusa Dziekońskiego i Kazimierza Skórewicza.

W okresie I wojny światowej Serock stał się ośrodkiem powiatu, składającego się z gmin Zegrze i Gzowo, z bardzo aktywnym komitetem obywatelskim. Również serocka gmina żydowska (kahał) swoim zasięgiem obejmowała duży obszar powiatu pułtuskiego, w tym Popowo, Zatory i Gzowo. W II Rzeczypospolitej Serock odzyskał prawa miejskie z dniem 1 stycznia 1923 r., a pierwszym burmistrzem został wójt gminy Zegrze Józef Jasiobędzki. Przywracanie charakteru miejskiego przerwała wprawdzie II wojna światowa, ale w tym okresie powstało kilka ważnych obiektów jak elektrownia i rzeźnia miejska oraz bardzo interesujący budynek 7. klasowej szkoły publicznej im. R. Traugutta. Liczba ludności osiągnęła rekordowe 6,5 tys., w tym 40 % narodowości żydowskiej. W tym okresie były też remontowane niektóre stare budynki, w tym gotycki kościół. Jego remont to przede wszystkim zasługa księdza Franciszka Kuligowskiego, który był jednym z najbardziej zasłużonych serockich proboszczów, działającym w tej parafii przez ponad 30 lat, to jest od

1925 do 1956 roku. Dzięki jego staraniom w latach 30-tych pod kierunkiem znanego architekta i konserwatora Juliusza Lisieckiego, przeprowadzono gruntowną restaurację serockiej świątyni. Została ona jednak poważnie uszkodzona w okresie walk na przyczółku pułtusko-serockim w 1944 r. a ksiądz Kuligowski po wojnie w latach 1945-49 w niesprzyjającej atmosferze politycznej dokonał jeszcze jednego remontu serockiej świątyni.¹

W 1920 r. na terenie gminy Serock odnotowuje się działania wojenne w czasie bitwy warszawskiej. Walki toczone były pod Serockiem, Wolą Kiełpińską, Dębem. Nielicznym, polskim oddziałom udało się zatrzymać i odrzucić atak nieprzyjaciela, dzięki czemu wojska rosyjskie nie przedarły się w kierunku Legionowa i Warszawy. 10 sierpnia 1920 r. przez Serock maszerowało polskie wojsko, prowadzono prace fortyfikacyjne na linii obrony Jadwisin-Wola Kiełpińska-Dębe-Orzechowo pod nadzorem por. inż. Jarosława Odrowąża-Pieniążka. Dzień później pod miejscowość Dębe przybyła czołówka 167. Pułku Piechoty z VII Brygady Rezerwowej ppłk. Kazimierza Zenkellera. Kazimierz Porębski – dowódca obrony ww. odcinka, zarządził sformowanie grupy w Wierzbicy. Następnego dnia rosyjskie wojska 6. Dywizji Strzelców doszły do Narwi, Polacy z Serocka wycofali się na planowaną linię obrony – 155. i 167. Pułk Piechoty. 13 sierpnia 1920 r. do Serocka wkroczył patrol kawalerii rosyjskiej kierując się w stronę Zegrza, część osób pracująca przy linii obronnej dostaje się w ręce Rosjan. Bolszewicy wkroczyli pod Dębe, a następnie zaatakowali Marynino. Przez cały dzień Rosjanie szturmowali odcinek od Jadwisina do Dębego, Polakom częściowo udało się odeprzeć natarcie wroga – zginęło 7 polskich żołnierzy, 11 zostało rannych. Rosjanie uzyskali przewagę, sytuacja Polaków broniących się pod Serockiem pogarszała się, do walk dołączyła 56. Dywizja Strzelców. 16 sierpnia 1920 r. Polacy zapędzili się aż do Nuny, ale musieli się wycofać. Rosjanie skontratakowali kierując się w stronę Woli Kiełpińskiej. 17 sierpnia 1920 r. wczesnym rankiem 155. PP ruszył na Serock. 4. Pluton 3. Szwadronu Dywizjonu "Huzarów Śmierci" pod dowództwem wachmistrza Pakuły ruszył gwałtownie do przodu i jako pierwszy znalazł się w Serocku. Rosjanie wycofali się paląc za sobą most w Wierzbicy, dalej zmierzali w kierunku północy. Pożar mostu został ugaszony przez Polaków. Dzięki temu polskie oddziały mogły wyruszyć w pościg za bolszewikami. Następnie, walki frontowe przeniosły się poza teren gminy Serock, dzięki czemu nastąpiły próby przywrócenia wcześniejszego funkcjonowania społeczeństwa na terenie gminy i miasta min. poprzez otwarcie urzędów.²

W 1939 r., poza bombardowaniem w dniu 5 września, kiedy to została zniszczona wielka kamienica Rozenbergów, na rogu ulicy 3 Maja i Kościuszki oraz kilka innych kamienic, Serock nie odniósł większych zniszczeń. Miasto Serock oraz gmina Zegrze zostały wcielone do Rzeszy. Na odcinku między Serockiem i Dębem rzeka Narew stanowiła granicę z Generalną Gubernią. Mieszkańców narodowości żydowskiej usunięto z miasta na początku grudnia 1939 r., natomiast kirkut – żydowski cmentarz został zniszczony, a część nagrobków – macew, wykorzystano do zbudowania schodów na grodzisko i tarasu widokowego. 28 lutego 1941 r. Niemcy dokonali w serockim wąwozie zbrodni na 22 mieszkańcach Serocka i okolic. Masakra była wynikiem prowokacji przygotowanej przez gestapo. Franciszek Mirola (Mitura), agent niemiecki podający się za zakonnika, po zdobyciu zaufania proboszcza parafii Zegrze w Woli Kiełpińskiej ks. Ludomira Lissowskiego, namawiał ludzi do wstąpienia do tajnej organizacji mającej do walczyć z Niemcami. Wyznaczył spotkanie konspiratorów na 11 listopada 1940 r. i wydał ich w ręce Niemców. Aresztowani zostali poddani śledztwu i skazani na karę śmierci. Wyrok wykonano w Serocku w obecności sołtysów okolicznych wsi,

¹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z GPOnZ na lata 2011-2014 gminy Miasto i Gmina Serock

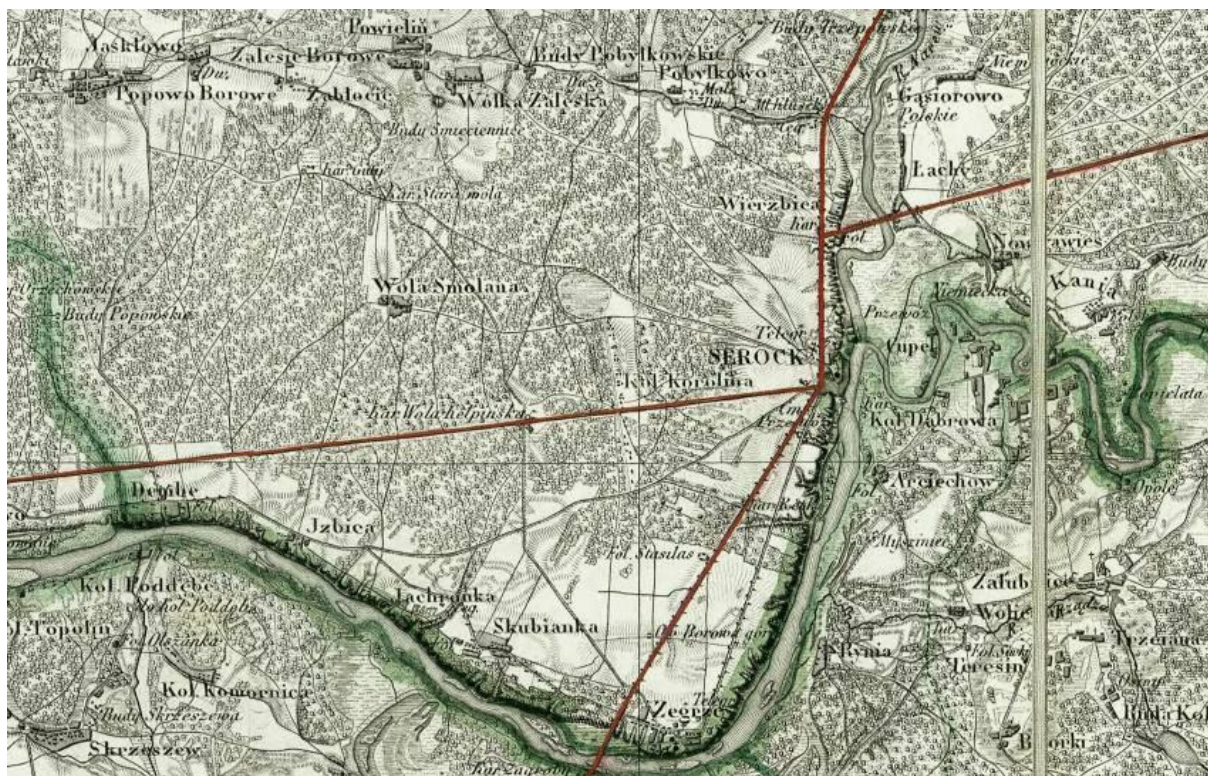
² Na podstawie: <https://www.historia.serock.pl>

którym kazano wcześniej wykopać głęboki dół. Skazanych ustawiano czwórkami i kolejno rozstrzeliwano. Ekshumacja szczątków ofiar odbyła się 17 lipca 1957 r. Przeniesiono je na cmentarz parafialny, gdzie postawiono pomnik z pamiątkowym napisem.

W kwietniu 1940 r. aresztowano i wywieziono do obozów sporą część przedstawicieli miejscowej inteligencji i elity miasta, gdzie zmarli lub zostali zamordowani, m.in. długoletni radny Stanisław Głowacki i lekarz Zygmunt Szczuka. Na terenie synagogi i przyległych budynków utworzono obóz pracy, w którym hitlerowcy prowadzili tzw. resocjalizację oskarżonych o mniejsze przestępstwa.

Część budynków w czasie wojny zniszczyli Niemcy nakazując np. rozebranie wiatraków, ale największe zniszczenia miały miejsce jesienią 1944 r. w czasie walk na przyczółku pułtusko-serockim. Serock został zniszczony bardzo poważnie, niemal w 2/3, a ludzie wracający do miasta zimą 1945 r. byli często skazani na mieszkanie w ziemiankach. Zniszczonych zostało wiele kamienic, w tym kilka przy rynku. Te, które przetrwały wojnę w niezłym stanie zostały rozebrane przez komunistyczne władze miasta. Dopiero odrodzenie samorządu terytorialnego w 1990 r. umożliwiło przywrócenie życia w Rynku i jego pierzejach.

Zarówno przed wojną, jak też po zakończeniu okupacji, aż do swojej śmierci w 1970 roku, na terenie gminy, w Jadwisinie mieszkał i tworzył polski dramaturg, felietonista i pisarz Jerzy Szaniawski. Pozostał po nim, wpisany do rejestru zabytków dworek, który niestety spłonął doszczętnie w 1977 roku.³

Ryc. 5. Serock i okolice w 1843 r.

Źródło: maps.mapywig.org

Warto również wspomnieć krótką historię Żydów, którzy niegdyś zamieszkiwali Serock. Pierwsi żydowscy kupcy pojawiali się w Serocku już w XVII wieku. Na stałe zaczęli się tutaj osiedlać jednak dopiero w II połowie XVIII wieku. Nie mieli własnej synagogi, na

³ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z GPOnZ na lata 2011-2014 gminy Miasto i Gmina Serock

modlitwy spotykali się w browarze starosty, a na większe święta jeździli do Nasielska lub Radzymina.

Osadnictwo żydowskie w miastach północnego Mazowsza postępowało szybko szczególnie po trzecim rozbiore, w czasach pruskich. Wyhamowanie nastąpiło w latach 1807–1814, jednakże casus ten nie dotyczył Serocka. Tutaj liczba Żydów gwałtownie wzrosła w okresie Księstwa Warszawskiego. Było to spowodowane budową fortyfikacji w mieście, którą zarządził Napoleon.

W okresie Królestwa Polskiego liczba żydowskich mieszkańców Serocka wciąż rosła. Zajmowali się głównie handlem, rzemiosłem (ok. 1830 r. najwięcej było krawców, następnie piekarzy i krupiarzy), dzierżawą karczm, browarów i gorzelni. Chętnie dzierżawili dochody z propinacji, podejmowali prace remontowe, dystrybuowali wyroby tabaczne. W 1827 r. Żydzi w Serocku stanowili 38,1% ogółu mieszkańców (375 osób), zaś już 30 lat później stanowili 56,2% (920 osób). Teren miasta, który zamieszkiwali Żydzi w Serocku znajdował się między Rynkiem a ulicami Kościuszki, 3 Maja (dziś ul. Pułtuską), Listopadową (dziś ul. 11 Listopada). Cały kwartał ziemi w tym miejscu poprzecinany był małymi uliczkami, odchodzącymi na północ od ul. Kościuszki. Tu mieściły się główne instytucje i organizacje żydowskie, chedery, a także bożnica i być może mykwa. Społeczność żydowska miała także swój cmentarz, założony na granicy Serocka i wsi Wierzbica w latach 1821–1822.

Odsetek ludności żydowskiej w Serocku, na kilka lat przed wybuchem I wojny światowej wynosił ponad 40%. Po wojnie wzrósł nieznacznie, nie przekraczając jednak 50%. Liczba Żydów w mieście często była zawyżana, ponieważ wliczano do niej także Żydów z sąsiednich wsi podlegających pod jeden okręg bożniczy. Na początku XX w. podstawowym zajęciem Żydów na Mazowszu był handel, zaś odsetek zajmujących się rzemiosłem spadł. Aktywność gospodarcza serockich Żydów widoczna była przede wszystkim w handlu. W latach 20. powstały w mieście towarzystwa pożyczkowo-oszczędnościowe i banki.

Tuż przed wybuchem II wojny światowej na sile przybrała emigracja Żydów z Serocka do Ameryki oraz do Palestyny. Rok 1939 położył kres osadnictwu żydowskiemu w Serocku.⁴

Tabela 3. Liczba mieszkańców Serocka w XVI–XXI w. z uwzględnieniem społeczności żydowskiej

Rok	Ogólna liczba mieszkańców miasta	Liczba Żydów
1564	1500	
1662	66	
1676	200	
1777	342	
1781		
1797	462	
1808	1277	270
1825	1008	
1827	985	375
1857	1637	920
1864	2116	1164
1869	1979	
1897	3916	2054
1900	3916	
1921	4694	2295
1931	5413	2490
1939	6500	3270
1975	2800	

⁴ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.sztelt.org.pl

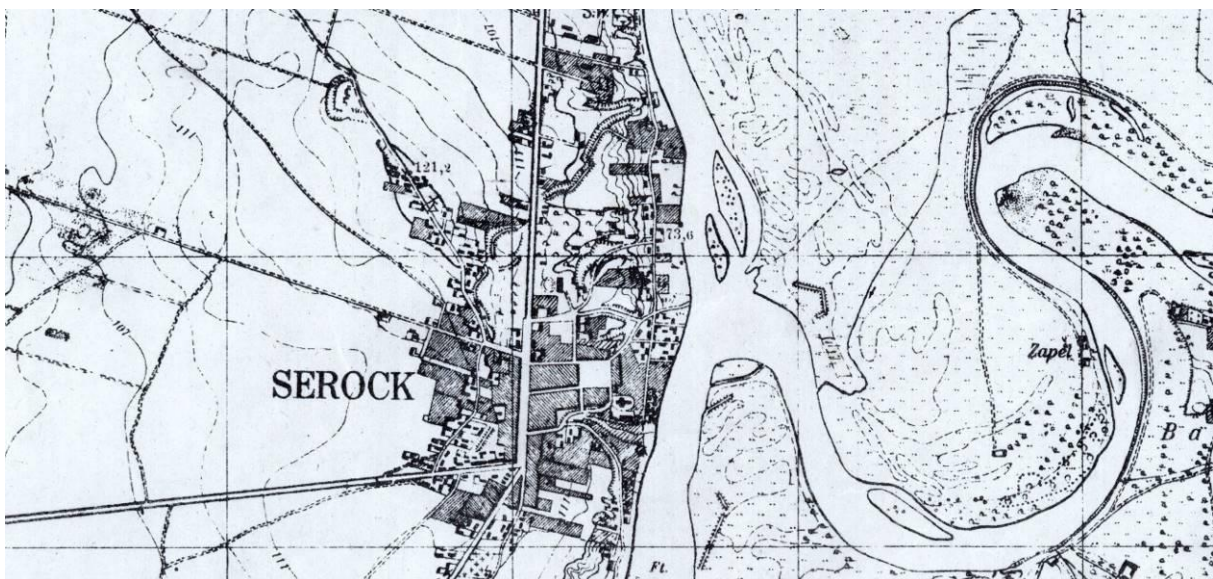
Rok	Ogólna liczba mieszkańców miasta	Liczba Żydów
2010	4094	
2013	4109	
2018 ⁵	4416	

Źródło: www.sztetl.org.pl

Ryc. 6. Serock w 1843 r.

Źródło: maps.mapywig.org

Ryc. 7. Serock w 1940 r.

Źródło: maps.mapywig.org

W dalszej części opracowania wymieniono oraz krótko scharakteryzowano ważniejsze miejscowości w gminie, które odznaczają się zachowanym i widocznym dziedzictwem kulturowym. Dołączono również ryciny przedstawiające układy przestrzenne danych jednostek z 1937 r. i 1940 r.

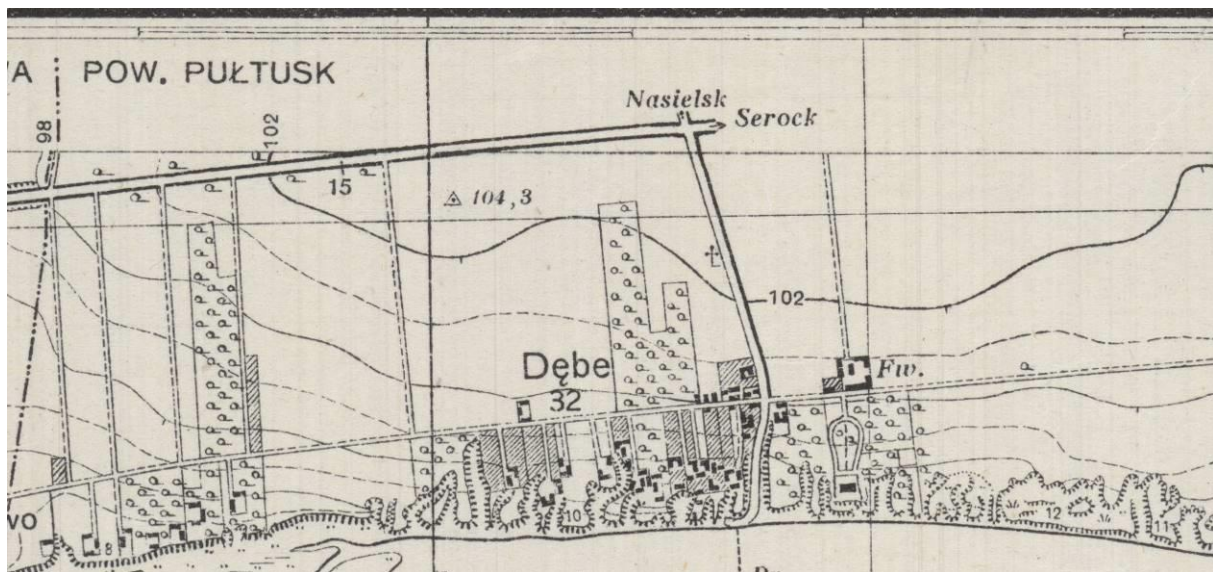
⁵ Główny Urząd Statystyczny

DĘBE

Wieś nad rzeką Narew, znajdująca się w 2 poł. XIX w. w powiecie pułtuskim, gminie i parafii Zegrze. W 1827 r. wieś liczyła 105 mieszkańców, którzy zamieszkiwali 16 domostw. W 2 poł. XIX w. wieś liczyła 17 domów, mających po 15 do 30 morg ziemi. Mieszkańcy wsi z własnych składek w znaczny sposób przyczynili się w tym czasie do odnowy kościoła w Zegrzu, a także starali się o szkołę. Dębe podzielone było na folwark oraz pozostałą część wsi.⁶

W miejscowości znajduje się stopień wodny na Narwi. Rozpoczęcie budowy zaczęto w 1958 roku, a zakończono już w 1963. Stopień wodny położony jest na 21, 6 km rzeki Narew. Utworzone w wyniku budowy stopnia wodnego jezioro zegrzyńskie opiera się o prawy brzeg Narwi. Otoczone jest bocznymi zaporami na jej lewym brzegu, a także na obydwu brzegach rzeki Bug. Cofka zbiornika sięga na Narwi do miejscowości Gnojno, a na Bugu do miejscowości Barcice i Ślężany. Zapora pełni także funkcję Elektrowni Wodnej Dębe - należy do grupy elektrowni zbiornikowych o wyrównaniu dobowym. Budynek elektrowni, to "centrum dowodzenia wodnego" złożone z hali maszyn z pomieszczeniami technologicznymi i administracyjno - socjalnymi, nastawnią, rozdzielniami niskiego napięcia oraz halą montażową. To ok. 2,5 tys. m² zabudowy.⁷

Obecnie we wsi zachował się park podworski z XIX w., a także fort z przełomu XIX/XX w.

Ryc. 8. Dębe w 1937 r.

Źródło: maps.mapywig.org

JADWISIN

Wieś znajdująca się w 2 poł. XIX w. w powiecie pułtuskim, gminie i parafii Zegrze.

Nazwa wsi Jadwisin pochodzi od imienia Jadwigi z Krasińskich Radziwiłłowej, która w połowie XIX wieku otrzymała w spadku po ojcu tę część Dóbr Zegrze. Radziwiłłowie przenieśli się do Jadwisina, gdy władze carskie wykupiły teren wsi Zegrze w czwartej ćwierci XIX wieku, pod budowę twierdzy. Tutaj właśnie Jadwiga i Maciej Radziwiłłowie zbudowali nowy pałac. Rodzina Radziwiłłów przebywała w nim do drugiej wojny światowej. Po tym

⁶ Na podstawie: *Geograficzny Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, wyd. w Warszawie, 1880-1902 r.

⁷ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej <http://www.jezioro.zegrzynskie.pl>

okresie rozwój wsi Jadwisin związany był silnie z powstaniem Jeziora Zegrzyńskiego w 1963 roku, co przyczyniło się do utworzenia kilku ośrodków turystycznych. Najcenniejszym zabytkiem Jadwisina jest dawny Pałac Radziwiłłów z 1898 roku, z zabudową gospodarską, oficynami zlokalizowany w parku z licznym starodrzewem. Wzniesiono go dla Jadwigi i Macieja Radziwiłłów. Stylem nawiązuje do architektury francuskiego renesansu. Projektantem był Françoise Arveuf.⁸

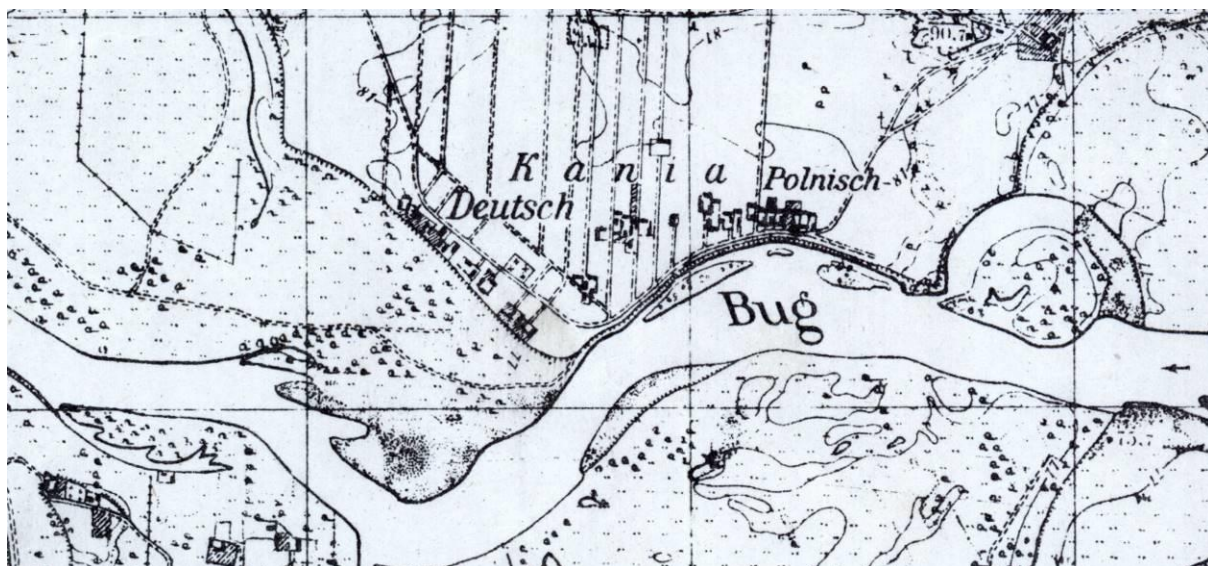

Ryc. 9. Jadwisin w 1937 r.

Źródło: maps.mapywig.org

KANIA NOWA i KANIA POLSKA

Niegdyś Kania Polska i Kania Niemiecka. Część polska swoją parafię miała w Popowie. Wsie znajdujące się w 2 poł. XIX w. w powiecie pułtuskim, gminie Zegrze. W części niemieckiej zachował się poewangelicki cmentarz.⁹

Ryc. 10 Kania Nowa w 1940 r.

Źródło: maps.mapywig.org

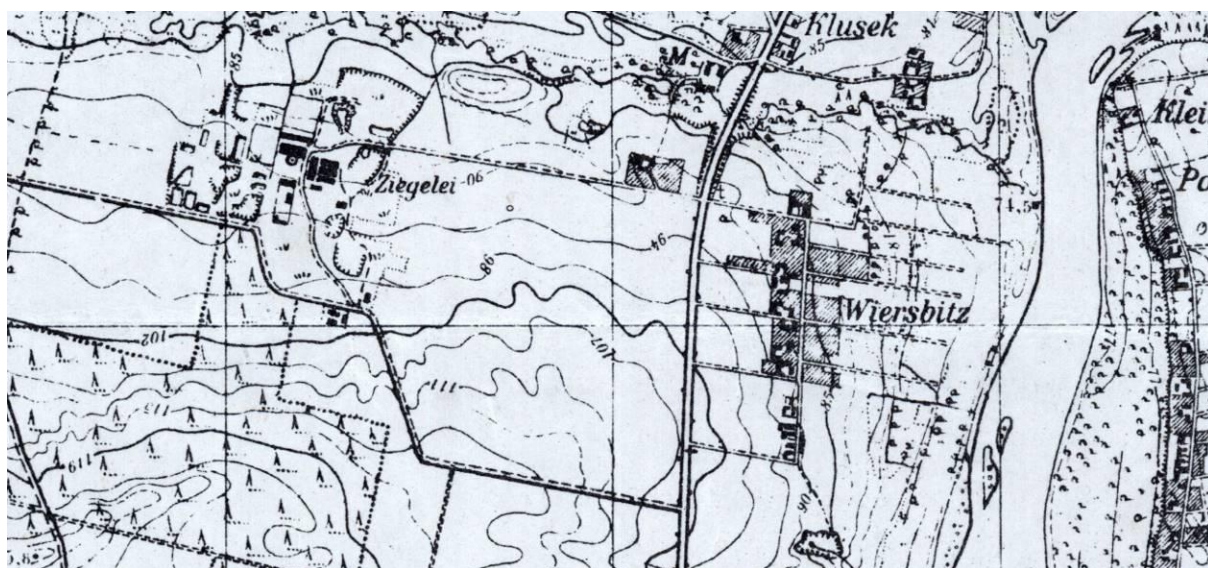
⁸ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment Planu Rozwoju Miejscowości Jadwisin z 2005 r.

⁹ Na podstawie: *Geograficzny Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, wyd. w Warszawie, 1880-1902 r.

WIERZBICA

Wieś znajdująca się w 2 poł. XIX w. w powiecie pułtuskim. W dokumentach wzmiankowanych o miejscowości widnieje informacja, że w XIII w. wieś należała do włości biskupa płockiego.

Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1349 r. Z obiektów zabytkowych i obiektów o wartości historycznej należy wymienić kapliczkę z 1863 r. oraz stanowiska archeologiczne. Na terenie wsi znajduje się cegielnia z końca XIX w. oraz komin z lat 50. XX w. Właścicielem dóbr Wierzbica i „Cegielni Wierzbica” pod koniec XIX w. był Stanisław Skarżyński. Majątek ten wielokrotnie zmieniał właściciela. W okresie przeprowadzania reformy rolnej został opisany, zinwentaryzowany i przekazany na rzecz Skarbu Państwa. Obecnie cegielnia jest nieczynna i opustoszała.¹⁰

Ryc. 11. Wierzbica w 1940 r.
Źródło: maps.mapywig.org

WOLA KIEŁPIŃSKA

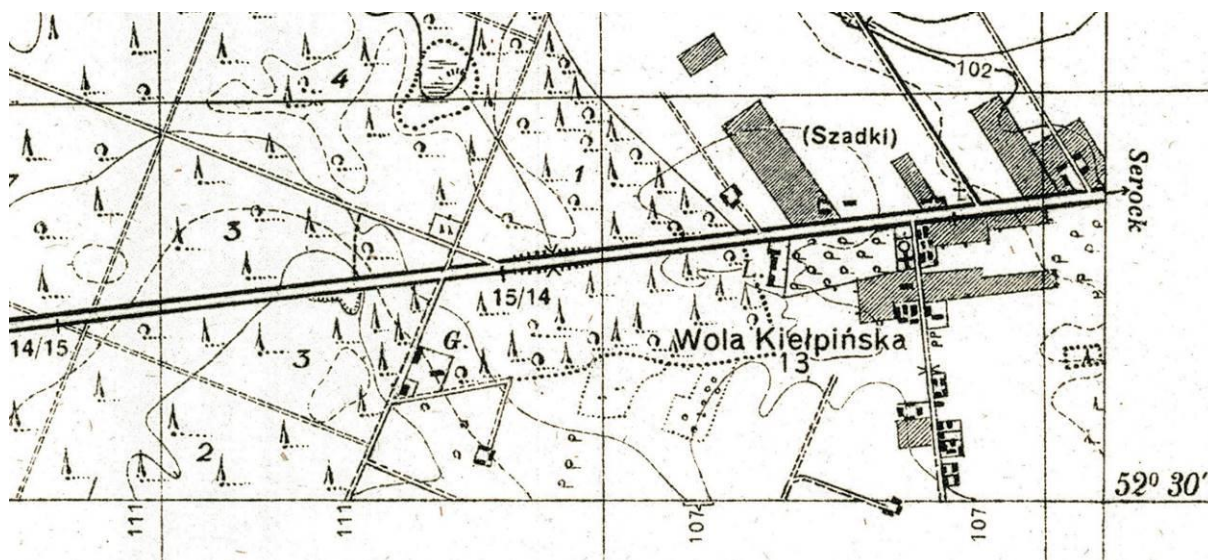
Wieś znajdująca się w 2 poł. XIX w. w powiecie pułtuskim, gminie i parafii Zegrze. Wieś podana była już w spisach poborowych powiatu zakroczymsko-nowomiejskiego z 1576 r. W 1827. we wsi był jeden dom, 7 mieszkańców.¹¹

Korzenie kościoła znajdującego się w Woli Kiełpińskiej związane są z Zegrzem. Siedziba tamtejszej parafii została przeniesiona do Woli Kiełpińskiej. Pod koniec XIX wieku księżstwo Jadwiga i Maciej Radziwiłłowie zmuszeni zostali do sprzedaży władzom carskim części majątku zegrzyńskiego wraz z znajdującym się tam kościołem parafialnym. Za pieniądze uzyskane ze sprzedaży kościoła w Zegrzu wybudowano obecnie istniejący kościół w Woli Kiełpińskiej. Książę Radziwiłł podarował także zegrzyńskiej radzie parafialnej teren o powierzchni ok. 4,5 ha położony w Woli Kiełpińskiej, oraz 1,5 ha w Jachrance z przeznaczeniem na cmentarz. Kościół powstał w latach 1895-99. Uroczysta konsekracja świątyni odbyła się 30 lipca 1899 r. Dokonał jej Arcybiskup Warszawski Wincenty Teofil Popiel. Budowla w formie krzyża składa się z nawy głównej i dwóch bocznych kapliczek.¹²

¹⁰ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment Planu Odnowy Miejscowości Wierzbica na lata 2011-2020

¹¹ Na podstawie: *Geograficzny Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, wyd. w Warszawie, 1880-1902 r.

¹² Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej <http://parafiaantoni.pl/historia>

Ryc. 12. Wola Kiełpińska w 1937 r.

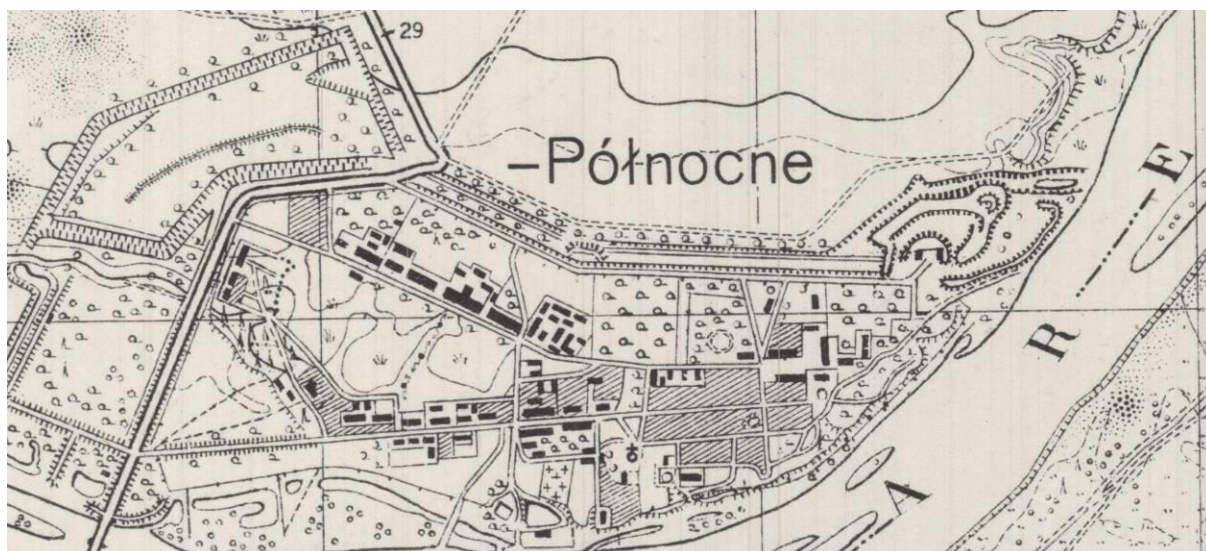
Źródło: maps.mapywig.org

ZEGRZE

Dawniej Zegrze, Wieś i folwark położone nad rzeką Narew, znajdujące się w 2 poł. XIX w. w powiecie pułtuskim, gminie i parafii Zegrze. W skład parafii wchodziły miejscowości: Skubianka, Izbica, Niechronka (Jachranka), Wyki (Dosin), Wola Kiełpińska, parafia liczyła 3000 osób. Gmina Zegrze liczyła 8675 mieszkańców, w tym 302 protestantów i 2284 żydów, zamieszkujących głównie Serock. Dobra Zegrzyńskie należały do Krasińskich, później do ks. Radziwiłła. Osada leży w punkcie przecięcia się Narwi z drogą z Warszawy do Serocka. W omawianym czasie była to droga bita, był też most. Wieś posiadała murowany kościół parafialny, szkołę początkową i urząd gminy. W 1827 r. było tu 237 mieszkańców i 33 domy. Znaczna część obszaru dworskiego w Zegrzu została nabyta przez rząd na fortecę. Jest to zapewne bardzo stara osada, wzmiankowana już w 1349 r. W XII w. było tu targowisko nadrzeczne oraz kaplica, przy której urządzono parafię.¹³

Do dnia dzisiejszego w Zegrzu pozostał pałac, park przydworski, a także obiekty należące do tzw. Twierdzy Zegrze.

¹³ Na podstawie: *Geograficzny Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, wyd. w Warszawie, 1880-1902 r.

Ryc. 13. Zegrze w 1937 r.
 Źródło: maps.mapywig.org

ZEGRZYNEK

W 2 poł. XIX w. Zegrzynek był osadą fabryczną nad Narwią, położoną w powiecie pułtuskim, gminie i parafii Zegrze. Był tu wielki młyn parowy, jeden z największych w Królestwie Polskim, założony przez 1860 r., należał do wielkich zakładów młynarsko-piekarskich Kropiwnickiego i Spółki w Warszawie.

Znajdują się tu także ruiny dworku i zabudowań gospodarskich, gdzie urodził się, żył i tworzył dramaturg Jerzy Szaniawski. Dwór spłonął we wrześniu 1977 roku. Przetrwały ruiny piwnic dworku ze schodami, ruiny piwnic zabudowań gospodarczych z dawnym młynem oraz dwa murowane słupy – pozostałości bramy.¹⁴

Ryc. 14. Zegrzynek w 1937 r.
 Źródło: maps.mapywig.org

¹⁴ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment Planu Rozwoju Miejscowości Jadwisin z 2005 r.

5.2.2 Krajobraz kulturowy

Na krajobraz kulturowy wpływa wiele elementów, które wyróżniają daną jednostkę terytorialną na tle innych. Za krajobraz kulturowy uważa się krajobraz przekształcony przez człowieka w wyniku rozwoju cywilizacyjnego. Stanowi on ewolucyjne następstwo krajobrazów pierwotnych (przyrodniczych - różniących się strefowo i piętrowo) jakie istniały na Ziemi do czasów neolitu. W literaturze geograficznej, i z pogranicza nauk geograficznych, a także w architekturze krajobrazu istnieją dziesiątki definicji krajobrazu. Jedną z nich brzmi następująco: Krajobraz kulturowy to ogół obiektów i cech fizycznych, obserwowalne wzrokowo wyrażenie kultury ludzkiej na powierzchni Ziemi, łączący elementy środowiska przyrodniczego i kulturowego. Krajobraz kulturowy jest wynikiem przekształcania krajobrazu naturalnego przez grupę lub kilka grup kulturowych i nakładania zróżnicowanych elementów kulturowych różnego wieku na tę samą rzeźbę terenu. Przestrzeń przyrodnicza, która znajduje się w sferze oddziaływań człowieka przyjmuje formę kulturową, wyrażoną w postaci krajobrazu kulturowego. Krajobraz ten można rozumieć jako antropogenicznie ukształtowany fragment przestrzeni geograficznej, powstały w wyniku zespolenia oddziaływań środowiskowych i kulturowych, tworzących specyficzną strukturę, objawiającą się regionalną odrębnością, postrzeganą jako swoistą fizjonomię (Myga-Piątek, 2001, Nita, Myga-Piątek, 2006).¹⁵

Niezwykle ważna jest ochrona najcenniejszych obiektów, obszarów, zespołów, która pozwoli następnym pokoleniom poznać je i obcować z nimi. Należy zatem przy kształtowaniu krajobrazu kulturowego kierować się zasadą zrównoważonego rozwoju, unikać deformacji i zatarć obiektów zabytkowych przy jednoczesnym rozwoju przestrzenno – funkcjonalnym oraz gospodarczym miejsca. Należy również chronić i przywracać dziedzictwo niematerialne, które kształtowało się na przestrzeni wieków w danym regionie.

Do zagrożeń dóbr kultury należy zaliczyć:

- kradzieże i włamania;
- pożary;
- powodzie, ulewy i podtopienia;
- wichury i huragany;
- katastrofy budowlane, awarie;
- demonstracje i rozruchy uliczne, rabunki i akty wandalizmu;
- ataki terrorystyczne;
- konflikty zbrojne.

Zagrożenia środowiska kulturowego – spowodowane są głównie upływem czasu. Wyższe koszty modernizacji i ostre reżimy ochronne są niewątpliwie powodem małego zainteresowania substancją zabytkową ze strony inwestorów komercyjnych. Znaczne zagrożenie stanowi emisja gazów i substancji toksycznych do atmosfery. Dotyczy to zarówno budynków jak i przyrodniczych elementów środowiska kulturowego. Zagrożenia kulturowego dziedzictwa archeologicznego spowodowane mogą być niekontrolowanymi procesami eksploatacyjnymi i inwestycyjnymi.¹⁶

¹⁵ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej <http://www.krajobraz.kulturowy.us.edu.pl>

¹⁶ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu ze Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Serock

Działalność człowieka na przestrzeni wieków pozostawiła na terenie gminy Serock wiele śladów (tzw. spuścizna historyczno – kulturowa). Obecnie można dostrzec historyczne kształty (układy) jednostek przestrzennych, w których mieszkali dawni mieszkańcy z terenu analizowanej gminy. Wsie Gminy Serock reprezentują różne typy układów przestrzennych. Wsie częściowo zatraciły swoje pierwotne układy wskutek ekspansji budownictwa mieszkalnego w atrakcyjnych lokalizacjach – głównie przy ciągach komunikacyjnych. Przekształcenia układów zabudowy wiejskiej, w tym folwarcznej nastąpiły na terenie całej gminy. Wiele zespołów dworsko-parkowych uległo zatarciu, czego skutkiem jest pozostawienie dworów z parkami, niekiedy jedynie pozostałości samych parków dworskich na obszarach wiejskich. W związku z bliskością do stolicy kraju – Warszawy tereny gminy Serock są niezwykle cenne i ważne z punktu widzenia budownictwa mieszkalnego. Obserwuje się ekspansję budownictwa jednorodzinnego. Pierwotne układy przestrzenne wsi uległy znacznym zatarciom, jedynie z map historycznych można określić, jakie układy przestrzenne były widoczne wcześniej.

Wiejski krajobraz gminy Serock charakteryzuje się zabudową zagrodową oraz zabudową wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Południowa część gminy charakteryzuje się ze względu na swoje walory przyrodniczo-krajobrazowe zabudową letniskową, ponieważ obszar Zalewu Zegrzyńskiego odwiedzany jest chętnie przez mieszkańców Warszawy.

Teren gminy Serock jest silnie zróżnicowany pod względem występujących kształtów osadnictwa wiejskiego. Na obszarze gminy Serock występują 3 główne typy osadnictwa wiejskiego, według podziału Kielczewskiej-Zaleskiej, 1965:

- sieć osadnictwa skupionego, sieć wsi małych i przysiółków o śródpolnym położeniu zabudowań, pochodzi z różnych okresów historycznych – występuje na niewielkim obszarze północnej części gminy;
- sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych, sieć małych wsi i przysiółków za znaczną domieszką osiedli rozproszonych nowszego pochodzenia, mały stopień koncentracji osadnictwa - występuje na niewielkim obszarze północno-zachodniej części gminy;
- sieć osadnictwa skupionego z domieszką osiedli rozproszonych, sieć rzędówek luźnych, długich i osiedli rozproszonych nowszego pochodzenia, powstała w wyniku reform agrarnych i wylesienia (XIX i XX w.) - występuje na przeważającym obszarze gminy, w tym w części wschodniej za Narwią.

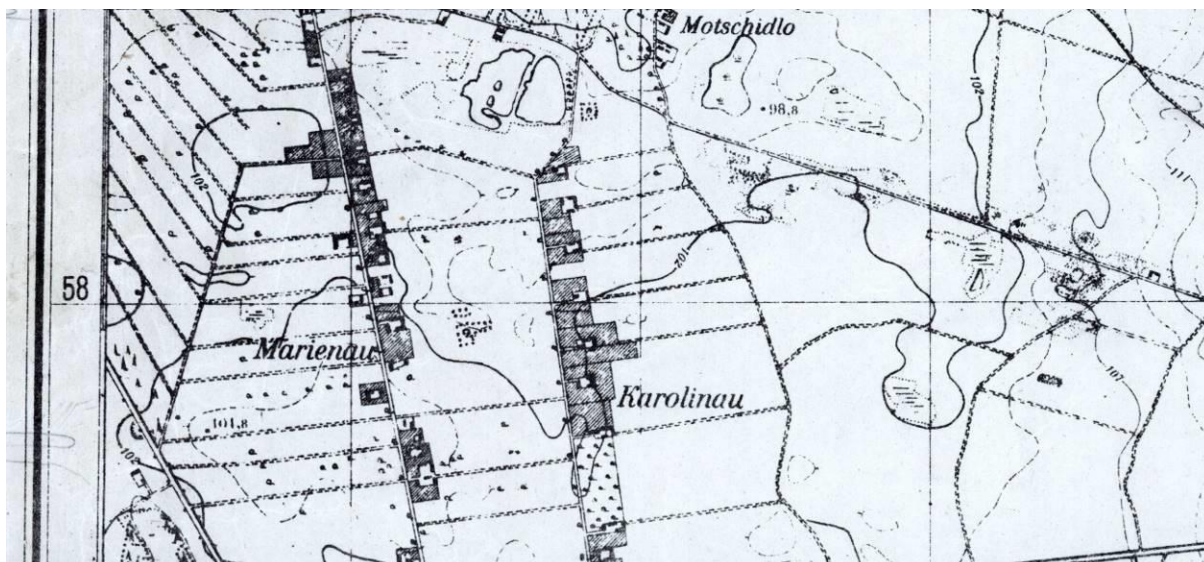
W tym miejscu należy dodać, że po roku 1965 struktura osadnictwa na terenie gminy nabrała dynamicznego charakteru. Nastąpił intensywny rozwój budownictwa, który przyczynił się do zatarcia wcześniejszych układów. Można zatem stwierdzić, że obecnie na terenie całej gminy dominuje charakter zabudowy luźnej.

Ryc. 15. Porównanie rozwoju osadnictwa na terenie wsi Cupel, Nowa Kania, Nowa Wieś w latach 1940-2019

Źródło: maps.mapywig.org, www.bing.com/maps

Charakterystyka układów przestrzennych wsi w oparciu o rok 1940: stosunkowo duży udział wsi o układzie przestrzennym zajmują tzw. rzędówki – wsie, które cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi tylko po jednej stronie (np. Kania Polska i Kania Niemiecka – obecnie jako Kania Nowa, Karolino), w mniejszym stopniu łańcuchówki - wsie leśno – łąkowe o datowaniu feudalnym, o regularnym układzie przestrzennym, którą cechuje luźna zabudowa wzdłuż drogi po obu jej stronach. Występujące zagrody znajdują się w równych odstępach od siebie na początku każdego łąnu, przypominają ogniwa rozrzuconego łańcucha. (np. Święcienica). Dostrzec można także wsie folwarczne, np. Wierzbica – folwark, obecnie część wsi Wierzbica. Wsie takie jak Jachranka charakteryzowały się zabudową luźną, zabudowania zagrodowe nie były zwarte lecz porzucane. Zegrze należy na ten czas zakwalifikować jako wieś wielodrożnicową, gdzie zabudowa jest chaotyczna, a przebieg dróg jest nieregularny.

Ryc. 16. Wieś Karolino – przykład rzędówki

Źródło: maps.mapywig.org

Na terenie gminy Serock nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków.

Kształt miasta Serock kształtował się na przestrzeni wieków. Przestrzenne rozmieszczenie poszczególnych budowli, a także funkcji jakie pełnią do dnia dzisiejszego jest wynikiem świadomych decyzji w oparciu o rozplanowanie lokacyjne, a także zostało dostosowane do warunków przyrodniczych i antropogenicznych – wysoka skarpa od strony wschodniej miasta przy Narwi, trakty komunikacyjne. Zabudowa historyczna na terenie miasta nie jest liczna. Występują jedno lub dwukondygnacyjne budynki murowane oraz nieliczna zabudowa drewniana ze skromnym detalem. Z dawnego XV-wiecznego rozplanowania zachował się Rynek wraz z przyległymi ulicami:

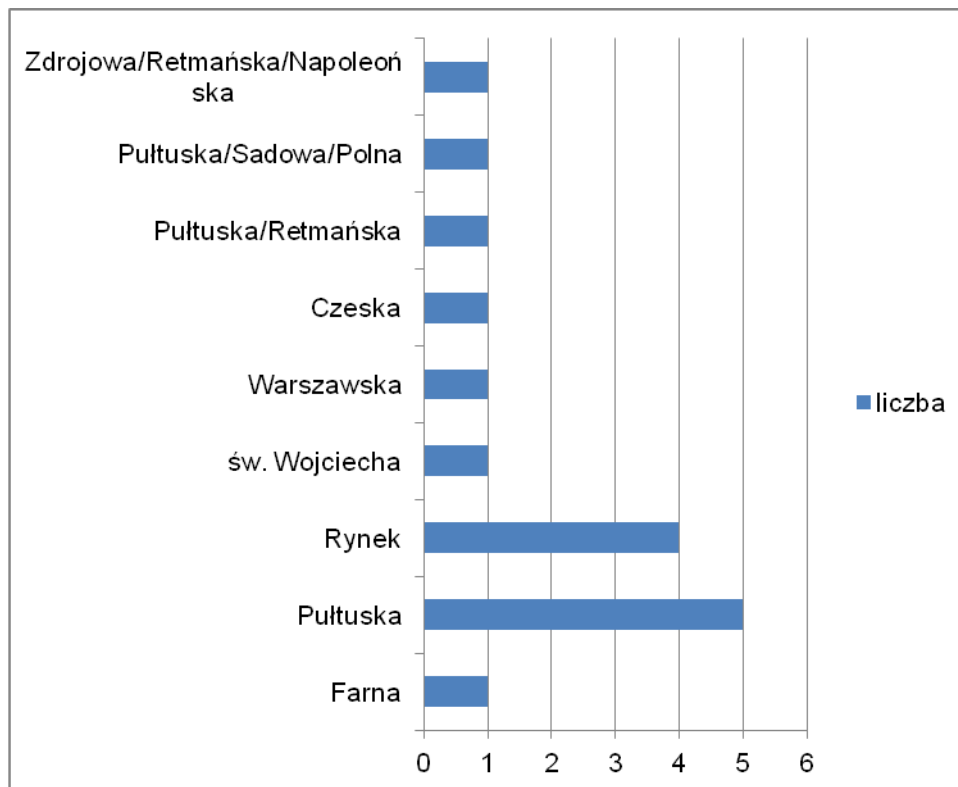
- Kościuszki,
- 11 Listopada,
- Wolskiego,
- Farna,
- Poniatowskiego,
- Brukowa,
- św. Wojciecha.

W latach 1846-1848 na serockim rynku położono bruk, który istnieje do dziś. Z historycznym miastem ściśle związany jest kościół parafialny oraz grodzisko „Barbarka”.

Na podstawie gminnej ewidencji zabytków przeanalizowano przestrzenne rozmieszczenie zabytkowych obiektów w Serocku. Należy stwierdzić, iż zabytkowa tkanka mieści się na następujących ulicach:

- Farna;
- Pułuska;
- Rynek;
- św. Wojciecha;
- Warszawska;
- Czeska;
- Pułuska/Retmańska;
- Pułuska/Sadowa/Polna;
- Zdrojowa/Retmańska/Napoleońska;

Ilość poszczególnych obiektów przedstawiono na poniższej rycinie. Łącznie na terenie Serocka zarejestrowano 16 obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz rejestrze. Największa kumulacja obiektów zabytkowych znajduje się na serockim Ryнку oraz ul. Pułtuskiej, co związane jest z historycznym znaczeniem tych miejsc (ul. Pułtuska jako ważny średniowieczny ciąg komunikacyjny, Rynek jako centrum życia miasta).

Wyk. 1. Liczba obiektów ujętych w GEZ na terenie Serocka z podziałem na ulice

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

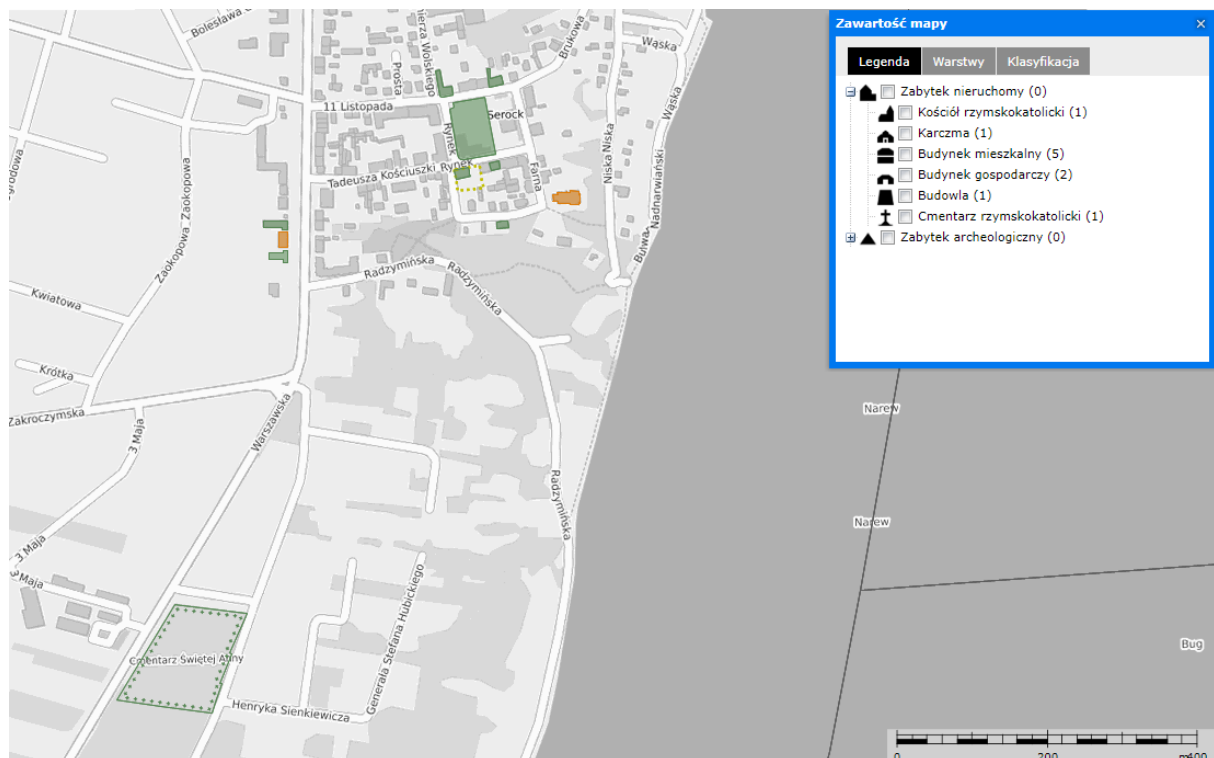
Układ Rynku swoim kształtem przypomina kwadrat, w którym znajduje się ratusz. Nie jest on jednak umiejscowiony centralnie, lecz przesunięty jest w kierunku wschodnim. Obecny budynek ratusza, który jest siedzibą władz gminy wybudowano w latach 1995-1997 nawiązując do stylu neoklasycystycznego. Historyczny bruk zachowany został w zachodniej części placu. W północnej pierzei rynku znajduje się 5 budynków o numerach: 1,3,4,5,7. Kamienice o numerach 1 i 5 znajdują się w rejestrze zabytków. Kamienice 1,3,4,5 to dwukondygnacyjne budowle, które tworzą spójną całość. We wschodniej części rynku stoją 3 budynki. Dwa z nich to dwukondygnacyjne, masywne kamice z użytkowym poddaszem, pośród których zanika niewielki, jednokondygnacyjny, trójosiowy, drewniany budynek mieszkalny kryty blachą. W południowej pierzei rynku znajduje się 5 ściśle ze sobą połączonych kamienic. Są dwukondygnacyjne z użytkowym poddaszem i tworzą spójną całość. Jedynie budynek nr 14 wpisany jest do rejestru zabytków – to obiekt mieszkalny. Pozostałe przeznaczone są w części parterowej na usługi: apteka, restauracja, kancelaria, studio fotograficzne. W narożniku południowo-zachodnim niniejszej pierzei znajduje się także oddalony nieco jednonawowy budynek nr 16 wpisany do rejestru zabytków. Przeznaczony jest on głównie pod usługi. W zachodniej części rynku znajdują się kamienice nr 17 i 19. To dwukondygnacyjne budynki z użytkowym poddaszem przeznaczone w części parterowej pod usługi. Pomiędzy budynkiem 17 i 19 budowana jest kamienica, która będzie łączyła powyższe w jeden wspólny organizm. W związku z powyższym należy stwierdzić, że zabudowa wokół serockiego rynku zachowuje ład przestrzenny, a odbudowane, powojenne

kamienice zostały dobrze wkomponowane w historyczny układ rynku. Ich odbudowa odbywała się głównie w latach 90. XX w. Na taki stan rzeczy wpłynął niewątpliwie fakt, iż prace dotyczące budynków nr 3, 10, 13, 15, 17 były sukcesywnie uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jedynie w części wschodniej rynku 2. dominujące kamienice górują nad jednym z nielicznie zachowanych w gminie drewnianym domem.

Fot. 1. Południowa pierzeja serockiego Rynku
Źródło: fotografia własna

Poniżej przedstawiono zabytkowe obiekty wpisane do rejestru zabytków na tle historycznej części Serocka.

Ryc. 17. Zabytki rejestrowe Serocka na tle miasta
Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

5.2.3. Zabytki ruchome

Na walory kulturowe gminy składają się wartościowe obiekty materialne ściśle związane z działalnością człowieka w danym regionie, w tym zabytki ruchome. W myśl art. 6, ust. 1, pkt 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do zabytków ruchomych zalicza się obiekty będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 Ustawy o bibliotekach z dnia 27 czerwca 1997 r. (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r. z późniejszymi zmianami)
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Do zabytkowego zasobu ruchomego z terenu gminy Serock należy zaliczyć przedmioty znajdujące się w kościołach parafialnych w Serocku i w Woli Kiełpińskiej. W Serocku znajduje się m.in. relikwiarz św. Floriana, łódka na kadzidło i ornat z XVIII wieku, dwa metalowe lichtarze z XIX wieku oraz chorągwie z pierwszej połowy XX wieku, a w Woli Kiełpińskiej np. cenne ornaty i kielichy z herbem Krasieńskich Ślepowron z XVIII wieku. Należy także wspomnieć o tablicach nagrobnych, czy zabytkowych portalach mieszczących się w serockim kościele.

Ochotnicza Straż Pożarna w Serocku jest w posiadaniu historycznego sztandaru ufundowanego w 1904 r. oraz ręcznej pompy gaśniczej z ok. 1930 r.

Brukowana nawierzchnia rynku została wpisana do rejestru zabytków ruchomych dnia 22 maja 2000 r., pod numerem A-47. Pochodzi ona z połowy XIX wieku, położona została przez Chaima Tykocinera.

Fot. 2. Zabytkowy bruk na serockim rynku

Źródło: fotografia własna

Na cmentarzu parafialnym w Woli Kiełpińskiej oraz Serocku znajdują się nagrobki, które również można zaliczyć do zabytków ruchomych. W sposób szczególny na uwagę zasługują mogiły, które mają po kilkadziesiąt lat, np. nagrobek Antoniego Xiężopolskiego z 1866 r. znajdujący się w Woli Kiełpińskiej, czy nagrobek ks. Seweryna Piekarskiego z 1894 r. lub grób rodziny Gregorkiewiczów najprawdopodobniej z 1842 r., znajdujące się na serockim cmentarzu Serocku. Nagrobki znajdujące się w Serocku skatalogowane zostały w 1985 r., a ich dokumentacja znajduje się w WUOZ w Warszawie.

5.2.4. Zabytki w zbiorach muzealnych

Na terenie gminy Serock znajduje się Izba Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku oraz Sala tradycji Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki w Zegrzu.

Izba Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku zlokalizowana jest w zabytkowym, drewnianym budynku, przy ul. św. Wojciecha 1. Czynna jest w środy, czwartki w godz. 10:00 -15:00 oraz piątki, soboty, niedziele –w godz. 11.30 - 17.30.

To samorządowa placówka o charakterze muzealnym. Misją Izby jest budowanie tożsamości, wzmacnianie lokalnego patriotyzmu i więzi społecznych poprzez podnoszenie świadomości w zakresie historii oraz tradycji i kultury miasta i gminy Serock. Ekspozycja opiera się na multimedialnym i interaktywnym przekazie, który zwiększa atrakcyjność odbioru prezentowanych treści. Większość informacji prezentowanych w Izbie znajduje się w dotykowych monitorach. Treści wzbogacone są zdjęciami – wiele z nich pochodzi z archiwów muzeów znajdujących się na terenie całego kraju. W pierwszej sali znajdują się informacje na temat:

- wykopalisk archeologicznych prowadzonych na terenie Serocka,
- dawnego grodu, dziś nazywanego Barbarką,
- kościoła, zarówno tego, który istnieje do dziś, jak i kościoła Św. Ducha, który dwa wieki temu zniknął z mapy miasta,
- powstania miasta, o jego symbolach i życiu mieszkańców w średniowiecznym Serocku,
- społeczności żydowskiej, która przed II wojną światową stanowiła ponad połowę mieszkańców miasta,
- flisaków, rybaków i retmanów – silnie związanych przez wieki z historią Serocka,
- zasłużonych dla miasta mieszkańców, szczególnych postaciach i rodach związanych z miastem i gminą.

W tej sali znajdują się również kopie zabytków archeologicznych znalezionych podczas badań prowadzonych na grodzisku Barbarka w latach 60. XX wieku.

Druga sala poświęcona jest historii Zegrza, powstaniom narodowym, postaci Napoleona oraz pierwszej i drugiej wojnie światowej. Znajduje się tu również interaktywna mapa będąca krótką wędrówką przez dzieje Serocka, obrazująca najważniejsze wydarzenia z jego ponad 1000-letniej historii. W gablotach prezentowane są artefakty pochodzące z dawnej kolekcji militariów Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki w Zegrzu, ofiarowane przed kilku laty Urzędowi Miasta i Gminy Serock.

Trzecia sala poświęcona jest współczesności a docelowo funkcjonować w niej będzie punkt informacji turystycznej. Na wielkim ekranie dotykowym znajduje się mapa Serocka, gdzie goście mogą znaleźć najważniejsze informacje związane z turystycznym charakterem

miasta. Również w tej sali znajduje się dekret papieski potwierdzający patronat świętego Wojciecha nad miastem. Dokument przekazany został podczas mszy świętej - 30 kwietnia 2017 roku, tego samego dnia dokonano uroczystego otwarcia Izby Pamięci.¹⁷

Fot. 3. Sala 1 w serockiej Izbie Pamięci i Tradycji Rybackich

Źródło: www.hstoria.serock.pl

Ponadto w Zegrzu znajduje się Sala Tradycji Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki. Sala Tradycji CSŁil powstała w 1997 r. i funkcjonuje w budynku dydaktycznym nr 4. Kustoszem jest oficer Sekcji Wychowawczej kpt. Marcin Sochoń. W Sali Tradycji CSŁil eksponowany jest sprzęt łączności z różnych okresów, a także pamiątki i artefakty związane z funkcjonowaniem Garnizonu Zegrze, ale nie tylko. W swoich zbiorach Centrum posiada pamiątki po patronie gen. bryg. Heliodorze Cepie, a także oryginalne przedwojenne patenty oficerskie. Na co dzień Sala Tradycji CSŁil wykorzystywana jest do działalności szkoleniowej i wychowawczej. Z powodzeniem wpisuje się także w działalność promocyjną, proobronną i patriotyczną, jako miejsce spotkań młodzieży i dorosłych zainteresowanych tradycjami wojskowymi i historią.¹⁸

Fot. 4. Sala Tradycji CSŁil w Zegrzu

Źródło: cslii.wp.mil.pl

¹⁷ Niniejsza charakterystyka stanowi fragmenty zapisów z witryny internetowej www.historia.serock.pl

¹⁸ Niniejsza charakterystyka stanowi fragmenty zapisów z witryny internetowej www.cslii.wp.mil.pl

Do Sali Tradycji trafiają także dary z całego świata od byłych żołnierzy łączności służących w przeszłości w Zegrzu. Zespół Sali Tradycji CSŁil stanowi w całości zbiór militarny. Są to przede wszystkim dokumenty, zdjęcia oraz wojskowy sprzęt łączności, związane z funkcjonowaniem kolejnych jednostek szkolnych w Zegrzu, począwszy od 13 września 1919 r. Szczególnie znaczenie mają znajdujące się w zbiorach dokumenty z okresu II Rzeczypospolitej, przede wszystkim z czasu funkcjonowania Centrum Wyszkozenia Łączności (1929-1939). Są to legitymacje oficerskie i podoficerskie, patenty oficerskie, świadectwa ukończenia nauki w ośrodku oraz znaczna ilość zdjęć. Sprzęt łączności znajdujący się w Sali Tradycji jest związany z historią ośrodka zegrzyńskiego po II wojnie światowej. W zbiorze znajdują się radiostacje, radiolinie, radiotelefony, telefony, łącznice telefoniczne, dalekopisy oraz pierwsze komputery PC. Szczególnym działem w zasobie sprzętowym jest mobilny sprzęt łączności, który zaczął być gromadzony od 2008 r. Wśród posiadanych jednostek sprzętu na pojazdach wojskowych znajdują się radiostacje średniej mocy, radiolinie szczebla taktycznego i taktyczno-operacyjnego, ruchome węzły łączności oraz sprzęt walki elektronicznej. Najstarsze jednostki sprzętu mobilnego pochodzą z lat 70. XX w. Zbiory Sali Tradycji Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki są eksponowane w bloku szkolnym jednostki. Sala jest udostępniana do zwiedzania po wcześniejszym uzgodnieniu z władzami wojskowymi. Mobilny sprzęt łączności można obejrzeć w czasie świąt wojskowych.¹⁹

5.2.5. Dziedzictwo niematerialne

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli. Dziedzictwo niematerialne regionu jest niewątpliwym walorem kulturowym świadczącym o lokalnej wyjątkowości i odrębności. Tworzy ono krajobraz kulturowy oraz wyodrębnia daną jednostkę w oparciu o historię oraz ściśle związane działalności człowieka. Ważnym jest, aby pamiętać oraz krzewić niematerialne dziedzictwo będące spuścizną wielu pokoleń. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu Konwencji UNESCO obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- sztuki widowiskowe;
- zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- wiedzę i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Serock, położony na Mazowszu, związany jest z ziemią zakroczymską – regionie historyczno-etnograficznym w centralnej części województwa Mazowieckiego. Można zauważyć pewne cechy, które wyróżniają ten obszar na tle pozostałych.

GWARA

¹⁹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z GPOnZ na lata 2011-2014 gminy Miasto i Gmina Serock

Najwcześniejszy słownik gwarowy obszaru ziemi zakroczymskiej to anonimowy Słowniczek spod Zakroczymia (wieś Pieścidla) opublikowany w 1887 roku („Wisła” I, s. 317-320). Jest to niewielki słowniczek lokalny, obejmujący gwarę jednej wsi położonej koło Zakroczymia. Zawiera 103 hasła, jest bez wstępu i bez podpisu.

Słowniczek ma charakter dyferencyjny, ale znalazły się tu też wyrazy różniące się systemowymi cechami fonetycznymi, np. ścieśnioną wymową tylnej samogłoski nosowej (munka = mąka) czy gwarowe formy fleksyjne (np. mawa, mata = mamy, macie).

Najczęściej struktura haseł jest najprostsza, tzn. notowany jest tylko wyraz hasłowy i jego znaczenie, np. kryjon, kryjonica = mały chłopak lub mała dziewczynka latwo chowający się.

Część haseł została rozbudowana o cytaty, czyli przykłady użycia wyrazów w kontekście (czasami w cytatach pojawiają się zamiast wyrazu hasłowego jego derywaty), por.

dziabać = robić motyką dołki do sadzenia kartofli, rąbać drzewo (Rano drzewo podziabię i będę miał drzozgi).

heretyk = ktoś bardzo silny (Baba była silno jak najtęższy heretyk).

ojwo = ot tu właśnie ten (Ojwo żrebaki latajo po łące).²⁰

Obecnie na terenie gminy gwara nie jest używana na co dzień.

ORGANIZACJE ZWIĄZANE Z DZIEDZICTWEM NIEMATERIALNYM

W gminie Serock odnotować można wiele organizacji pozarządowych. Część z nich swoją działalność poświęca kulturze, tradycji, historii i szeroko rozumianemu dziedzictwu kulturowemu. Należy do nich zaliczyć:

- Stowarzyszenie "Żołnierze Mazowsza",
- Stowarzyszenie „Zalew Zegrzyński”,
- Stowarzyszenie „Kulturalny Serock”,
- „Serocka Akademia Seniora”,
- KGW Marynino;
- Tradycyjne KGW Dosin;
- KGW Skubianka;
- KGW w Dosinie;
- Koło Gospodyń Guty.

TWÓRCY LUDOWI

Na terenie gminy Serock znajduje się Mecholówka Pracownia Ceramiki i Małych Form Witrażowych, w miejscowości Kania Polska, ul. Szeroka 3a. Pracownia podtrzymuje tradycje związane z wyrobem ceramiki oraz witraży, a także techniki decoupage.

ZESPOŁY LUDOWE

Żywymi formami aktywności ludowej na terenie gminy prócz wyżej wspomnianych kół gospodyń wiejskich oraz twórców ludowych są działalności zespołów ludowych. Na terenie gminy Serock działa Zespół Pieśni i Tańca "MAŁY SEROCK". Dzieci w wieku 6-9 lat oraz 10-13 lat uczą się tańców ludowych. Zespół prowadzony jest przez CKiCz w Serocku.

LOKALNE POTRAWY

²⁰ Niniejsza charakterystyka stanowi fragmenty zapisów z witryny internetowej www.dialektologia.uw.edu.pl

W gminie Serock wyróżnia się na tym tle ser twarogowy z Gąsiorowa, który w dniu 30 marca 2021 roku został wpisany na Listę Produktów Tradycyjnych w kategorii „Produkty mleczne”.

Ryc. 18a. Ser twarogowy z Gąsiorowa

Źródło: www.gov.pl/web/rolnictwo/ser-twarogowy-z-gasiorowa

Dodatkowo cukierni, która znajduje się na serockim rynku można natrafić na tzw. precla serockiego. Nie jest to lokalna potrawa, bardziej należy ją utożsamiać jako produkt, markę regionu. To ciastko, drożdżówka wyrobiona z ciasta francuskiego o charakterystycznym kształcie przypominającym cyfrę 8. W smaku są lekkie i kruche, zazwyczaj posypane cukrem pudrem.²¹

Ryc. 19. Precl serocki

Źródło: www.polaneis.pl

BAJKI I LEGENDY

Innym elementem związanym z dziedzictwem niematerialnym z terenu opisywanej gminy są bajki i legendy. Poniżej przedstawiono najstynniejszą legendę związaną z ziemią serocką.

Legenda związana jest z miejscowością Zabłocie w gminie Serock, którego właścicielami byli Zabłoccy. Dawno temu żył sobie pewien kupiec, który nazywał się Zabłocki. Był dusigroszem - nie lubił wydawać pieniędzy. Pewnego razu kupił mydło i chciał je po kryjomu przemycić, tak aby nie płacić myta za transport rzeką. Zabłocki oszukując celników załadował mydło do skrzyń, które następnie ukrył w sieci pod łodzią. Skrzynie znajdowały się pod powierzchnią wody i były ciągnięte za barką. Gdy je chciał wydobyć okazało się, że skrzynie nie były dostatecznie szczelne. Mydło rozpuściło się, a na rzece powstała piana. Zabłocki musiał zapłacić karę za zanieczyszczenie wody w rzece i za próbę oszustwa, stracił wszystko, a misterny plan rozpuścił się jak owe mydło. Stąd powiedzenie znane na cały kraj: "Wyjść jak Zabłocki na mydle".²²

²¹ Na podstawie: www.polaneis.pl

²² Na podstawie: www.serock.pl

WYDARZENIA I IMPREZY

Wartymi odnotowania wydarzeniami na terenie gminy, które nawiązują do elementów ludowych, tradycji, historii i niematerialnego dziedzictwa są:

- Święto Darów Ziemi w Woli Kiełpińskiej, podobnie jak w wielu innych polskich wsiach, na zakończenie letnich zbiorów organizowane są dożynki. W Serocku noszą one nazwę Święto Darów Ziemi i organizowane są zwykle w pierwszą niedzielę września. Podczas uroczystej Eucharystii gospodarze składają na ołtarzu dary z plonów pól, sadów i lasów. Następnie w korowodzie przenoszą je na plac przy kościele, gdzie odbywa się dożynkowy festyn z występami, konkursami i zabawami.
- Wianki. Organizowane w czerwcu na plaży miejskiej Wianki są imprezą, która nawiązuje do obrzędów słowiańskich. Przed wiekami panny i kawalerowie gromadzili się nad rzeką, by przy rozpalonych ogniskach bawić się, wróżyć i zaklinać rzeczywistość. Na wodę dziewczęta rzucały wianki z płonącym łuczywem, w nadziei, że gdzieś opodal wyłowią je młodzieńcy. Noc wiosenno-letnia, zwana niegdyś nocą Kupały lub sobótką była pełna zabaw. Współcześnie w Wianki na serockiej plaży organizowane są zawody sportowe, a wieczorem - zabawy i konkursy, wśród których najbardziej oczekiwanym jest konkurs na najpiękniejszy wianek.
- Serock folkowo. To muzyczne wydarzenie, które zabiera wszystkich w malowniczą podróż po interesujących zakątkach świata, prezentując różne nurty i klimaty muzyczne. Tradycyjnie impreza organizowana jest pod koniec czerwca na serockim rynku. Zaproszone zespoły prezentują folklor z różnych stron świata. Tego dnia w jednym miejscu mamy okazję poznać różne kultury i tradycje. Koncertowi towarzyszą stoiska lokalnych rękodzielników.
- To Barbarki robota – warsztaty rzemieślnicze na podgrodziu. Barbarkowe warsztaty organizowane u stóp wzgórza grodowego, które było świadkiem powstawania i rozwoju Serocka już od wieków średnich, przyciągają z roku na rok coraz więcej gości. Dzieci i młodzież, ale również dorośli, chętnie biorą udział w różnego rodzaju zajęciach i pokazach. Odwiedzają obozowisko średniowiecznych wojów, oglądają walki rycerskie, biorą udział w zabawach historycznych, smakują swojskie potrawy. Podczas corocznego wydarzenia odbywają się pokazy walk rycerskich, wikliniarzy, pszczelarzy, garncarzy oraz warsztaty z rękodzieła. Wydarzenie odbywa się w lipcu.
- Wojciechowe świętowanie. Główną imprezą w serockim kalendarzu imprez jest festyn z okazji Święta Patrona Serocka – św. Wojciecha. Poprzedza go korowód mieszkańców i sympatyków miasta i gminy Serock, w którym prezentują się różne grupy lokalne. Następnie na serockim rynku trwa zabawa z występami lokalnych artystów oraz koncertem gwiazdy wielkiego formatu.²³

OBRZĘDY I TRADYCJE

Zapusty. To barwny korowód, który obecnie można zobaczyć wokół rynku a także na pobliskich ulicach Serocka. W przemarszu uczestniczyły osoby przebrane za następujące postacie: Zapust, Niedźwiedź, Koza, Wiosna, Bocian, Cygan, Cyganka, Dziad, Baba, Kobiety z Dziećmi, Diabeł, Diabełek, Śmierć z kosą, Pan z konikiem, Łowiczanki, Kurp i Kurpianka w strojach regionalnych. W zabawie uczestniczyli także muzykanci, którzy urozmaicili swoją obecnością niniejsze wydarzenie. Uczestnicy widowiska śpiewali stosowne

²³ Na podstawie: www.serock.pl

zabawne przyśpiewki ludowe, życzenia urodzaju, domagając się datków. Wypędzali zimę z miasta i ją spalili i przywoływali wiosnę.²⁴

SYMBOLE – HERB, FLAGA, HEJNAŁ, KURANT²⁵

Herb, barwy i flaga Miasta i Gminy Serock zostały przyjęte przez Radę Miejską Uchwałą Nr 92/XVI/95 Rady Miejskiej w Serocku z dnia 22 kwietnia 1995 r.

Herbem Miasta i Gminy Serock jest herb miasta Serocka. W błękitnym polu umieszczona jest postać Świętego Wojciecha w stroju biskupim. Św. Wojciech w prawej ręce trzyma złoty pastorał, lewa ręka jest zgięta i oparta na piersiach, szata wierzchnia - ornat - jest w kolorze złotym, z czerwonym pasem pośrodku, szata spodnia - alba - w kolorze białym. Twarz i ręce w kolorze białym, stopy w kolorze złotym. Po prawej stronie świętego umieszczona jest duża litera "S" jako skrót słowa "SANCTUS", a po stronie lewej duża złota litera "A" jako skrót słowa "ADALBERTUS". Herb gminy umieszczany jest w pomieszczeniach urzędowych i salach posiedzeń, należących do organów i jednostek organizacyjnych gminy.

Ryc. 20. Herb Miasta i Gminy Serock

Źródło: www.serock.pl

Barwami Miasta i Gminy Serock są kolory błękitny, złoty, biały i czerwony, ułożone w poziomych, równoległych pasach, z których górny pas, zajmujący siedem dwunastych szerokości jest błękitny, poniżej którego następują kolejno po sobie pasy złoty, biały i czerwony, każdy zajmujący jedną dwunastą szerokości oraz dolny pas błękitny, zajmujący dwie dwunaste szerokości. Barwy te tworzą flagę Miasta i Gminy Serock.

²⁴ Na podstawie: www.gazetapowiatowa.pl

²⁵ Na podstawie: www.serock.pl

Ryc. 21. Flaga Miasta i Gminy Serock

Źródło: www.serock.pl

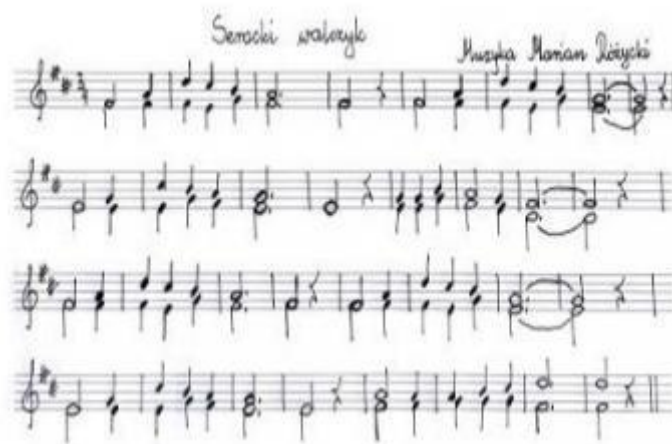
Uchwałą Rady Miejskiej w Serocku Nr 654/LXXXI/2002 z dnia 27 kwietnia 2002 roku w sprawie ustanowienia hejnału gminnego zatwierdzono hejnał gminny. Oparty jest on na motywach opery „Halka” Stanisława Moniuszki, do którego libretto napisał Włodzimierz Wolski wpisany w dzieje Serocka. Muzykę skomponował Mieczysław Leńniczak. Hejnał jest grany każdego dnia o godz. 12.00 z wyjątkiem świąt państwowych 3 Maja i 11 Listopada.

Ryc. 22. Zapis nutowy hejnału

Źródło: www.serock.pl

Kurant oparty jest na melodii „Serockiego walczyka”, który skomponował Marian Różycki - nauczyciel muzyki z Serocka. Kurant rozbrzmiewa codziennie, o każdej pełnej godzinie.

Ryc. 23. Zapis nutowy serockiego walczyka

Źródło: www.serock.pl

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Formami ochrony prawnej zabytków są: wpis do rejestru zabytków, wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego, ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego oraz ustalenia ochrony w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzji o warunkach zabudowy.

Rejestr zabytków województwa Mazowieckiego prowadzony jest przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Może on przystąpić do procedury wpisu do rejestru zabytków na wniosek strony – właściciela, bądź użytkownika obiektu lub też z urzędu. Jednakże trzeba pamiętać, że w przypadku rejestru zabytków ruchomych wojewódzki konserwator zabytków może z urzędu wydać decyzję o wpisie zabytkowego obiektu ruchomego, jeśli jest to uzasadnione wyjątkowymi okolicznościami. Precyzuje to art. 10, ust 2. ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami: „Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.”

W Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Warszawie prowadzone są trzy rejestry zabytków:

1. Rejestr zabytków nieruchomości (księga A).
2. Rejestr zabytków ruchomych (księga B).
3. Rejestr zabytków archeologicznych (księga C).

W rejestrze zabytków nieruchomości województwa Mazowieckiego, z terenu gminy Serock, które zostały ujęte w GEZ znajduje się 17 obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości. Obiekty wpisane do rejestru zabytków znajdują się w 6 miejscowościach, którymi to są: Serock (10), Wola Kiełpińska (2), Zegrze (2), Dębe (1), Jadwisin (1), Zegrzynek (1). Obiekty wpisane do rejestru zabytków odznaczające się szczególnymi walorami zostały krótko scharakteryzowane wraz z fotografiami w podrozdziale 5.6. - Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. Ich charakterystyka znajduje się również w załączniku 1.

Na terenie Gminy Serock nie występują obiekty uznane przez Prezydenta RP za Pomnik Historii. Na obszarze gminy nie funkcjonuje też Park Kulturowy. Nie odnotowuje się także wpisów na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Nieruchome zabytki rejestrowe powinny być oznaczone wzorem znaku informacyjnego, który przedstawiony jest poniżej. Za jego umieszczenie odpowiedzialny jest starosta danego powiatu. Wzór znaku został ustanowiony w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r.

Ryc. 24. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków

Źródło: załącznik do rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. (poz. 259)

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki nieruchome

Ochrona zabytków należy do obowiązków samorządu lokalnego. Zadania stojące przed organami administracji publicznej, precyzuje art. 4 ustawy z dnia 17 września 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017, poz. 2187 ze zm.). Gminy mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Ponadto mają obowiązek podjęcia działań mających na celu „udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków”.

Jednym z obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy jest: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”. Temu zadaniu ma służyć gminna ewidencja zabytków, o której jest mowa w art. 22. Punkt 4 tego artykułu mówi: „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy”.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania gminnego programu opieki nad zabytkami.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- a) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- b) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- c) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Narodowy Instytut Dziedzictwa podaje następującą definicję ewidencji zabytków. „Ewidencja to uporządkowany zbiór wykonanych według jednolitych wzorów opracowań, zawierających podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Ewidencja zawiera: dane administracyjne i adresowe, rys historyczny, opis obiektu, fotografie i plany. Ewidencja obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane (np. folwarki), zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze”.

Celem ewidencji zabytków jest „rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, zebranie informacji administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego”. Podkreślono, że sporządzenie ewidencji zabytków jest działaniem obowiązkowym dla gmin.

OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH UJĘTYCH W GEZ

Pierwsze próby sporządzenia GEZ podjęto w 2010 i 2011 r. – opracowano 34 karty adresowe. W lutym 2018 r. przeprowadzono inwentaryzację obiektów zabytkowych, na podstawie której sporządzono GEZ w obecnym kształcie. Wykonana została zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. i została zaopiniowana pozytywnie Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Warszawie.

W skład GEZ wchodzi 17 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, 37 obiektów włączonych do ewidencji aktualizacją, w tym wyodrębnione budynki obecnie znajdujące się w kompleksie 26 WOG, a także obiekty o znaczeniu historycznym, które wcześniej nie były objęte ochroną:

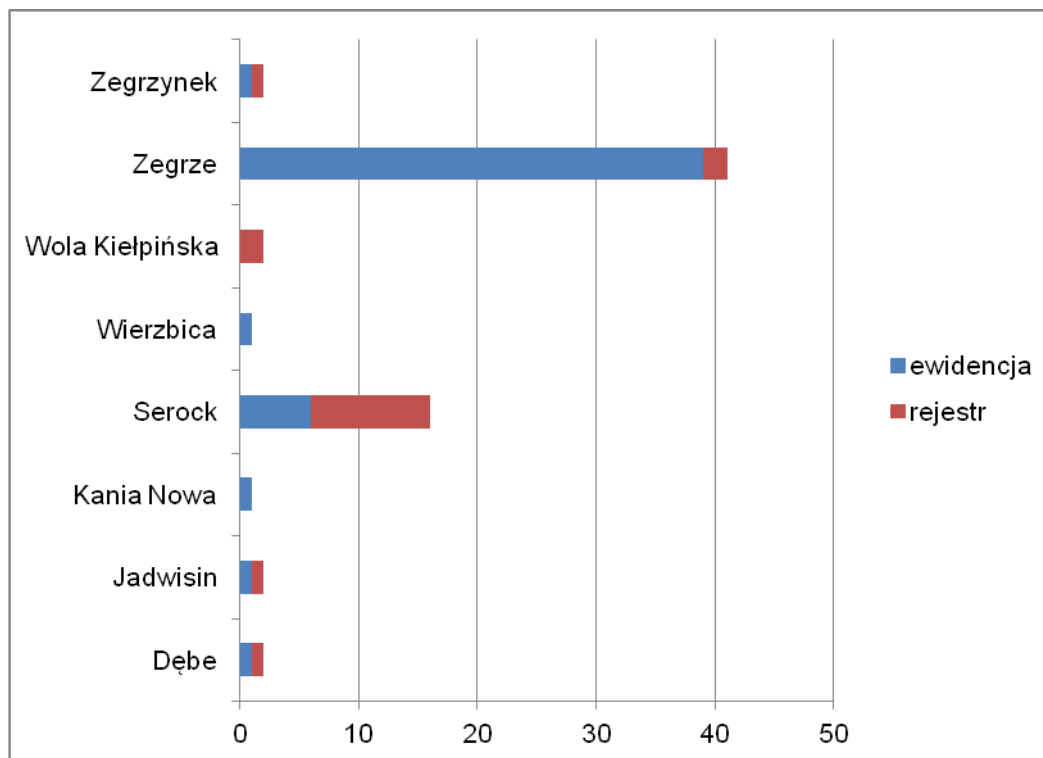
- cmentarz ewangelicki w Kani Nowej,
- twierdza Serock - część bastionu zachodniego i rawelin zachodni w Serocku,
- twierdza Serock- bastion północny z pierwszego obwodu umocnień w Serocku,
- pozostałości fortyfikacji napoleońskich „wały napoleońskie” w Serocku,
- cmentarz żydowski w Serocku,
- cegielnia, ob. pustostan wraz z kominem w Wierzbicy,
- pałac Krasińskich w Zegrzu,
- oficyna w Zegrzu,
- budynek gospodarczy w Zegrzu.

Obecnie gminna ewidencja zabytków zawiera **65** pozycji, w tym obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków i ewidencji wojewódzkiej oraz inne obiekty. W GEZ znalazły się karty adresowe:

- architektury i budownictwa (w tym obiekty rezydencjonalne oraz architektury sakralnej);
- zabytkowej zieleni;
- budownictwa obronnego;
- cmentarzy;
- zabytków techniki.

W porównaniu do wcześniejszego okresu programowania zaznacza się, że Gmina Serock uzyskała tytuł prawny poprzez zasiedzenie nieruchomości stanowiącej część bastionu północno-zachodniego, kurtyny i bastionu północnego – działka nr 42/14 obr. 06 Serock.

Zgodnie z GEZ gminy Serock obiekty w niej ujęte występują na obszarze 8 miejscowości. Poniżej przedstawiono rycinę, która obrazuje, na terenie których miejscowości występuje największa liczba obiektów ujętych w GEZ. Wyszczególniono także obiekty rejestrowe oraz pozostałe ujęte w ewidencji. Jednakże trzeba pamiętać, że obiekty wpisane do rejestru zabytków są jedną ze składowych GEZ. Zdecydowanie najwięcej obiektów ujętych w GEZ znajduje się w Zegrzu – 41 oraz w Serocku - 14. W pozostałych miejscowościach liczba obiektów ujętych w GEZ wynosi od 1 do 2.

Wyk. 2. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa z terenu gminy Serock z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

W związku z tym, że zdecydowana większość obiektów będących w GEZ znajduje się w Zegrzu postanowiono przeprowadzić analizę rozmieszczenia przestrzennego zabytków w tej miejscowości. Zegrze, jako dawna miejscowość gminna charakteryzuje się występowaniem wielu obiektów o znaczeniu historycznym. W skład GEZ wchodzi UMOCNIE NIE MAŁE Z WAŁEM MIĘDZYFORTOWYM W ZESPOLE TWIERDZY ZEGRZE znajdujące się północno-wschodniej części miejscowości, tuż przy Narwi, w odległości ok. 350 m na północny wschód od dawnego pałacu Krasińskich. Koszary są zamknięte, nie ma możliwości zinwentaryzowania poszczególnych obiektów, które się tam znajdują, np.: brama wjazdowa, koszary szyjowe, wylot poterny szyjowej, plac broni, przelotnia ze schronem amunicyjnym i wejściem do poterny kaponiery, kaponiera, schrony pogotowia na wale, przebieg poterny. Po drugiej stronie miejscowości, tj. północno-wschodnia strona Zegrza znajduje się UMOCNIE NIE DUŻE W ZESPOLE TWIERDZY ZEGRZE. Teren ten również jest zamknięty, nie ma możliwości wejścia na teren umocnienia. Od strony drogi krajowej nr 61 zauważyć można jedynie żelazną bramę. Ponadto w Zegrzu znajdują się pozostałości dawnego mostu. Na Zalewie Zegrzyńskim znajduje się betonowa wieżyczka strażnicza, która była początkiem dawnego mostu, druga wieżyczka znajduje się na terenie Zegrza Południowego (Gmina Nieporęt). Po moście oprócz ruchu pieszego i kołowego, kursowała kolej wąskotorowa, którą przewożono żołnierzy i zaopatrzenie dla twierdzy. Resztę obiektów znajdujących się w GEZ stanowią KOSZARY W ZESPOLE TWIERDZY ZEGRZE. Opracowano 1 kartę zbiorczą oraz 37 kart dla obiektów znajdujących się w koszarach. Po południowej stronie ulicy Groszkowskiego znajdują się wielorodzinne zabudowanie mieszkalne. Po północnej stronie ul. Groszkowskiego mieści się zamknięty teren Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki oraz 26. Wojskowego Oddziału Gospodarczego. Wzdłuż Jeziora Zegrzyńskiego ulokowane są dawne prochownie, zaś we wschodniej części miejscowości ulokowany został dawny Pałac Krasińskich. W zachodniej części Zegrza znajduje się dawne kasyno i dawny hotel garnizonowy. Zabytkowe obiekty z Zegrza

mieszczą się na następujących ulicach: Oficerska, Radziwiłłowska, Groszkowskiego, Drewnowskiego, Pułku Radio.

Na poniższej rycinie przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie zabytków ujętych w w zespole twierdzy Zegrze.

Ryc. 25. Koszary w Zespole Twierdzy Zegrze

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

1 – kasyno	15 - budynek nr 21 w kompleksie 26 WOG	28 – dom parafialny
2 – hotel garnizonowy	16 - budynek nr 22 w kompleksie 26 WOG	29 - budynek nr 40 w kompleksie 26 WOG
3 – przedszkole	17 - budynek nr 23 w kompleksie 26 WOG	30 - budynek nr 41 w kompleksie 26 WOG
4 – budynek nr 4 w kompleksie 26 WOG	18 - budynek nr 24 w kompleksie 26 WOG, poczta	31 - budynek nr 42 w kompleksie 26 WOG, dawna spawalnia
5 - budynek nr 5 w kompleksie 26 WOG	19 - budynek nr 25 w kompleksie 26 WOG	32 – prochownia nr 1
6 - budynek nr 6 w kompleksie 26 WOG	20 - budynek nr 26 w kompleksie 26 WOG	33 – prochownia nr 2
7 - budynek nr 7 w kompleksie 26 WOG	21 - budynek nr 27 w kompleksie 26 WOG	34 – prochownia nr 3
8 - budynek nr 8 w kompleksie 26 WOG	22 - budynek nr 28 w kompleksie 26 WOG	35 – pałac Krasińskich
9 - budynek nr 15 w kompleksie 26 WOG	23 – budynek mieszkalny	36 – oficyna
10 - budynek nr 16 w kompleksie 26 WOG	24 – budynek mieszkalny	37 – budynek gospodarczy
11 - budynek nr 17 w kompleksie 26 WOG	25 – budynek mieszkalny	
12 - budynek nr 129 w kompleksie 26 WOG	26 – budynek mieszkalno-usługowy	
13 - budynek nr 19 w kompleksie 26 WOG	27 – budynek mieszkalny	
14 - budynek nr 20 w kompleksie 26 WOG		

OBIEKTY BĘDĄCE WE WŁASNOŚCI GMINY SEROCK

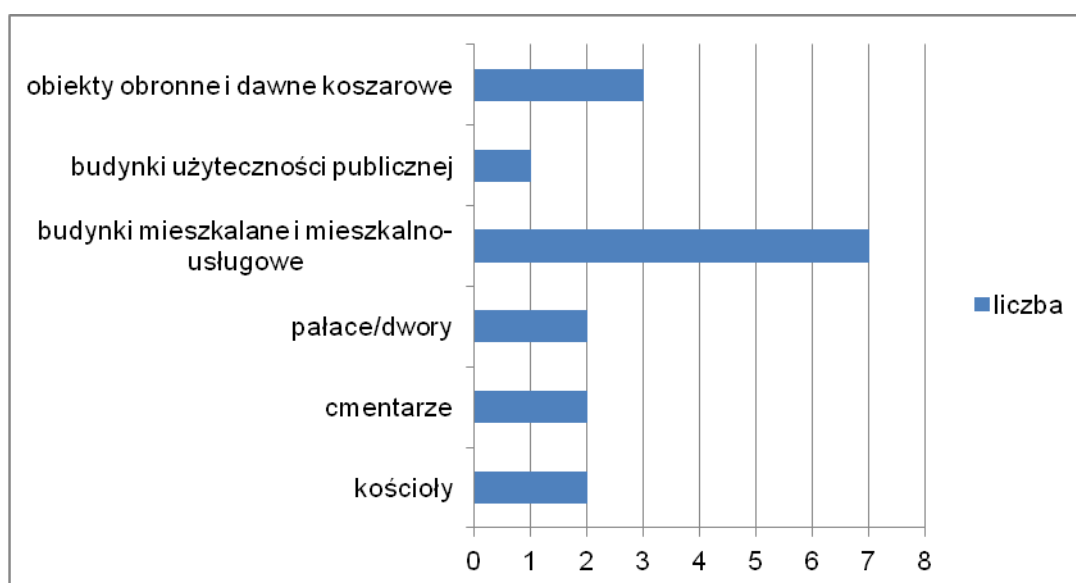
Gmina Serock jest właścicielem następujących obiektów, które znajdują się w GEZ:

1. Cmentarz Ewangelicki w Kani Nowej,
2. Zajazd Pocztowy,
3. Oficyna (II) d. Zajazdu Poczтового (d. wozownia),
4. Kamienica – Rynek 14 (dz. nr 27 obr. 08 Serock),
5. Dom, ob. Izba Pamięci i Tradycji Rybackich,
6. Pozostałości fortyfikacji napoleońskich „Wały Napoleońskie”

OBIEKTY REJESTROWE

W granicach gminy znajduje się 17 pozycji wpisanych do rejestru zabytków nieruchomości województwa Mazowieckiego. Obiekty te stanowią pojedyncze obiekty, a także obiekty znajdujące się w koszarach w zespole Twierdzy Zegrze (kasyno i hotel garnizonowy). Większość z nich datowana jest na 2 poł. XIX w. Najstarszym obiektem na terenie gminy Serock, który został wpisany do rejestru zabytków jest kościół parafialny w Serocku zbudowany w latach 1512-1525, zaś najmłodszym – hotel garnizonowy znajdujący się w Zegrzu (1937-1938). Czas powstania obiektów zabytkowych z terenu gminy przedstawia się następująco: XVI w. – 1 obiekt, XIX – 14 obiektów, XX w. – 2 obiekty.

Zastosowano autorski podział obiektów rejestrowych. Na poniższym wykresie wyodrębniono 6 charakterystycznych rodzajów zabytków. Na terenie gminy Serock znajduje się 7 budynków mieszkalnych i mieszkalno-usługowych: to 3 domy na ul. Pułtuskiej oraz 1 dom na Rynku i 3 kamienice na Rynku. Wyodrębniono grupę obiekty obronne i dawne koszarowe, do której zaliczono fort w miejscowości Dębe oraz dawny hotel garnizonowy i kasyno w Zegrzu, które wchodziły w kompleks Twierdzy Zegrze. Na terenie charakteryzowanej gminy znajdują się 2 rejestrowe kościoły: w Woli Kiełpińskiej i Serocku. W tych samych miejscowościach odnotowano po 1 zabytkowym cmentarzu. Do grupy pałace/dwory zaliczono pałac w Jadwisinie oraz pozostałości dworu w Zegrzynku. Wyszczególniono także obiekty użyteczności publicznej, do których należy zaliczyć Izbę Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku.

Wyk. 3. Obiekty wpisane do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji z terenu gminy Serock

Źródło: opracowanie własne

Wśród opracowanych kart adresowych mieszczą się zabytki wpisane do rejestru. Ogólny stan zachowania obiektów rejestrowych należy ocenić jako średni. Z obiektów architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Serock w najlepszym stanie technicznym są kościoły. Jest kilka obiektów, które wymagają prac modernizacyjnych, np. kamienica nr 5 na Rynku w Serocku, która od kilku lat jest na sprzedaż. Obecnie to pustostan pozostawiony sam sobie. Podobna sytuacja dotyczy zabytkowego pałacu w Jadwisinie, który nie jest zagospodarowany, nie jest znany stan fortu w miejscowości Dębe, ponieważ wejście na jego teren jest utrudnione. Kilka zabytkowych nagrobków wymaga odnowienia.

Poniżej przedstawiono zestawienie zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków z podziałem na czas powstania, nr rejestru oraz daty wpisu do rejestru zabytków

na podstawie danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków – stan na 31 czerwca 2021 r. (widok dla Gminy i Miasta Serock).

SEROCK – m. i gm.

Dębe

- fort „Dębe” (*Twierdza Modlin*), 1901-04, 1909-14, nr rej.: A-1368 z 27.01.2017

Jadwisin

- pałac, 2 poł. XIX, nr rej.: 1039/305/61 z 20.12.1961

Serock

- kościół pw. Zwiastowania NMP, XVI, nr rej.: 1101/320/61 z 20.12.1961

- cmentarz par. rzym.-kat., ul. Warszawska, nr rej.: 1385 z 26.07.1989

- rynek, brukowana nawierzchnia placu, nr rej.: A-48 z 22.05.2000

- d. zajazd, ul. Pułtуска 13-17, 1 poł. XIX, nr rej.: 1102/676/62 z 12.04.1962

- 2 oficyny gospodarcze (stajnia i wozownia), nr rej.: A-957 z 22.05.2000

- dom, Rynek 1, 2 poł. XIX, nr rej.: A-956 z 22.05.2000

- dom, Rynek 5, 2 poł. XIX, nr rej.: A-338 z 22.05.2000

- dom, Rynek 14, 2 poł. XIX, nr rej.: A-954 z 22.05.2000

- dom, Rynek 16, poł. XIX, nr rej.: A-944 z 8.11.1999

- dom, Ściegiennego 1, 2 poł. XIX, nr rej.: A-952 z 22.05.2000

Wola Kiełpińska

- kościół par., k. XIX, nr rej.: 1116/1083 z 3.12.1974

- cmentarz rzym.-kat., 2 poł. XIX, nr rej.: 1384 z 8.12.1989

Zegrze

- budynek kasyna oficerskiego, ul. Oficerska 5, 1903-04, nr rej.: A-1335 z 13.05.2016

- hotel garnizonowy, ul. Radziwiłowska 2, 1937-38, nr rej.: A-1341 z 22.05.2016

Zegrzynek

- *dwór, nr rej.: 1123/198 z 19.11.1959 (nie istnieje)*

BUDYNKI MIESZKALNE

W GEZ figurują obiekty o zróżnicowanych funkcjach. Poniżej krótko je scharakteryzowano.

Budynki mieszkalne stanowią znaczną część obiektów znajdujących się w kartach adresowych. Przykład budownictwa wielorodzinnego na obszarze Zegrza ukazuje poniższa fotografia. Takie obiekty występują głównie po południowej części ulicy ul. Janusza Groszkowskiego, po północnej części tej samej ulicy znajduje się zabudowa koszarowa – ceglana. Na tych obiektach widoczne są ceglane fryzy i gzymsy.

Do grupy charakteryzowanych obiektów należy zaliczyć budynki dawnego zajazdu pocztowego czy kamienice z Serocka wpisane do rejestru zabytków. Kamienice na serockim Rynku są otynkowane, głównie 2-kondygnacyjne z użytkowym poddaszem, znajdują się w dobrym stanie technicznym. Posiadają skromne detale architektoniczne. Mimo tego, iż są to obiekty reprezentatywne, znajdujące się w centrum miasta, często o funkcjach usługowych,

to nie widnieją na nich banery reklamowe, które mogłyby przysłaniać np. zabytkową elewację. Obiekty dawnego zajazdu pocztowego, również są w dobrym stanie technicznym.

Fot. 5. Budynek koszarowy, ob. wielorodzinny budynek mieszkalny w Zegrzu

Źródło: GEZ

Fot. 6. Budynek koszarowy, ob. dom parafialny w Zegrzu – przykład budownictwa ceglanego

Źródło: GEZ

Obiekty mieszkalne będące dziedzictwem kulturowym gminy prezentują różny stan zachowania. Są one podatne na różnego rodzaju przekształcenia ze względu na brak świadomości właścicieli oraz ich problemy finansowe. Domy mogą ulec zatarciu np. poprzez:

- niewłaściwą wymianę stolarki okiennej;
- niewłaściwą wymianę stolarki drzwiowej;
- niewłaściwą wymianę połaci dachowej;
- ocieplenie budynku;
- otynkowanie budynku;
- wszelkiego rodzaju dobudówki;
- umieszczanie reklam zakrywających detale architektoniczne.

CMENTARZE

Cmentarze stanowią specjalną formę obiektów zabytkowych. Ze względu na przynależność religijną różnią się od siebie w wielu aspektach. Ich szczegółową

charakterystykę przedstawia poniższa tabela. Łącznie na terenie gminy odnotowano 4 zabytkowe cmentarze, w tym 2 wpisanych do rejestru zabytków. Nekropolie z terenu gminy Serock znajdują się na obszarze 3 miejscowości: Kania Nowa, Serock, Wola Kiełpińska. Cmentarze parafialne (rzymsko-katolickie) są czynne i odbywają się na nich pochówki zmarłych. Część zabytkowych nagrobków wymaga pilnych prac remontowych. Ich charakterystykę przedstawiono w dalszej części Programu.

Na cmentarzu ewangelickim w Kani Nowej znajdują się pojedyncze nagrobki. Prace porządkowe przeprowadzono tu w 2004 r., co odzwierciedla pamiątkowa tablica. Cmentarz ten służył jako miejsce wiecznego spoczynku głównie ludności pochodzenia niemieckiego, wyznania ewangelicko-augsburskiego, należącej do odległej parafii ewangelickiej w Pułtusku. Cmentarz funkcjonował do okresu II wojny światowej, póki istniało na tym terenie osadnictwo kolonistów niemieckich. Teren jest uporządkowany, układ cmentarza czytelny. Na terenie nekropolii znajduje się pomnik przyrody.

Cmentarz żydowski znajdujący się w okolicach ulicy Czeskiej w Serocku nie jest terenem dostępnym. Pierwsze wzmianki o jego istnieniu pochodzą z opisu granic Serocka, sporządzonego na podstawie pomiarów miasta z lat 1822–1823. Cmentarz został też zaznaczony na mapie z 1828 roku. Podczas drugiej wojny światowej cmentarz został zniszczony. Na polecenie niemieckich władz okupacyjnych nagrobki wyrwano i użyto do prac budowlanych, między innymi do układania schodów nad Narwią. Po wyzwoleniu jeszcze przez wiele lat macewy znajdowały się na wzgórzu Barbarka. Teren cmentarza został zajęty pod budowę ośrodka wczasowego „Narew”, początkowo wykorzystywanego przez rzemieślników, następnie przez PZPR, a potem odkupionego przez Bank PKO. Zapewne podczas budowy ośrodka usunięto pozostałości nagrobków. Na cmentarzu ustawiono huśtawki i altanki grillowe. Organizacje żydowskie oraz władze miejskie rozważały różne warianty zabezpieczenia ocalałych nagrobków, m. in. wykorzystanie macew do wzniesienia pomnika w miejscu dawnej synagogi czy przeniesienie płyt nagrobnych na cmentarz żydowski w Warszawie. Ostatecznie w 1992 r. kilkadziesiąt macew złożono na niewielkim zboczu w ustronnej części parku przy Ośrodku „Narew”. W 2011 r. na podstawie ustawy o restytucji mienia dawnych gmin żydowskich, działka cmentarna o powierzchni około 1,5 ha została przekazana Gminie Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie. W 2012 r. na terenie Ośrodka „Narew” znajdowało się około 70–80 fragmentów płyt nagrobnych. W 2014 r. na cmentarzu zbudowano lapidarium. Do muru obłożonego czarnym granitem przytwierdzono fragmenty zachowanych macew. Uroczystość odsłonięcia pomnika odbyła się 27 sierpnia 2014 roku. We wrześniu 2014 r. w ramach projektu „Pamięć w Kamieniu” sporządzono spis zachowanych macew. Jesienią 2015 r. Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego ogrodziła cmentarz. Wejście na cmentarz znajduje się od strony Narwi, furtka jest zamykana. Zamiar odwiedzenia cmentarza należy uzgodnić wcześniej z Fundacją Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.²⁶

Warto również wspomnieć, iż wszelkie działania inwestycyjne na terenach pocmentarnych reguluje art. 6 ust. 4 ustawy o cmentarzach i chowaniu zmarłych z dnia 31 stycznia 1959 r. (Dz. U. z 2017, poz. 912 ze zm.).

4. Użycie terenu cmentarnego na inny cel jest dopuszczalne pod warunkiem zachowania znajdujących się na jego terenie zabytków, które mogą być przeniesione w inne miejsce po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szczególnymi przepisami ochronnymi zostały ujęte w pełnym zakresie cmentarze żydowskie, gdyż według wyznania mojżeszowego nie przewiduje się likwidacji cmentarzy,

²⁶ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.sztelt.org.pl

a ekshumacja zwłok dozwolona jest tylko w wyjątkowych sytuacjach, musi też zostać przeprowadzona w sposób zgodny z przepisami. Dla Żydów są to z jednej strony miejsca święte, z drugiej zaś nieczyste. Dlatego po jego opuszczeniu należało umyć ręce. Cmentarze żydowskie, zwane mylnie „kirikutami” są nienaruszalne i nie mogą zostać usunięte. Mimo braku nagrobków na terenie „domów życia” dla Żydów są to w dalszym ciągu cmentarze.

Przedstawiona poniżej tabela charakteryzuje cmentarze występujące na terenie gminy. Poniższe cmentarze powstały w podobnym czasie.

Tabela 4. Zabytkowe cmentarze z terenu gminy Serock

Lp.	Miejscowość	Nazwa	Czas powstania	Użytkowanie	Wpis do rejestru
1	Kania Nowa	cmentarz ewangelicki	pocz. XIX w.	nieczynny	nie
2	Serock	cmentarz par. p.w. Zwiastowania NMP (wraz ze starodrzewem)	1 poł. XIX w.	czynny	tak
3	Serock	cmentarz żydowski	1821-1822 r.	nieczynny	nie
4	Wola Kiełpińska	cmentarz Rzym.-kat. (wraz ze starodrzewem)	2 poł. XIX w.	czynny	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

Fot. 7. Cmentarz ewangelicki w Nowej Kani

Źródło: fotografia własna

KOŚCIOŁY

Budowle sakralne, czyli kościoły w: Serocku i Woli Kiełpińskiej stanowią o dziejach gminy i miasta Serock. Gotycki kościół w Serocku stanowi najcenniejsze obiekty architektury budowlanej na terenie gminy i jest reprezentatywny dla historii sztuki w Polsce. Zabytkowe kościoły znajdujące się na obszarze analizowanej gminy powstały w różnym czasie. Ich stan techniczny należy uznać za dobry. Stanowią dobro wspólne parafian, są utrzymywane m.in. z ich datków. Przedstawione w poniższej tabeli kościoły zostały wybudowane w różnych stylach architektonicznych. Pod względem przynależności wyznaniowej wszystkie użytkowane świątynie należą do parafii rzymsko – katolickich. Kościoły wpisane zostały do rejestru zabytków.

W tym miejscu warto wspomnieć, że uchwałą nr 92/19 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 18 czerwca 2019 r. zatwierdzono wniosek o dofinansowanie pn. Konserwacja ścian kościoła w gotyckim kościele pw. Zwiastowania NMP w Serocku – etap II

(prezbiterium, kruchta, chór). Jako Wnioskodawca wystąpiła Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Anny w Serocku. Przyznana kwota dotacji wyniosła 70 000,00 zł.

Tabela 5. Zabytkowe obiekty sakralne z terenu gminy Serock

Lp.	Miejscowość	Pierwotna funkcja kościoła	Obecna funkcja kościoła	Czas powstania	Materiał	Styl	Wpis do rejestru
1	Serock	kościół p.w. Zwiastowania NMP	kościół p.w. Zwiastowania NMP	1512-1525 r., pocz. XVII w.	cegła czerwona	gotyk	tak
2	Wola Kiełpińska	kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego	kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego	1895-1899 r.	otynkowany	neobarok	tak

Źródło: opracowanie własne na podstawie kart GEZ

ZESPOŁY DWORSKO-PARKOWE

Należy stwierdzić, że na terenie gminy Serock w przeszłości zespoły dworsko-parkowe znajdowały się w miejscowościach:

- Dębe,
- Jadwisin,
- Zegrze,
- Zegrzynek.

W miejscowości Dębe zachował się jedynie park podworski, nie ma śladu po dawnym dworze. Zachowała się aleja drzew prowadząca do obecnego „Ośrodka Dębe”. Na obszarze dawnego zespołu można spotkać domy pracownicze, czy wieżę ciśnień. Park jest pod opieką ww. ośrodka.

W Jadwisinie występuje pałac, który obecnie jest pustostanem oraz zabytkowy park. Stan parku należy określić jako dobry. W pobliżu występują także 2 oficyny połączone kamiennym budynkiem gospodarczym. Teren ten stanowi własność prywatną i jest zamknięty.

Dawny pałac Krasińskich, budynek gospodarczy oraz oficyna to pozostałości zespołu z Zegrza. Obiekt stanowi obecnie własność prywatną. Zaaranżowany został na hotel z restauracją, a także salą bankietową. Zachował się tu także park podworski, który jest w dobrym stanie.

W Zegrzynku znajdują się pozostałości dawnego dworu. Dojazd jest utrudniony. Park należy uznać za zaniedbany. Potencjał tego miejsca jest bardzo duży, obecnie nie wykorzystany dostatecznie. Nie przetrwały żadne inne budynki wchodzące w skład zespołu.

Fot. 8. Pałac w Zegrzu

Źródło: fotografia własna

Włączanie nowych obiektów oraz ich wyłączenie z gminnej ewidencji zabytków musi być dokonywane w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wzór karty gminnej ewidencji zabytków określony został w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. (Dz. U. nr 113, poz. 661) i w taki sposób należy prowadzić gminną ewidencję zabytków (jej aktualizację). W gminnej ewidencji zabytków muszą znaleźć się obiekty wpisane do rejestru zabytków, obiekty ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków lub wskazane do ujęcia przez WKZ oraz inne nieruchomości wyznaczone przez burmistrza w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna ewidencja zabytków Gminy Serock może w przyszłości ulec zmianie ze względu na otwarty charakter zbioru.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków – zabytki archeologiczne

Nieruchomy zabytek archeologiczny, zwany jest także stanowiskiem archeologicznym. Narodowy Instytut Dziedzictwa wskazuje, że stanowisko archeologiczne to: „obszar, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem – tzw. nawarstwieniami kulturowymi, czyli warstwami ziemi, które powstały na stanowisku (np. osadzie pradziejowej) w trakcie jego funkcjonowania w przeszłości”. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych itd.

Badania powierzchni archeologicznej w ramach wykonywania Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) prowadzone były od 1978 roku na terenie całego kraju. Projekt zakładał znalezienie zabytków archeologicznych tzw. metodą powierzchniową polegającą na obserwacji zaoranych pól wiosną i jesienią. Prowadzone były również wywiady z mieszkańcami, analizy archiwalnych materiałów, jak i wykorzystywano zdjęcia lotnicze. Dziedzictwo archeologiczne na terenie Gminy Serock reprezentują stanowiska archeologiczne w liczbie 102, w tym 1 stanowisko objęte wpisem do rejestru zabytków. Ponadto występują także stanowiska o nieustalonej lokalizacji. Większość stanowisk ujętych w ewidencji wojewódzkiej zalicza się do tzw. stanowisk płaskich, które na powierzchni mogą być mało czytelne.

Ochrona dziedzictwa archeologicznego prowadzona jest zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju, według której obecny poziom cywilizacyjny umożliwia wykorzystanie potencjału kulturowego, ekonomicznego i społecznego dziedzictwa archeologicznego bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na jego poznanie i obcowanie z autentycznymi, nienaruszonymi zabytkami przeszłości. W przypadku nieodnawialnych zasobów dziedzictwa archeologicznego oznacza to ochronę zabytków archeologicznych *in situ* czyli w miejscu ich pierwotnego występowania, przez zachowanie ich dla przyszłych pokoleń w stanie możliwie nienaruszonym.

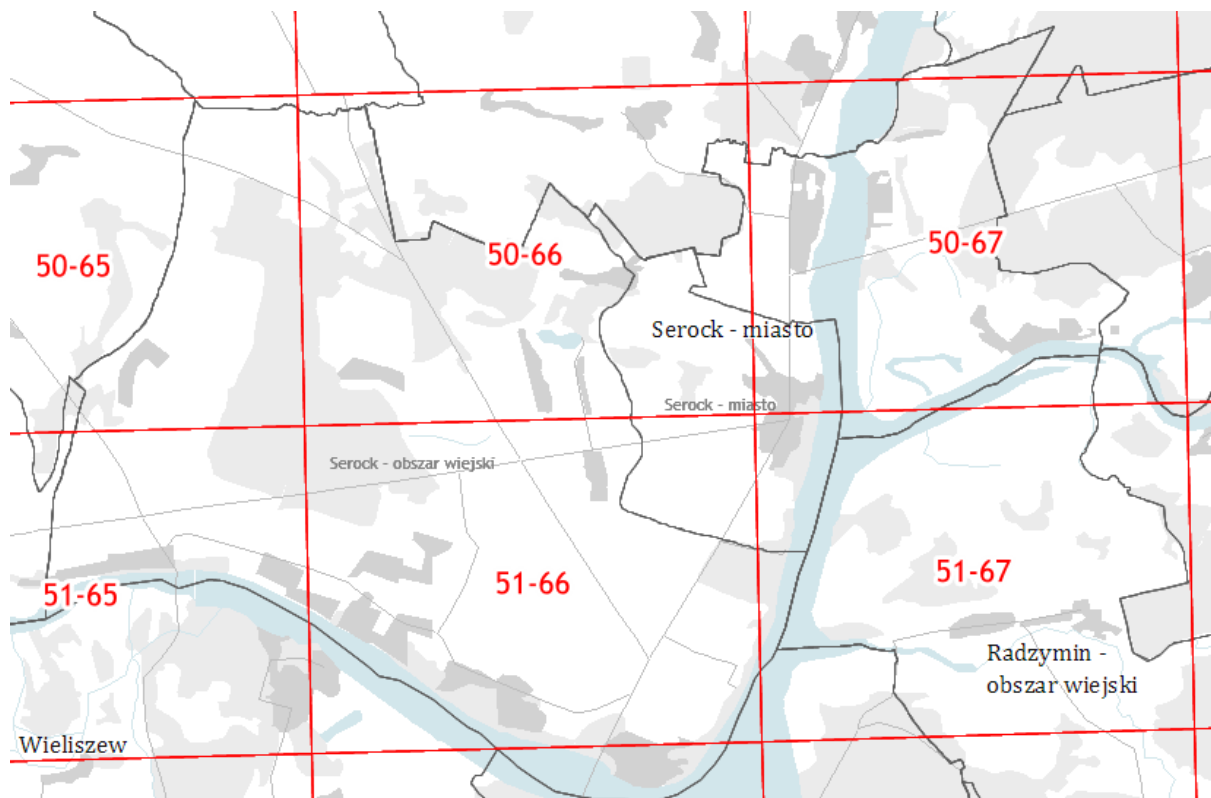
Od 2011 r. (tj. od momentu kiedy sporządzono ostatnią wersję GPOnZ) zakres zabytków archeologicznych uległ niewielkim zmianom. Weryfikacyjne, a zarazem nieinwazyjne badania, w charakterze archeologicznej prospekcji terenowej, w ramach zadania "Prospekcja geofizyczna połączona z badaniami AZP" zostały przeprowadzone w dniach 15-19 listopada 2011 r. W ramach przeprowadzonych prac terenowych dokonano

weryfikacji stanowisk archeologicznych; rozpoznania terenów, na których nie zostały wcześniej odnotowane stanowiska i zabytki archeologiczne, a tym samym rozpoznania nowych stanowisk. Głównym celem przeprowadzonych prac terenowych była weryfikacja badań przeprowadzonych w latach 1994-1995. Łącznie weryfikacji terenowej poddano: 112 stanowisk archeologicznych na obszarze AZP 52-66, w tym 2 stanowiska z terenu gminy Serock (stanowiska na obszarze nr 61 i 62 w Jadwisinie) W wyniku przeprowadzonej prospekcji powyższe stanowiska zostały pozytywnie zweryfikowane. Na stanowisku nr 61 odkryto 4 fragmenty ceramik datowane na starożytność / ovr, oraz 42 fragmenty ceramik z nowożytności XVII-XIX w. Na stanowisku nr 62 odkryto 3 fragmenty ceramik z epoki brązu, 1 fragment kafla z nowożytności i 48 fragmentów ceramiki również z nowożytności.

Ponadto, w roku 2017 r. odkryto nowe stanowisko archeologiczne w Zegrzu (nr 115 na obszarze, AZP 52-66). Podczas wykopalisk natrafiono na szczątki ludzkie. Ustalono, że znajdował się tu cmentarz w XVI-XIX w., a wcześniej były tu osady – w średniowieczu oraz w czasie kultury przeworskiej i łużyckiej.

GEZ w formie zbioru kart adresowych zabytków archeologicznych wykonana została w 2018 r., zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. GEZ zawiera obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków oraz ewidencji wojewódzkiej w liczbie 102 kart adresowych (w tym 1 stanowisko rejestrowe).

Charakteryzowana gmina znajduje się na obszarze 8 sektorów AZP, ale tylko w obrębie 7 sektorów znajdują się stanowiska archeologiczne: 50-65, 50-66, 50-67, 51-65, 51-66, 51-67, 52-66. Każdy z nich posiada wymiary 5 x 8 km, czyli 40 km². W przypadku sektora 49-67 nie odnotowano stanowisk archeologicznych z terenu gminy Serock, obszar ten zajmuje niewielką powierzchnię, zaledwie ok. 0,8 km².

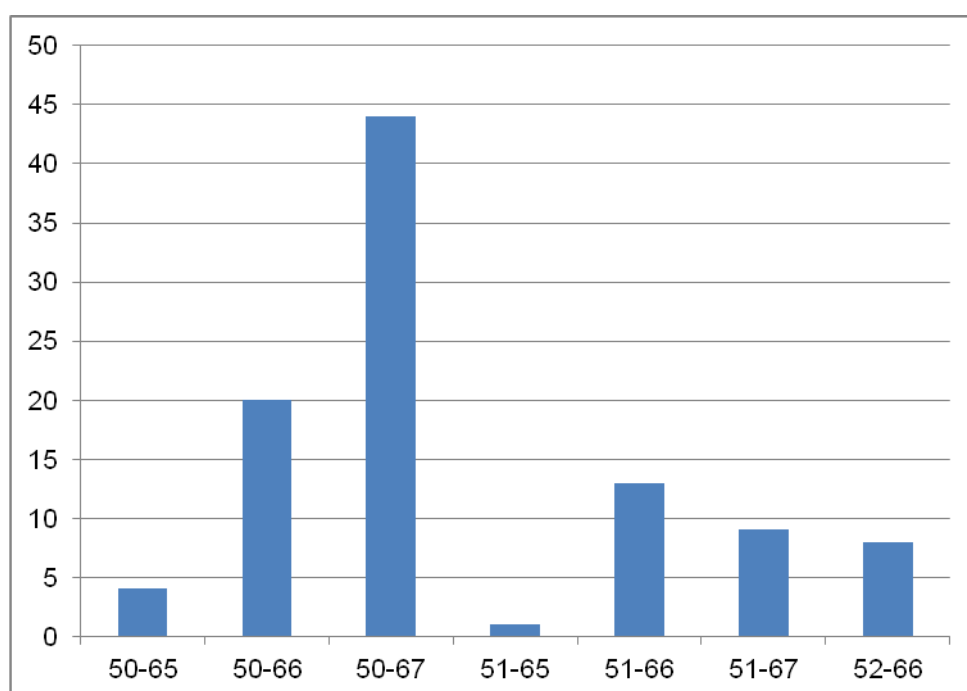

Ryc. 26. Obszary AZP na terenie gminy Serock

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

Żaden z sektorów AZP nie jest w całości pokryty w granicach administracyjnych gminy. W przypadku sektora 51-66 ok. 95% jego powierzchni znajduje się na terenie gminy i jest to sektor, który w największym stopniu pokrywa obszar gminy. Sektory 49-67 oraz 52-66 tylko w niewielkim procencie wkraczają na obszar gminy i w najmniejszym stopniu spośród wszystkich pokrywają obszar gminy.

Zdecydowanie najwięcej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych zostało na obszarze 50-67 (44), co związane jest z umiejscowieniem historycznego Serocka, a także dogodnymi warunkami wodnymi – ujście Bugu do Narwi. Powyżej 10 stanowisk odnotowano w sektorze 50-66 (20) oraz 51-66 (13). Największe nagromadzenie stanowisk archeologicznych odnotowuje się w północno-wschodniej części gminy począwszy od Serocka, przez Wierzbicę, do Gąsiorowa. W tym miejscu należy przypomnieć, że lokacje osad od zarania dziejów zawsze dyktowało ukształtowanie terenu, dostępność wody pitnej, dogodna ekspozycja terenu do zamieszkania oraz odpowiednie do uprawy ziemi.

Wyk. 4. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w poszczególnych sektorach AZP na terenie Gminy Serock

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Należy zaznaczyć, że wszystkie stanowiska archeologiczne są tak samo ważne dla rekonstrukcji większych procesów lub wyjaśnienia mniejszych problemów i zagadnień. W myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017, poz. 2187 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych, gdzie ingerencja człowieka w substancję zabytkową stanowiska jest najmniejsza. Stan zachowania nawarstwień kulturowych w obrębie stanowisk najczęściej jest trudny do określenia. Ustala się go przy okazji badań rozpoznawczych (powierzchniowych i sondażowych), planowych badań naukowych czy badań ratowniczych przy realizacji inwestycji.

Na terenie stanowisk archeologicznych objętych ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków wyklucza się wszelką działalność inwestycyjną, a prace porządkowe w ich obrębie wymagają uzgodnienia z WKZ. W gminie Serock występuje jedno

archeologiczne stanowisko rejestrowe. Jest to średniowieczne grodzisko wraz z cmentarzyskiem znajdujące się w Serocku. Znajduje się w sektorze 51-67, 2 – numer stanowiska w miejscowości, 1 – numer stanowiska na obszarze. Wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr: C – 56 z 1-07-1968 r. Jego ochronę ustanowiono także poprzez uwzględnienie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, uchwałą Rady Miejskiej w Serocku Nr 165/XVII/2016 z dn. 28 stycznia 2016 r.

Grodzisko znajduje się wśród licznych terenów zielonych, na północny-wschód od ul. Radzymińskiej, w odległości ok. 75 m. na zachód od Narwi. Jest zadbane i uporządkowane, dostępne dla osób zwiedzających, wieczorem oświetlone latarniami. Przed schodami prowadzącymi na wzniesienie, od strony ul. Radzymińskiej znajduje się makieta grodziska i kamienny głaz, na którym znajduje się pamiątkowa tablica z napisem „grodzisko – pozostałość po grodzie, który funkcjonował w XI-XIII wieku. W późnym średniowieczu znajdował się tu cmentarz. W XVII w. zbudowano tu kościół (kaplicę) pod wezwaniem św. Barbary. Teren został uporządkowany i przekazany do publicznego użytku w 1996 r.”. Znajduje się tu także tablica dydaktyczna z opisem grodziska w świetle badań archeologicznych. Poniżej przedstawiono rekonstrukcję grodziska w Serocku.

Fot. 9. Makieta średniowiecznego grodziska w Serocku

Źródło: fotografia własna

Grodzisko „Barbarka” jest pozostałością jednego z ważniejszych grodów na Mazowszu. Ulokowany w miejscu ważnym strategicznie, na szlaku prowadzącym z Mazowsza na Ruś, strzegł on przeprawy przez rzekę. Grodzisko położone jest na południe od rynku. Usytuowano je na wysokim tarasie doliny Narwi, w odległości 500 metrów poniżej ujścia Bugu do Narwi. Jest to miejsce naturalnie obronne; od południa i północy od wysoczyzny oddzielają je głębokie jary, od zachodu - dolina małego strumienia. Grodzisko jest obecnie wyniesione ok. 5 metrów ponad otaczający teren. Jego pierwotnej wysokości nie da się ustalić, ponieważ obiekt został częściowo zniwelowany w wyniku prac rolnych prowadzonych tu jeszcze w latach 70-tych XX wieku. Obecne wymiary majdanu to ok. 40 x 35 metry. Zbocza porośnięte są drzewami i krzewami. Obiekt został przystosowany do celów turystycznych. Na majdan, porośnięty skoszoną trawą prowadzą drewniane schody.

Nazwa Syrozch pojawia się w tzw. falsyfikacie mogileńskim z 1155 roku. Był to dokument książęcy opisujący nadania dla klasztoru benedyktynów w Mogilnie, wystawiony rzekomo w roku 1065. Klasztor otrzymał część dochodów grodowych oraz połowę cła na Bugu. Druga wzmianka pochodzi z wykazu grodów z lat 1113-1124. Serock był wówczas jednym z grodów kasztelańskich, był ośrodkiem o charakterze politycznym, administracyjnym i wojskowym. Dokument Zygmunta III Wazy mówi o nadaniu w 1616 roku plebanowi

serockiemu, księdzu Krzysztofowi Pudłowskiemu, miejsca w Serocku nazywanego Ogrodziskiem w zamian za ufundowanie kaplicy św. Barbary. Jest to jedyna w źródłach pisanych wzmianka o odkrytej na grodzisku budowli z XVII wieku. Na podstawie wyników badań archeologicznych grodzisko datowane jest na XI-XIII wiek. Na jego terenie odkryto również pozostałości późniejszego cmentarzyska szkieletowego, pochodzącego najprawdopodobniej z przełomu średniowiecza i czasów nowożytnych (2 poł. XV - pocz. XVI w.) oraz fundamenty kaplicy z XVII wieku.

Pierwsze badania powierzchniowe na grodzisku przeprowadził Z. Rajewski w roku 1961. Badania wykopaliskowe trwały w latach 1962-1966 pod kierownictwem B. Zawadzkiej-Antosik z Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie. W roku 1992 grodzisko zarejestrowano w programie badań powierzchniowych Archeologicznego Zdjęcia Polski. Dwa wykopy przecięły grodzisko wzdłuż osi północ - południe i wschód - zachód. Archeolodzy uchwycili trzy fazy konstrukcji wału obronnego. W pierwszej wzniesiono wał z piasku wzmocnionego warstwą drewnianych bali. Wał ten został zniszczony przez pożar. Jego pozostałości miały szerokość 5,5 metra. Z tego samego okresu pochodzi warstwa kulturowa, czyli warstwa ziemi z okresu funkcjonowania grodu, uchwycona fragmentarycznie we wnętrzu grodu. Osadnictwo tej fazy było krótkotrwałe. Po niej nastąpiła, czytelna w nawarstwieniach, przerwa w użytkowaniu grodu. Drugi wał stanął w miejscu starszych umocnień. Był on najmniej czytelny, ponieważ zniwelowano go w trakcie budowy wału z fazy trzeciej. Szerokość drugiego wału w momencie odkrycia wynosiła 7-8 metrów. On także uległ zniszczeniu przez pożar. Archeolodzy nie znaleźli nawarstwień związanych z tą fazą użytkowania grodu. Trzeci wał wzniesiono w konstrukcji przekładkowej, czyli z bierwion układanych w kolejnych warstwach wzdłuż i poprzecznie do osi umocnień, przesypanych piaskiem. W czasie budowy zniszczono nawarstwienia odpowiadające drugiej i częściowo pierwszej fazie osadniczej, ponieważ obniżono poziom gruntu wewnątrz grodu, czyli na majdanie. Archeolodzy natrafili tu na jamy magazynowe, ślady po słupach stojących tu niegdyś budynków, palenisko i spalone belki. Znalezione ziarna pszenicy i żyta oraz groch - pozostałości roślin uprawianych przez dawnych mieszkańców Serocka. Znaleźiska haczyków do wędek i obciążników do sieci rybackich świadczyły o rozwiniętym rybołówstwie. Dzięki analizie znalezionych przez archeologów łusek i ości wiemy, że łowiono jesiotry, klenie, szczupaki, okonie, leszcze, karpie i płocie. Pozostałe znaleźiska to m.in. fragmenty naczyń glinianych, przęśliki, grzebienie, noże, krzesiwa, kabłąki do wiader, ostrogi i groty strzał, a także monety: denar krzyżowy i arabski dirhem z otworkiem do zawieszania. W obrębie grodziska odkryto także późniejsze cmentarzysko szkieletowe, na którym odsłonięto dziewięć pochówków. Trzy z nich należały do płodów, trzy do noworodków lub niemowląt. Na szczególną uwagę zasługuje dobrze zachowany pochówek pięciomiesięcznego płodu w glinianym naczyniu odwróconym do góry dnem, znaleziony ok. 15 m na zachód od pozostałych. W profilu wykopu nie zaobserwowano śladów wkopu pochówku, co wskazuje na to, że jest on starszy od wybudowanej na grodzisku w XVII wieku kaplicy i młodszy od zalegających niżej wczesnośredniowiecznych warstw kulturowych. Forma oraz technika produkcji naczynia, w którym znajdował się pochówek, pozwalają określić jego chronologię na 2 połowę XV do początków XVI wieku, najpewniej zaś na przełom XV/XVI wieku. W części wschodniej grodziska odkryto pozostałości fundamentów XVII-wiecznej kaplicy pod wezwaniem św. Barbary. Była to jednonawowa kaplica z absydą. Zachowany mur miał wysokość ok. 45 cm. Zbudowano go z kamieni i ułamków cegieł łączonych zaprawą

wapienną. Kaplicy nie towarzyszyły zabytki archeologiczne. Na podstawie źródeł pisanych datuje się ją na XVII wiek.²⁷

Fot. 10. Widok na grodzisko w Serocku od strony ul. Radzymińskiej

Źródło: fotografia własna

Ryc. 27. Lokalizacja grodziska w Serocku

Źródło: www.mapy.zabytek.gov.pl

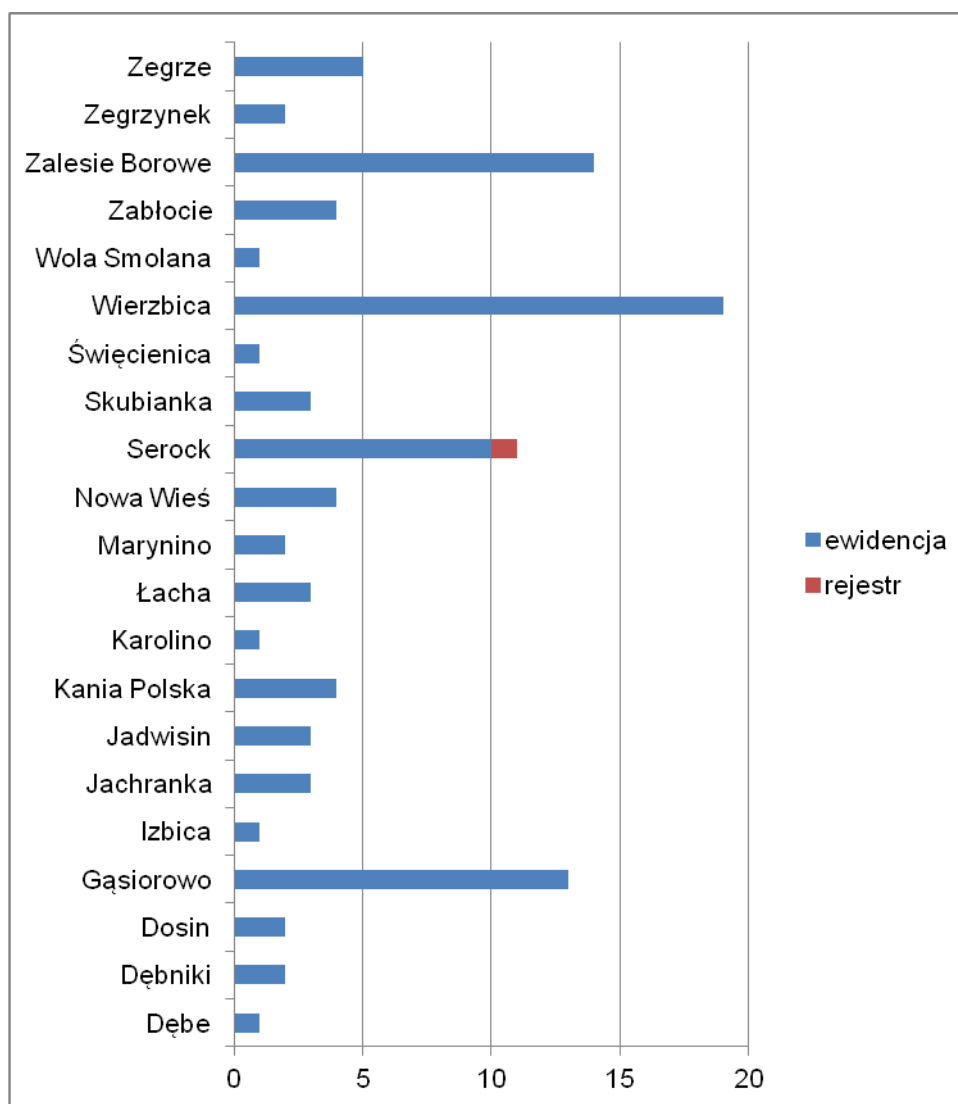
Na terenie gminy Serock znajdują się stanowiska archeologiczne o różnych funkcjach. Najwięcej występuje śladów osadnictwa, znacznie mniej jest osad. Wyróżnić można także pojedyncze cmentarzyska (8) w miejscowościach: Gąsiorowo, Kania Polska, Nowa Wieś, Serock, Wierzbica, Zalesie Borowe i 2 w Zegrzu. Ponadto w Serocku

²⁷ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu grodziska z portalu internetowego <https://zabytek.pl/pl/obiekty/serock-grodzisko-barbarka>

odnotowano także skarb monet datowany na XVI w., grodzisko (Barbarka) oraz miasto lokacyjne (1417 r.-XVI w.).

Łącznie odnotowano 102 stanowisk na obszarze 21 jednostek. Stanowisko przypisane do Gąsiorowa Małego faktycznie leży w obrębie miejscowości Gąsiorowo, zaś 4 stanowiska odnotowane wcześniej w Zegrzu (w gminie Nieporęt) zakwalifikowano do Zegrza – w gminie Serock. Stanowiska na obszarze o nr 82, 83, 85 i 86 w Zegrzu są stanowiskami o nieustalonej dokładnej lokalizacji. Stanowiska te zostały zlokalizowane w latach 1921-1923 przez E. Stajewskiego – odkryto ceramikę.

Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano w Wierzbicy – 19, Zalesiu Borowym – 14, Gąsiorowie – 13, oraz Serocku 10. W pozostałych jednostkach odnotowano poniżej 10 stanowisk. Poniższy wykres charakteryzuje stanowiska archeologiczne z obszaru gminy Serock.

Wyk. 5. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu Gminy Serock z wyszczególnieniem na miejscowości

Źródło: opracowanie własne na podstawie GEZ

Ochrona stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu odnosi się do planu zagospodarowania przestrzennego, decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu

publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, w których znajdują się ustalenia ochronne. Wszelkie prace remontowo – ziemne należy ustalać z WKZ. Trzeba zatem zwrócić się do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, z wnioskiem o wydanie decyzji administracyjnej zezwalającej na realizację przedsięwzięcia inwestycyjnego, jeżeli przeprowadzenie badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WKZ.

Do największych zagrożeń dla stanowisk archeologicznych zaliczają się:

- działalności inwestycyjne: budowa kanalizacji, wodociągów;
- inwestycje mieszkaniowe i przemysłowe;
- budowy dróg;
- lokalizacje żwirowni i kopalni kruszywa oraz ich wydobywanie;
- planowane zalesienia;
- regulacje cieków wodnych i budowa zbiorników retencyjnych;
- działalności rabunkowe – nielegalne poszukiwania;
- działalności rolnicze – głęboka orka;
- gwałtowne zjawiska atmosferyczne.

W szczególnym stopniu inwestycje liniowe o charakterze ponadlokalnym, prymitywne i rabunkowe metody gospodarowania przestrzenią osadniczą oraz tak zwani „poszukiwacze skarbów”, wykorzystujący do poszukiwań urządzenia techniczne wydają się być największym zagrożeniem dla zabytkowych stanowisk. Dlatego też w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków powinien obowiązywać zakaz prowadzenia prac budowlanych w ich zasięgu.

W okresie najbliższych lat na terenie gminy planowane są prace ziemne, mogące stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych. Poniżej wymieniono zaplanowane inwestycje na podstawie Strategii Rozwoju Miasta i Gminy Serock na lata 2016-2025:

1. Rozbudowa dróg gminnych oraz remont istniejącej sieci drogowej.
2. Budowa parkingów.
3. Modernizacją i rozbudowa pieszych ciągów komunikacyjnych.
4. Rozbudowa i modernizacja sieci oświetlenia przy ciągach komunikacyjnych.
5. Rozbudowa sieci ścieżek rowerowych.
6. Modernizacja i rozbudowa sieci wodociągowych.
7. Budowa i modernizacja stacji uzdatniania wody.
8. Modernizacja i rozbudowa kanalizacji sanitarnej.
9. Kontynuacja wspierania budowy przydomowych oczyszczalni ścieków.
10. Modernizacja i rozbudowa kanalizacji deszczowej.
11. Rozbudowa sieci gazowej.
12. Wspieranie rozwoju sieci światłowodowej.
13. Budowa obiektów sportowych i modernizacja istniejących.
14. Budowa i modernizacja obiektów użyteczności publicznej, w tym szkół i przedszkoli.
15. Budowa Centrum Sportu i Rekreacji.

W ramach podstawowych inwestycji zawartych w Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Serock i wybranych obszarów gminy na lata 2005-2023 uwzględniono następujące prace ziemne na obszarze rewitalizacji:

1. Budowa mola z przystanią wodną w Serocku.
2. Przebudowa nawierzchni ul. Zaokopowej i ul. Radzymińskiej w Serocku.
3. Rozbudowa i modernizacja integracyjnego centrum opieki, wychowania, terapii dla dzieci, młodzieży i dorosłych „gorszych szans” z regionu mazowieckiego.
4. Przebudowa i rozbudowa ośrodka konferansyjno-rekreacyjnego w związku z realizacją inwestycji pn. „Zespół Uzdrowskowo-Rekreacyjny w Jachrance nad Jeziorem Zegrzyńskim”.
5. Rewitalizacja i rozbudowa zabytkowego budynku XIX-wiecznej kamienicy przy ul. Rynek 1 w Serocku.

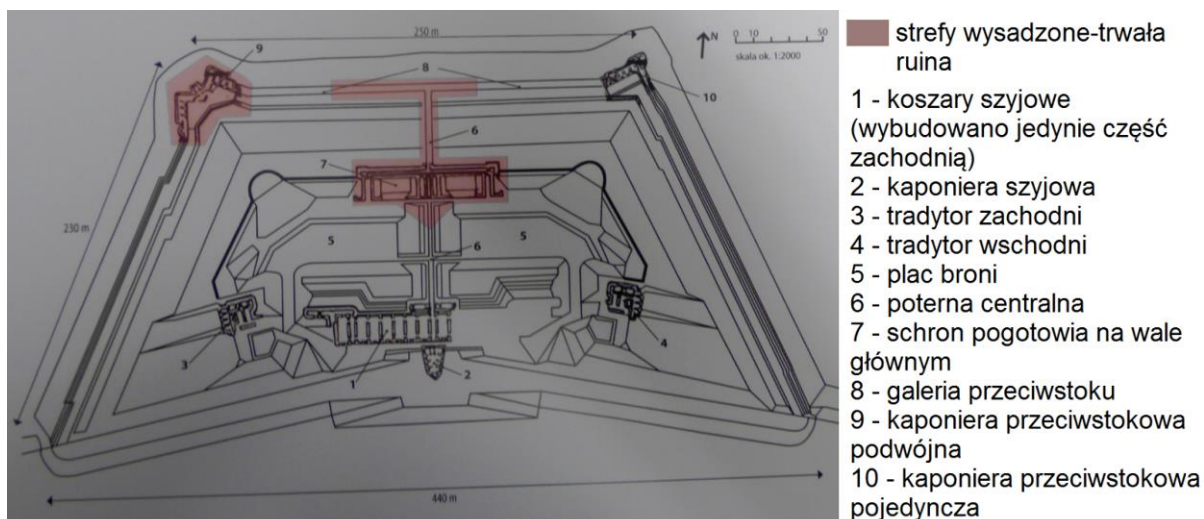
Liczba obiektów w ewidencji zabytków nie jest stała, ponieważ mogą być do niej wpisywane kolejne stanowiska archeologiczne odkryte podczas prac wykopaliskowych. Ewidencja stanowisk archeologicznych, podobnie jak i obiektów architektury i budownictwa ma charakter zbioru otwartego. Załącznik 2 przedstawia wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu Gminy Serock.

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Niewątpliwie obiekty o największym znaczeniu dla Gminy Serock figurują w rejestrze zabytków. Według autorów niniejszego dokumentu zabytki wyróżniające się największymi walorami zabytkowymi przedstawiono poniżej. Najwcześniej wpisanym zabytkiem do rejestru zabytków został dworek w Zegrzynku (obecnie jego ruiny) – 19.11.1959 r. W latach 60. do rejestru wpisano 3 obiekty, w latach 70. – 1 obiekt, w latach 80. – 2 obiekty, w latach 90. – 1 obiekt, w latach 2000-2009 – 6 obiektów, w latach 2010-2019 – 3 obiekty. Fort „Dębe” jest obiektem rejestrowym, który został najpóźniej wpisany do rejestru zabytków – 27.01.2017 r. Przedstawione poniżej architektoniczne zabytki nieruchome, posiadają różne funkcje i przeznaczenie. Przy ich krótkiej diagnozie umieszczono również fotografie. Grodzisko „Barbarka” – stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zostało opisane w części poświęconej archeologii.

Fort w zespole Twierdzy Zegrze w miejscowości Dębe

Fort Dębe budowany był w kilku etapach przez wojsko rosyjskie: w latach 1901-1904 i 1909-1914. Budowa nie została całkowicie ukończona z powodu rozpoczęcia I wojny światowej. Fort został wpisany do rejestru zabytków z dniem 27.01.2017 r. pod nr 1368. Poniżej przedstawiono przestrzenne rozmieszczenie poszczególnych obiektów, które wchodzi w jego skład.

źródło: karta ewidencyjna, Maciej Czyński, 2016 r.

Ryc. 28. Plan Fortu Dęba

Źródło: karta ewidencyjna, Maciej Czyński, 2016 r.

Pałac w Jadwisinie

Pałac Jadwigi i Macieja Radziwiłłów, którzy przenieśli się do Jadwisina po wykupieniu przez Rosjan ich zegrzyńskich dóbr, został ukończony w 1898 r. Położony na wysokiej, malowniczej skarpie, zaprojektowany został w stylu francuskiego renesansu. Elewacja – licowana czerwono-brunatnymi płytkami kontrastuje z zielenią parku otaczającego pałac. Bryła pałacu jest asymetryczna dzięki umiejscowieniu wieży w elewacji frontowej. Około 1900 r. urządzono tu park krajobrazowy, a po blisko kolejnych 100 - utworzono z niego i przyległego leśnego kompleksu rezerwat „Jadwisin”, który w założeniach ma chronić pozostałości puszczy serockiej. Po II wojnie majątek Radziwiłłów rozparcelowano, a pałac został przekazany ministerstwu oświaty, by w 1960 r. utworzyć tu ośrodek wypoczynkowy Rady Ministrów. Obecnie pałac należy do prywatnego właściciela, w związku z czym nie jest dostępny dla zwiedzających.²⁸

Fot. 11. Pałac w Jadwisinie

Źródło: fotografia własna

²⁸ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.serock.pl

Kościół p.w. Zwiastowania NMP w Serocku

Kościół wybudowano, w zasadniczej części w latach 1524 - 1529. Budowa była dziełem muratora mistrza Macieja Gadzały z Serocka, natomiast budowę dokończył, wykonując m.in. sklepienie nad nawą, warsztat budowlany muratora Wawrzyńca z Serocka, co miało miejsce między 1550 rokiem, kiedy pojawia się informacja o ofiarowaniu na ten cel 5000 sztuk cegieł przez właściciela dóbr Zatory, a rokiem 1564, kiedy zakończono budowę – z opisu dawnego programu.²⁹

Murowany kościół, usytuowany na skarpie, skąd rozciąga się widok na połączenie dwóch rzek - Bugu i Narwi. Świątynia pw. Zwiastowania Najświętszej Maryi Pannie (dawniej św. Wojciecha) jest najstarszym zabytkiem w powiecie legionowskim. Po przekroczeniu progu kościoła (którego posadzka znajduje się poniżej poziomu otoczenia) oczom ukazują się oryginalne barokowe wyposażenie. We wnętrzu kościoła zachwyca nawa sklepiona kolebkowo z gwiaździstą siatką żeber, które równoległymi wiązkami spływają na półfilary. W prezbiterium uwagę zwracają dwa oryginalne ostrołukowe portale, pochodzące z początkowego okresu budowy świątyni. Znajduje się tu również późnobarokowy ołtarz z 1775 r. z figurami św. Stanisława i św. Wojciecha. Bogaty wystrój świątyni zachowuje jednorodny charakter, tworzony przez 2 rokokowe ołtarze boczne. Spośród licznych tablic epitafijnych warto wspomnieć o tablicy upamiętniającej działalność zmarłego w 1849 r. ks. Seweryna Piekarskiego, proboszcza serockiego, kanonika warszawskiego.³⁰

Fot. 12. Kościół w Serocku

Źródło: fotografia własna

Oficyna (I) d. zajazdu pocztowego (d. stajnia) w Serocku

Oficyna I znajduje się po południowej stronie głównego budynku dawnego zajazdu. Obiekt jednokondygnacyjny, 6-osiowy, na planie prostokąta. W osi drugiej znajdują się drzwi wejściowe. Budynek zdobią boniowane naroża, opaski okienne i drzwiowe oraz gzyms wieńczący. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Prostopadle do części reprezentacyjnej budynku przylega jego druga część, która znajduje się na podwórzu. Ściana południowa oficyny połączona jest z sąsiednim budynkiem – domem nr 11.

²⁹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z GPOnZ na lata 2011-2014 gminy Miasto i Gmina Serock

³⁰ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.serock.pl

Fot. 13. Oficyna I dawnego zajazdu pocztowego w Serocku
Źródło: fotografia własna

Zajazd pocztowy w Serocku

Budynek serockiej poczthalterii wybudowany został w latach 1824 – 1828 przy Trakcie Kowieńskim – dziś to główna ulica miasta – ul. Pułtуска. Zajazd składał się z podłużnego korpusu, który łączyły dwie bramy ze skrzydłami bocznymi, skierowanymi prostopadle do ulicy. Tego typu układ był charakterystyczny dla budownictwa miast i miasteczek Królestwa Polskiego. Dziś układ ten został już zniekształcony, pozostała bowiem tylko jedna brama, jednak wciąż dostrzega się ogólną regułę stylu.³¹

Budynek główny, jak i oficyny wybudowany w stylu klasycystycznym. Obecnie jest to budynek komunalny, którego administratorem jest Miejsko-Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej w Serocku.

Fot. 14. Dawny zajazd pocztowy w Serocku
Źródło: fotografia własna

Oficyna (II) d. zajazdu pocztowego (d. wozownia) w Serocku

Oficyna II znajduje się po północnej stronie głównego budynku dawnego zajazdu. Obiekt jednokondygnacyjny, 5-osiowy, na planie prostokąta. W osi drugiej i czwartej

³¹ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.serock.pl

znajdują się drzwi wejściowe. Okna wymienione zostały na okna PCV, które zaburzają pierwotną koncepcję – są niewymiarowe, przez co brak opasek okiennych. Brak opasek drzwiowych. Budynek zdobi jedynie gzyms wieńczący. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Prostopadle do części reprezentacyjnej budynku przylega jego druga część, która znajduje się na podwórzu. Ściana południowa oficyny połączona jest z budynkiem głównym poprzez łuk odcinkowy tworzący bramę. Obecnie jest to budynek komunalny, którego administratorem jest Miejsko-Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej w Serocku.

Fot. 15. Oficyna II dawnego zajazdu pocztowego w Serocku

Źródło: fotografia własna

Kamienica, ul. Rynek 1 w Serocku

Obiekt tynkowany, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, 8 - osiowy, wzniesiony na planie zbliżonym do litery L. W osi drugiej, czwartej i siódmej znajdują się drzwi wejściowe, przed którymi znajduje się podest ze schodami od strony wschodniej. W osi czwartej nad drzwiami występuje niewielki balkon. Okna wymienione zostały na okna PCV, nie zaburzają ogólnej stylistyki obiektu, wszystkie posiadają takie same wymiary. Widoczny jest gzyms parapetowy, międzykondygnacyjny i wieńczący. W poddaszu znajdują się 3 wystawki z niewielkimi oknami i osobnymi daszkami dwuspadowymi. Dach kryty jest dachówką. Ściana wschodnia odsłonięta z widoczną czerwoną cegłą. Ściana zachodnia jest długa na ok. 50 m i łączy się z reprezentatywną elewacją południową od strony Rynku poprzez 45° ścięcie, w którym znajdują się kolejne drzwi. Obecnie na parterze znajduje się m.in. kancelaria adwokacka, część lokali przeznaczona jest do wynajęcia, a o czym świadczy baner reklamowy znajdujący się na balkonie.

Kamienica należała kiedyś do cadyka Arona Katzenelenbogena. W roku 2013 kamienica nr 1 przeszła gruntowny remont.

Fot. 16. Kamienica, ul. Rynek 1 w Serocku

Źródło: fotografia własna

Kamienica (wraz z oficyną tylną), ul. Rynek 5 w Serocku

Obiekt murowany, dwukondygnacyjny, 9 - osiowy, wzniesiony na planie zbliżonym do prostokąta stanowi jeden z ciekawszych przykładów budownictwa mieszkalnego, wielorodzinnego w Serocku. Jako jeden z nielicznych obiektów nie jest tynkowany z widoczną czerwoną cegłą. Obecnie jest w złym stanie technicznym, opuszczony i poddany ciągłej degradacji. Wystawiony jest na sprzedaż, o czym informuje baner reklamowy zamieszczony na jednym z balkonów. W osi piątej znajdują się symetryczne, dwuskrzydłowe, drewniane drzwi wejściowe zamknięte łukowo. Oś piąta tworzy niewielki ryzalit. Po obu bokach drzwi znajdują się 2 tynkowane lizeny. Nad drzwiami widnieje napis: „usługi ślusarskie”. W osi trzeciej i siódmej niewielkie balkony. Okna w większości drewniane w złym stanie technicznym, częściowo wymienione na PCV o pierwotnych rozmiarach. Widoczny jest gzyms parapetowy, międzykondygnacyjny i wieńczący, który ulega powolnej rozsypce. Dach kryty jest papą, widoczne są 2 kominy. Od strony Rynku oficyna tylna nie jest widoczna, nie ma możliwości jej weryfikacji.

Fot. 17. Kamienica, ul. Rynek 5 w Serocku

Źródło: fotografia własna

Kamienica, ul. Rynek 14 w Serocku

Obiekt murowany, zbudowany z cegły, dwukondygnacyjny z użytkowym poddaszem, 4 - osiowy, wzniesiony na planie zbliżonym do kwadratu. Poddasze zostało dobudowane najprawdopodobniej po II wojnie światowej. Elewacja od strony Rynku nie posiada drzwi wejściowych. Widoczne są balkony w osi pierwszej i czwartej. Okna wymienione zostały na okna PCV, nie zaburzają ogólnej stylistyki obiektu, wszystkie posiadają takie same wymiary. W osi pierwszej i czwartej plastikowe duże drzwi balkonowe. Nad oknami w każdej kondygnacji występuje zdobienie w postaci klucza okiennego. Budek posiada skromny gzyms parapetowy na każdej z kondygnacji oraz widoczny, zdobniczy gzyms międzykondygnacyjny. Kamienica posiada także gzyms wieńczący. W poddaszu znajdują się 4 wystawki z niewielkimi oknami i osobnymi daszkami pulpitemi. Dach kryty jest dachówką. Ściana wschodnia i zachodnia bezpośrednio połączone z sąsiadującymi kamienicami. Jest to budynek o funkcji mieszkaniowej.

Znajdowała się tu siedziba działająca w okresie międzywojennym Serocka Liga Samokształceniowa – biblioteka założona przez grupę żydowskich aktywistów.

Fot. 18. Kamienica, ul. Rynek 14 w Serocku

Źródło: fotografia własna

Kamienica, ul. Rynek 16 w Serocku

Obiekt tynkowany, jednokondygnacyjny z użytkowym poddaszem, 7 - osiowy, wzniesiony na planie zbliżonym do prostokąta. Znajduje się na rogu Rynku i ul. Poniatowskiego. W osi drugiej i czwartej znajdują się drzwi wejściowe, przed każdymi znajdują się osobne schody wejściowe. Okna i drzwi w jednej kolorystyce – brązowe. Nie zaburzają ogólnej stylistyki obiektu, wszystkie posiadają takie same wymiary. Widoczny jest gzyms parapetowy i wieńczący. Dach kryty jest dachówką, widoczne dwa duże kominy. Narożnik budynku ścięty pod kątem 45°, w którym znajdują się kolejne drzwi. Budynek przystosowany został do funkcji usługowej. Znajdują się tu lokale usługowe.

Fot. 19. Kamienica, ul. Rynek 16 w Serocku

Źródło: fotografia własna

Dom, ob. Izba Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku

Obiekt drewniany, jednokondygnacyjny, 5 - osiowy, wzniesiony na planie zbliżonym do prostokąta. To symetryczny budek będący przykładem drewnianej, mieszkalnej zabudowy małomiasteczkowej z 2 połowy XIX. Posiada konstrukcję drewnianą, tradycyjną i opiera się na ścianach murowanych z kamienia polnego. W osi trzeciej znajduje się ganek z osobnym dwuspadowym dachem, za nim drzwi wejściowe. Okna drewniane, brązowe nawiązujące do pierwotnych. Dach naczółkowy, kryty jest gontem.

W latach 2015-2017 budynek przeszedł gruntowny remont. Budynek powstał w drugiej połowie XIX wieku, do 1893 roku mieściła się w nim szkoła. Później uległ częściowemu spaleni, został odbudowany i pełnił swoją funkcję do czasu wybudowania nowej szkoły w 1929 r. Po generalnych pracach remontowych jego stan należy uznać za bardzo dobry.

Fot. 20. Dom, ob. Izba Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku

Źródło: fotografia własna

Cmentarz par. p.w. Zwiastowania NMP (wraz ze starodrzewem) w Serocku

Nekropolię założono prawdopodobnie w 1 poł. XIX w. Znajduje się po wschodniej stronie ulicy Warszawskiej, w odległości ok. 800 m na południowy – zachód od serockiego Rynku. Jest we własności parafii rzymsko-katolickiego p.w. Zwiastowania NMP w Serocku. Na cmentarzu znajdują się groby o znaczeniu historycznym osób szczególnie zasłużonych –

grób mjr AK Konstantego Radziwiłła, który został rozstrzelany w Zegrzu 14 września 1944 r. oraz Adama Bogusławskiego – pułkownika zasłużonego na placu boju, zm. w 1872 r. Cmentarz ogrodzony jest kamiennym murem z 1885 r. Ogólna powierzchnia cmentarza wynosi ok. 1,5 ha. Poniżej znajduje się fotografia przedstawiająca najstarszą część cmentarza.

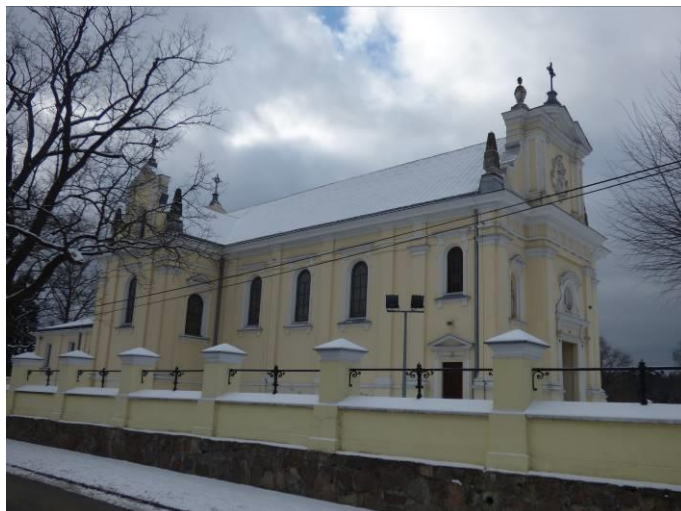
Fot. 21. Cmentarz w Serocku

Źródło: fotografia własna

Kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego w Woli Kiełpińskiej

Położony pośród starodrzewia, neobarokowy kościół pw. św. Antoniego Padewskiego wybudowany został z fundacji Jadwigi i Macieja Radziwiłłów w latach 1895 - 1899. Kameralna, jednonawowa świątynia wg projektu Konstantego Wojciechowskiego, nosząca cechy architektury renesansowej i klasycystycznej mogła pomieścić ok. 400 wiernych. To jedyny przykład XIX-wiecznej architektury sakralnej w powiecie legionowskim. We wnętrzu kościoła na uwagę zasługują epitafia rodu Krasieńskich, przeniesione z kościoła w Zegrzu, a wśród nich dwa rokokowe z XVIII wieku, ufundowane przez hr. Kazimierza Krasieńskiego. W świątyni znajduje się również miejsce pochówku księcia Macieja Radziwiłła, o czym przypomina epitafium z różowego marmuru, ozdobione herbem rodowym Radziwiłłów. Ołtarz główny przedstawia Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny, pędzla Ferencza Szoldatisa.³²

³² Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.serock.pl

Fot. 22. Kościół w Woli Kiełpińskiej

Źródło: fotografia własna

Cmentarz Rzym.-kat. (wraz ze starodrzewem) w Woli Kiełpińskiej

Nekropolię założono prawdopodobnie w 2 poł. XIX w. Znajduje się po południowo-wschodniej stronie drogi prowadzącej z Woli Kiełpińskiej do Dosina. Znajduje się w odległości ok. 1 km na południe od kościoła parafialnego w Woli Kiełpińskiej. Jest we własności parafii rzymsko-katolickiej p.w. św. Antoniego. Cmentarz ogrodzony jest murem, podzielony jest na 8 sektorów. Od strony wejścia głównego prowadzi aleja główna, po środku której znajduje się dominująca kaplica nagrobna z napisem „TOBIE BOŻE ZAUFAM NIE ZAWSTYDZĘ SIĘ NA WIEKI”. Ogólna powierzchnia cmentarza wynosi ok. 1,7 ha. Poniżej znajduje się fotografia przedstawiająca najstarszą część cmentarza.

Fot. 23. Cmentarz w Woli Kiełpińskiej

Źródło: fotografia własna

Kasyno w Zegrzu

Kasyno oficerskie w Zegrzu zostało wybudowane około 1903 r., w stylu neoklasycyzmu petersburskiego i był to jeden z tych budynków dawnej twierdzy, który najdłużej spełniał swoją pierwotną funkcję. W okresie międzywojennym korzystali z niego

oficerowie Centrum Wyszkozenia Łączności, a po wojnie kadra i podchorążowie Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łączności. Obecnie mieści się tu Klub Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki.³³

Fot. 24. Dawne kasyno w Zegrzu

Źródło: fotografia własna

Hotel garnizonowy w Zegrzu

Budynek posiada wartości artystyczne. Będąc przykładem umiarkowanego modernizmu, realizuje w dużej mierze typowe założenia wielkogabarytowej zabudowy mieszkalnej w duchu corbusierowskim. Przy ekonomii zastosowanych środków i funkcjonalności rozwiązań oraz ukształtowanym ze smakiem opracowaniu elewacji stanowi wyraz trendów architektonicznych lat trzydziestych. Przejawia się to w uskokowo ukształtowanej, asymetrycznej bryle z obszernym tarasem w przyziemiu, w formach okien (m.in. narożne okno wstęgowe od północy i okno „termometrowe” w elewacji południowej), w zastosowaniu słupów oraz w opracowaniu tynkarskim elewacji, których strefę przyziemia oraz geometryczne podziały kompozycyjne podkreśla dodatkowo charakterystyczna okładzina z cegły klinkierowej. Wszystkie elementy cechuje prostota i podporządkowane jednolitemu wyrazowi kompozycji architektonicznej. Dotyczy to także wnętrza, w którym zachowała się przede wszystkim kamienna okładzina hallu i oryginalne formy klatek schodowych. Budynek stanowi wypadkową repertuaru form stosowanych przez Edgara Norwertha, posługującego się biegle językiem modernizmu, oraz wytycznych i rozwiązań wprowadzanych w inwestycjach Funduszu Kwaterunku Wojskowego z lat trzydziestych XX wieku. Decyduje to o wartościach naukowych obiektu w zakresie rozpoznania i klasyfikacji budynków projektanta, a także architektury wznoszonej dla zaspokojenia potrzeb kwaterunkowych Wojska Polskiego oraz szerzej wielkogabarytowego budownictwa mieszkaniowego tego okresu. Jednocześnie związek z rozwojem zegrzyńskiego kompleksu koszarowego i z działalnością tutejszego Centrum Wyszkozenia Łączności - najważniejszego ośrodka szkolenia kadr łączności II Rzeczypospolitej - stanowi o wartościach historycznych obiektu. Należy też podkreślić, iż budynek na przestrzeni lat niezmiennie użytkowany był jako hotel oraz internat garnizonowy, nie doznając istotnie rzutujących na jego wartość

³³ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.serock.pl

przekształceń w zakresie kompozycji wnętrza i znaczących uszczerbków substancji zabytkowej.³⁴

Fot. 25. Dawny hotel garnizonowy w Zegrzu

Źródło: fotografia własna

Pozostałości dworu Szaniawskiego w Zegrzynku

W rezerwacie "Wąwóz Szaniawskiego", u podnóża wysokiej skarpy Narwi znajdują się pozostałości po dawnym młynie parowym, który w połowie XIX w. był jednym z największych i najnowocześniejszych nie tylko w Królestwie Polskim, ale i w Europie. W latach 80-tych XIX w. posadę dyrektora młyna objął Adam Zygmunt Szaniawski, który wraz z żoną Wandą zamieszkał w drewnianym dworku w pobliżu młyna. W lutym 1886 r. urodził się we dworze Jerzy Szaniawski (późniejszy dramaturg, felietonista i pisarz). Na początku 20-stulecia młyn spłonął. Szaniawscy znaleźli się w trudnej sytuacji - wyjściem okazało się być założenie w Zegrzynku letniska. Położenie dawnego młyna i dworku jak najbardziej za tym przemawiały. Zresztą już wcześniej, przed pożarem, w Zegrzynku Szaniawskich odwiedzali przedstawiciele świata kultury, wśród nich Maria Konopnicka, Deotyma, Konrad Prószyński, Eliza Orzeszkowa i Ignacy Kraszewski. Letnisko rozwijało się, dworek z czasem został przebudowany i dostosowany do nowych funkcji, m.in. drewniane schody zastąpiono betonowymi, które po pożarze dworku w 1977 r. są jedyną pozostałością po dworku Szaniawskich. Jerzy wrócił do Zegrzynka w latach 50-tych, starając się zadbać o opuszczony dotąd dworek rodzinny. Dworski majątek ziemski został w drodze reformy rolnej przekazany utworzonemu w sąsiadującym Jadwisinie - Zakładowi Doświadczalnemu Instytutu Ziemniaka, a to co pozostawiono Szaniawskiemu, obłożono tak gigantycznymi podatkami, że pisarz praktycznie wegetował w skrajnej nędzy. Kiedy na początku lat sześćdziesiątych umiera Wanda Natolska, gospodyni i lokatorka dworku, Szaniawski przestaje sobie radzić z niechętnym mu otoczeniem oraz naporem cywilizacyjnym. Najlepszy okres twórczy miał już za sobą. W wieku 76 lat żeni się z malarką Wandą Anitą Szatkowską. To był dramatyczny i niespokojny związek, któremu poświęcona jest sztuka Remigiusza Grzeli "Uwaga - złe psy!". Szaniawski umiera w 1970 r., siedem lat później, dworek zamieszkiwany przez wdowę po nim płonie doszczętnie w niejasnych okolicznościach. Otaczający ruiny las, porastający

³⁴ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.mwzk.pl

malowniczo ukształtowaną krawędź erozyjną i wąwóz, uznane zostały w 1977 r. za rezerwat przyrody zwany "Wąwozem Szaniawskiego".³⁵

Warto wspomnieć, że w czerwcu 2019 r. odbyła się tu druga edycja Festiwalu Szaniawskiego Legionowo. W pobliżu ruin dworku rodziny Szaniawskich czytano teksty Samotnika z Zegrzynka. Lekturze miniatur literackich towarzyszyły postacie z dramatów Szaniawskiego, wykreowane przez uczestników Teatru Form Niewymyślnych oraz przebrani za Profesora Tutkę uczniowie Szkoły im. Jerzego Szaniawskiego z Jadwisina.

Fot. 26. Pozostałości dworu Szaniawskich w Zegrzynku

Źródło: fotografia własna

VI. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

W kolejnej tabeli przedstawiono analizę SWOT dla gminy (poprzez wskazanie mocnych i słabych stron, a także wskazanie szans oraz potencjalnych zagrożeń). Sporządzona analiza uwzględnia stan dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowania jego ochrony i realizowanej przez gminę polityki w zakresie rozwoju kultury, polityki przestrzennej i społeczno-gospodarczej. Dokonana analiza ma za zadanie pomóc w określeniu podstawowych priorytetów opracowanego dokumentu.

Tabela 6. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Serock

SZANSE	ZAGROŻENIA
1. Modernizacja zabytków gminy i miasta z wykorzystaniem dotacji unijnych i krajowych.	1. Postępująca dekapitalizacja zasobu zabytkowego.
2. Opracowania strategiczne zmierzające do poprawy stanu zabytków.	2. Niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków, a w szczególności zabytkowych pustostanów.
3. Zaangażowanie jednostek organizacyjnych Gminy Serock w dziedzictwo kulturowe, np.	3. Malejąca alokacja związana z pozyskaniem środków na remont zabytków.

³⁵ Niniejsza charakterystyka stanowi fragment opisu z witryny internetowej www.serock.pl

<p>izba pamięci.</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych. 5. Wzbogacenie oferty kulturalnej. 6. Wyeksponowanie atutów Serocka. 7. Rozwój turystyki w nawiązaniu do obiektów zabytkowych. 8. Zachowanie ciągłości kulturowej przez pielęgnowanie regionalnych obrzędów i zwyczajów – zapusty. 9. Promocja gminy w oparciu o lokalne imprezy, wenty nawiązujące do dziedzictwa kulturowego. 10. Wyeksponowanie elementów Twierdzy Zegrze. 11. Wyeksponowanie części fortyfikacji napoleońskich, w tym szlaku napoleońskiego. 	<ol style="list-style-type: none"> 4. Kończąca się perspektywa finansowa 2014-2020 związana z pozyskiwaniem funduszy europejskich na renowację zabytków. 5. Niejasny stan prawny obiektów zabytkowych, utrudniający ich rozpoznanie. 6. Brak wpisu na wykaz programów rewitalizacji województwa mazowieckiego LPR dla gminy Serock – utrudniony dostęp do środków zewnętrznych.
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ol style="list-style-type: none"> 1. Grodzisko „Barbarka” jako jeden z najważniejszych zabytków archeologicznych regionu. 2. Serocki kościół jako jeden z najważniejszych zabytków architektonicznych regionu. 3. Zachowanie układu historycznego miasta. 4. Ład przestrzenny panujący na Rynku. 5. Pozostałości twierdzy napoleońskiej. 6. Dobrze zachowana Twierdza Zegrze. 7. Stosunkowo duża liczba nieruchomości obiektów rejestrowych. 8. W większości dobry stan techniczny zabytków rejestrowych. 9. Dobry stan techniczny kościołów parafialnych. 10. Opracowane i aktualizowane MPZP dla miasta i gminy Serock. 11. Bogata historia gminy, a w sposób szczególny Serocka. 12. Zachowane nieliczne budownictwo drewniane. 13. Liczne szlaki turystyczne na terenie gminy - serocki, pułtuski, narwiański-ostrołęcki, wschodni. 14. Wydarzenia i imprezy nawiązujące do tematyki ludowej 15. Liczne KGW oraz Stowarzyszenia działające na rzecz dziedzictwa kulturowego. 16. Działalność Izby Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku. 17. Sala Tradycji Centrum Szkolenia Łączności i Informatyk – liczne ekspozycje. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Problem z dostępnością do niektórych zabytkowych obiektów (własność prywatna). 2. Zamknięte i niedostępne tereny fortów i obiektów obronnych. 3. Niezadowalające oznakowanie cennych obiektów kulturowych bądź ich brak. 4. Opustoszałe i niezagospodarowane obiekty zabytkowe, np. kamienica na Rynku, pałac w Jadwisinie. 5. Niszczące zabytkowe nagrobki z Serocka i Woli Kiełpińskiej. 6. Niski poziom tożsamości lokalnej wśród mieszkańców. 7. Brak strojów regionalnych. 8. Brak planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. 9. Zły stan techniczny części zabytków ujętych w GEZ. 10. Stosunkowo mała liczba zachowanych zespołów dworsko-parkowych, brak zachowanych budynków inwentarskich. 11. Brak punktu informacji turystycznej na terenie gminy. 12. Brak oznakowania cmentarza żydowskiego w Serocku.

Źródło: opracowanie własne

VII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Przedmiotowe opracowanie wyznacza gminie priorytety w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Prace nad wdrażaniem ustaleń programu oraz monitorowaniem ich postępu należą do zadań samorządu lokalnego. Zadania dla samorządu lokalnego w zakresie opieki nad zabytkami zostały opracowane na podstawie analiz gminnych dokumentów strategicznych, dokumentów programowych wyższego szczebla, diagnozy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, gminnej ewidencji zabytków, a także wcześniejszego programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Serock.

Przedmiotowy Program w zakresie ochrony zabytków gminy odnosi się do działań, o których mowa w art.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;*
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;*
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;*
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;*
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;*
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.*

Bazując na wcześniejszych celach oraz kierunkach wskazanych w „Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2011-2014 gminy Miasto i Gminy Serock” określono obecne założenia programowe.

7.1 Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego gminy wykonana na potrzeby programu pozwoliła na wypracowanie priorytetowych działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Priorytet I

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego

2. Priorytet II

Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego

3. Priorytet III

Edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej

4. Priorytet IV

Promocja gminy

W ramach poniższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

7.2. Kierunki działań gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji wyznaczonych priorytetów określono długofalowe kierunki działań, mogące wykraczać poza 4-letni okres obowiązywania Programu.

W ramach przyjętych priorytetów wyszczególniono następujące kierunki działań służące realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock:

- 1. Rewitalizacja.**
- 2. Upamiętnienie historycznych wydarzeń.**
- 3. Osiągnięcie ładu przestrzennego.**
- 4. Zahamowanie degradacji zabytków.**
- 5. Przygotowanie programów, planów oraz baz danych.**
- 6. Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych.**
- 7. Organizacja konkursów.**
- 8. Rozpowszechnianie folkloru, historii i regionalnego dziedzictwa.**
- 9. Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej.**
- 10. Promocja historii i zabytkowego dziedzictwa.**

7.3. Zadania gminnego programu opieki nad zabytkami

Dla realizacji zadań wyznaczono dwa okresy: etap pierwszy, po którym gmina dokona sprawozdania (za okres 2021-2022) oraz etap drugi (2023-2024).

„Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Serock na lata 2021-2024” jest kontynuacją wcześniejszego Programu. Zadania przypisane w kierunkach działań są zgodne ze wcześniejszymi zaproponowanymi w „Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2011-2014 gminy Miasto i Gmina Serock”. W obecnym Programie przypisano również inne, nowe zadania mające na celu polepszenie ogólnej sytuacji obiektów zabytkowych, jak i mieszkańców gminy w nawiązaniu do szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru gminy, założono, iż w czasie trwania etapu pierwszego realizowane będą działania wstępne, mające charakter przygotowawczy do pełnej realizacji Programu. Aby określone działania mogły być zrealizowane potrzebna jest współpraca wielu podmiotów. Najważniejszym wydaje się być skoordynowana i zrównoważona współpraca między właścicielami obiektów zabytkowych, a Gminą Serock. Ważne jest również współdziałanie władz Gminy z jej jednostkami organizacyjnymi, jednostkami samorządu terytorialnego wyższego szczebla w odniesieniu do ochrony i opieki zabytków, ich ratowania oraz niezbędnego finansowania.

Określono działania dotyczące zabytków, które są we własności Gminy Serock:

1. Rewitalizacja terenu grodziska wraz z pozostałościami fortyfikacji napoleońskich.
2. Przebudowa i adaptacja zabytkowego budynku zajazdu napoleońskiego na potrzeby biblioteki, biura informacji turystycznej.
3. Zagospodarowanie Szlaku Napoleońskiego.

Tabela 7. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Serock

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Priorytet I - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego			
Rewitalizacja	Zagospodarowanie Szlaku Napoleońskiego.		
	Rewitalizacja terenu grodziska.		
	Przebudowa i adaptacja zabytkowego budynku zajazdu napoleońskiego.		
	Rewitalizacja rynku – wspieranie działań remontowo modernizacyjnych zabytkowych kamienic.		
	Rewitalizacja ruin dworku Szaniawskiego.		
	Przywrócenie znaczenia historycznego miejsca cmentarza żydowskiego w Serocku.		
Upamiętnienie historycznych wydarzeń	Umieszczenie tablic informacyjnych z rysem historycznym wybranych obiektów zabytkowych.		
Osiągnięcie ładu przestrzennego	Przestrzeganie ustaleń zawartych w opracowanych MPZP.		
	Ochrona zabytkowego układu urbanistycznego Serocka.		
Zahamowanie degradacji zabytków	Konsekwentne wdrażanie zapisów dokumentów programowych w odniesieniu do zabytków i krajobrazu kulturowego gminy.		
	Aplikowanie wniosków w celu pozyskania funduszy na remonty zabytków będących we własności gminy.		
	Wsparcie w aplikowaniu wniosków w celu pozyskania funduszy na remonty zabytków nie będących we własności gminy.		
	Zapobieganie dewastacji ujawnionych nawarstwień kulturowych i stanowisk archeologicznych.		
Priorytet II – Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego			
Przygotowanie programów, planów oraz baz danych	Opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz jego aktualizowanie.		
	Monitoring MPZP.		
	Monitoring GEZ.		
	Przygotowanie wzoru wniosków o dofinansowanie na remont obiektów zabytkowych oraz udzielenie wsparcia merytorycznego.		
Korzystanie z nowoczesnych technik informatycznych	Publiczne umożliwienie wglądu do kart gminnej ewidencji zabytków poprzez zamieszczenie jej na stronie internetowej gminy.		
	Zamieszczenie aktualizacji GPOnZ na stronie internetowej gminy.		

Kierunki działań	Zadania	Etap I	Etap II
Priorytet III – Edukacja służąca budowaniu tożsamości lokalnej			
Upowszechnianie historii lokalnej	Przeprowadzanie w Izbie Pamięci i Tradycji Rybackich i innych miejscach prelekcji przybliżających mieszkańcom historię regionu.		
	Organizowanie spotkań historycznych dla uczniów szkół podstawowych i przedszkoli.		
	Przeprowadzanie konkursów dotyczących historii lokalnej i obiektów zabytkowych gminy.		
	Organizowanie przedsięwzięć plenerowych związanych z ważnymi wydarzeniami historycznymi.		
Kultywowanie tradycji regionalnych	Upowszechnianie wiedzy o tradycjach i twórczości ludowej poprzez przeprowadzanie spotkań w Izbie Pamięci i Tradycji Rybackich.		
	Organizowanie działań w zakresie upowszechniania dziedzictwa kulturowego w szkołach podstawowych i przedszkolach.		
	Współpraca z osobami będącymi źródłem wiedzy o historii i obrzędowości lokalnej.		
	Organizowanie plenerowych wydarzeń nawiązujących do dziedzictwa kulturowego.		
Priorytet IV - Promocja gminy			
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Utworzenie tablicy naprowadzającej na cmentarz żydowski w Serocku.		
	Podjęcie działań mających na celu odpowiednie oznakowanie i promocję obiektów zabytkowych, w tym przy wykorzystaniu technik cyfrowych.		
	Ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania w celu ich swobodnego zwiedzania.		
	Ustalenie zasad udostępniania zabytkowych fortów i obiektów obronnych.		
Promocja historii i zabytkowego dziedzictwa	Promocja istniejących szlaków turystycznych.		
	Organizacja i promocja wydarzeń nawiązujących do dziedzictwa kulturowego.		
	Promocja gminy w oparciu o dziedzictwo kulturowe gminy.		

VIII. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konsekwentnie prowadzona i długofalowa polityka Gminy Serock w zakresie opieki nad zabytkami oraz realizacja niniejszego Programu stanowi szansę na rozwój Gminy Serock oraz na zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Inwestycje zmierzające do poprawy stanu technicznego obiektów i zespołów zabytkowych powinny się odbywać na zasadzie poszanowania istniejących wartości zabytkowych i dążenia do zachowania w jak największym stopniu oryginału, ewentualnie wkomponowaniu nowych elementów w sposób współgrający z zabytkiem.

Realizacja Programu będzie się odbywać poprzez wskazane zadania gminy na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych.

Zakłada się, że zadania określone w gminnym programie opieki nad zabytkami będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- a) **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis/wypis do/z GEZ danego obiektu, aplikowanie o dofinansowanie, wykonywanie pozostałych decyzji administracyjnych przez WKZ oraz Urząd Miasta i Gminy w Serocku),
- b) **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, udzielenie pomocy merytorycznej prywatnym właścicielom zabytków przy składaniu wniosków o dofinansowanie na remont obiektów zabytkowych, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych),
- c) **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp. W tym w sposób szczególny lokalnego programu rewitalizacji, współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami),
- d) **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, izba pamięci, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami),
- e) **instrumentów kontrolnych** (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, sporządzenie sprawozdania z realizacji Programu oraz pozostałej dokumentacji).

IX. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągnięcia celów wytyczonych w Programie będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jego realizacji. Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Burmistrza Miasta i Gminy Serock, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji Gminnego Programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring gminnej ewidencji zabytków z terenu gminy Serock uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych;
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych;
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocenę przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem;
- ocenę aktywności placówek kulturalnych;
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury;
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych;
- ocenę rozwoju bazy turystycznej;
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Miejską w Serocku Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na stronie internetowej gminy.

Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń niniejszego Programu będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp. Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane.

X. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Środki finansowe związane z zadaniami ochrony i opieki nad zabytkami dla Gminy Serock mogą być uzyskane z następujących źródeł:

- środki publiczne;
- środki krajowe (budżet państwa, budżet jednostek samorządu terytorialnego, fundusze celowe);
- środki zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne);
- środki niepubliczne (środki osób fizycznych, prawnych, spółek, organizacji, fundacji, instytucji kościelnych).

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określone zostały w rozdziale 7. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Podstawowym źródłem finansowania zabytków w Polsce są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządowych. Finansowanie zabytków z tych źródeł odbywa się na zasadzie współfinansowania prac przy obiektach zabytkowych, w oparciu o zapisy ww. ustawy.

Dysponentami powyższych środków są:

1. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
2. Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków.
3. Organ stanowiący - gminy, powiaty, samorządy województwa realizujące dotacje poprzez corocznie organizowane nabory wniosków. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.
4. Fundacje PPP.

Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale, przy czym może być ona udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych.

Poniżej wskazano przykładową listę instytucji oraz programów umożliwiających częściowe sfinansowanie zadań wskazanych w przedstawionym Programie.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Jego dysponentem jest minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. To państwowy fundusz celowy, którego przychodem są wpływy z kar pieniężnych. Koszty obsługi NFOZ są pokrywane ze środków tego Funduszu. Środki Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są przeznaczane na dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru.

W latach 2017–2026 maksymalny limit wydatków budżetu państwa będący skutkiem finansowym ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wynosi 7,28 mln zł, z tym że w:

1. 2017 r. – 0,67 mln zł;
2. 2018 r. – 0,67 mln zł;
3. 2019 r. – 0,68 mln zł;
4. 2020 r. – 0,70 mln zł;
5. 2021 r. – 0,71 mln zł;
6. 2022 r. – 0,73 mln zł;
7. 2023 r. – 0,75 mln zł;
8. 2024 r. – 0,77 mln zł;
9. 2025 r. – 0,79 mln zł;
10. 2026 r. – 0,81 mln zł.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz tzw. mecenat, są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez między innymi jednostki samorządu terytorialnego. Na rok 2019 zostały przedstawione następujące programy z zakresu dziedzictwa kulturowego:

- Muzyka;
- Muzyczny ślad;
- Teatr i taniec;
- Sztuki wizualne;
- Film;
- Wydarzenia artystyczne dla dzieci i młodzieży;
- Narodowe kolekcje sztuki współczesnej;
- Regionalne kolekcje sztuki współczesnej;
- Zamówienia kompozytorskie;
- Kolekcje muzealne;
- Literatura;
- Promocja czytelnictwa;
- Czasopisma;
- Partnerstwo dla książki
- Edukacja kulturalna;
- Edukacja artystyczna;
- Ochrona zabytków;
- Wpieranie działań muzealnych;
- Kultura ludowa i tradycja;
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą;
- Ochrona zabytków archeologicznych;
- Miejsca Pamięci Narodowej za Granicą;
- Badania polskich strat wojennych;
- Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju;
- Groby i cmentarze wojenne w kraju;
- Infrastruktura kultury;

- Infrastruktura szkolnictwa artystycznego;
- Infrastruktura domów kultury;
- Kultura dostępna;
- Promocja kultury polskiej za granicą;
- Kultura cyfrowa;
- Rozwój sektorów kreatywnych;
- Promesa MKiDN.

W kontekście realizacji niniejszego programu oraz zaplanowanych działań do najważniejszych należy zaliczyć poniższe programy: ochrona zabytków, ochrona zabytków archeologicznych, miejsca pamięci i trwałe upamiętnienie w kraju, Promesa MKiDN, kultura ludowa i tradycja, kultura cyfrowa.

Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie

Dotacja realizowana jest ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Mazowiecki. Jest to dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Nabór prowadzony jest 2 razy w roku. Na rok 2019 MWKZ zabezpieczył prawie 20 mln zł. Dofinansowaniu podlegają nakłady konieczne na prace konserwatorskie lub roboty budowlane, które służą zabezpieczeniu, zachowaniu i utrwaleniu substancji zabytku. Dofinansowanie można otrzymać również na sporządzenie ekspertyz technicznych, badań konserwatorskich i architektonicznych oraz dokumentacji konserwatorskiej, a także na odnowienie, uzupełnienie lub odtworzenie oryginalnej substancji zabytku lub jego zabezpieczenie przeciwwilgociowe lub przeciwpożarowe.

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych - Fundusz Kościelny

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2019 r., min. zadań dotyczących konserwacji i remontów obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo, tj.:

- ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane, zgodnie z którą ilekroć w ustawie jest mowa o remoncie należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym (art. 3 pkt. 8),

- ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,

Na potrzeby udzielenia dotacji z Funduszu Kościelnego przyjmuje się, że:

- obiekty sakralne - są to te obiekty, w których stale i systematycznie zbierają się wierni danej religii (wyznania) dla wzięcia udziału w nabożeństwach i innych zorganizowanych formach uprawiania kultu religijnego,

- obiekty kościelne – są to inne obiekty należące do kościelnych osób prawnych, które, co do zasady, stanowią „budynki towarzyszące” obiektom sakralnym, przez które, na gruncie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w

Rzeczypospolitej Polskiej rozumie się „położone w sąsiedztwie obiektów sakralnych: budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatkę), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii lub rektoratu (organistówkę), budynki punktu katechetycznego i budynki domu zakonnego związanego z duszpasterstwem w tym obiekcie sakralnym albo świadczeniem w nim pomocy.”.

Dotacje na wspomniany cel przeznaczane będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020

RPO Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020 będzie jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

RPO składa się z 11 Osi Priorytetowych. W ramach osi **5. Gospodarka przyjazna środowisku** wskazano cel tematyczny 06. Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami. W jego ramach znajduje się priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, którego celem szczegółowym jest „zwiększona dostępność oraz rozwój zasobów kulturowych regionu.” Dla osi 5 przypisano działanie 5.3. Dziedzictwo kulturowe.

Na podstawie strony internetowej www.funduszedlamazowska.eu stwierdza się, że wyszczególniono następujące typy projektów, w ramach których można składać wnioski o dofinansowanie:

- wzrost regionalnego potencjału turystycznego poprzez ochronę obiektów zabytkowych. W ramach konkursu o dofinansowanie projektów mogą ubiegać się: JST, ich związki i stowarzyszenia, jednostki organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe, parki narodowe i krajobrazowe, podmioty działające w oparciu o przepisy ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym. W ramach konkursu wspierane będą projekty dotyczące: konserwacji, renowacji, rewitalizacji, modernizacji, adaptacji historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, umożliwiające zachowanie dotychczasowych funkcji obiektów zabytkowych, a także służąca nadaniu im nowych funkcji użytkowych (z przeznaczeniem w szczególności na cele kulturalne i edukacyjne), w tym również w połączeniu z działalnością komercyjną, ochrony i zachowania zabytkowych ogrodów i parków, zabezpieczenia zabytków przed zniszczeniem lub kradzieżą, usuwania barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych. Ogólna pula środków przeznaczona na dofinansowanie projektów: 9 766 943,00 EUR.

- poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez ich rozwój i efektywne wykorzystanie. W ramach konkursu o dofinansowanie projektów mogą ubiegać się: jednostki samorządu terytorialnego (JST), ich związki i stowarzyszenia, jednostki

organizacyjne JST posiadające osobowość prawną, jednostki sektora finansów publicznych posiadające osobowość prawną, instytucje kultury, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe, parki narodowe i krajobrazowe, podmioty działające w oparciu o przepisy ustawy o partnerstwie publiczno – prywatnym. W ramach konkursu wspierane będą projekty dotyczące: inwestycji w infrastrukturę trwałą, wyposażenie służące działalności kulturalnej, zachowaniu dziedzictwa i zwiększeniu dostępności do jego zasobów, inwestycji infrastrukturalnych, prac modernizacyjnych i renowacyjnych w przypadku gdy prace te stanowią dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturowych, w tym edukacyjnych, efektywnego wykonywania zadań statutowych, polegające na zapewnieniu wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów będących w posiadaniu instytucji, digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia (jako element projektu), usuwania barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych. Ogólna pula środków przeznaczona na dofinansowanie projektów: 8 092 227,00 EUR.

Maksymalny poziom dofinansowania – 80 % kosztów kwalifikowanych projektu.

Nabory wniosków o udzielenie dotacji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami organizowane przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego

O dotację może wystąpić każdy, kto jest właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiada taki zabytek w trwałym zarządzie i posiada tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Zabytek musi znajdować się na stałe na terenie województwa mazowieckiego, być dostępny publicznie, posiadać istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe dla mieszkańców województwa mazowieckiego, być wpisany do rejestru zabytków.

Maksymalna wnioskowana kwota dotacji wynosi 200 000 zł (dot. 2019 r.). Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac lub robót przy zabytku (dot. 2019 r.).

Rozstrzygnięcia naborów odbywają się ok. w połowie danego roku. Do tej pory zrealizowano 2 rozstrzygnięcia: w 2018 r. i 2019 r.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Program ten jest kontynuacją głównych kierunków inwestycyjnych zawartych w poprzedniej perspektywie 2007 – 2013.

W ramach programu funkcjonuje 10 osi priorytetowych, w tym oś 8, pod nazwą ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury. Przewidziana dotacja na cele kultury ma wynieść 467,3 mln euro.

Finansowanie przy wykorzystaniu ustawy o partnerstwie publiczno-prywatnym

Partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) stanowi formę realizacji zadań publicznych przez podmiot prywatny przy wykorzystaniu możliwości finansowych, organizacyjnych lub innych podmiotu prywatnego. Istotą partnerstwa jest to, iż zlecającym zadanie jest podmiot publiczny, natomiast wykonawcą partner prywatny, którym zgodnie z ustawą z dnia 19 grudnia 2008 r. o PPP (jest przedsiębiorca lub przedsiębiorca zagraniczny).

Szczegółowe informacje w zakresie dofinansowań i związanych z nimi programów znajdują się na stronach internetowych przedstawionych instytucji.

XI. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, główny obowiązek dbania o stan zabytków, a tym samym ponoszenia nakładów na prace konserwatorskie, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, określone w art. 5 powyższej ustawy, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami.

Art. 5. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;*
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;*
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;*
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;*
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.*

W art. 28 wskazano również dodatkowe obowiązki właścicieli i posiadaczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 28. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;*
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;*
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;*
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.*

Na mocy art. 29 ust. 1 na wszystkich właścicielach i posiadaczach zabytków oraz przedmiotów o cechach zabytkowych spoczywa obowiązek udostępniania ich organom ochrony zabytków w celu przeprowadzenia badań.

Art. 29. 1. Organy ochrony zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku mogą prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.

Zapisy art. 71 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określają zasady finansowania opieki nad zabytkami.

1. W zakresie sprawowania opieki nad zabytkami osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo

stosunku zobowiązaniowego finansuje prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy tym zabytku.

2. Sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny, określony w ust. 1, posiada jednostka samorządu terytorialnego, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Cele określone w GPOnZ dla Gminy Serock na lata 2021-2024 będą osiągnęte poprzez:

- wspólne działania władz Gminy z Ministerstwem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urzędem Marszałkowskim Województwa Mazowieckiego, Starostwem Powiatowym w Legionowie, Mazowieckim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, Izbą Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku, Centrum Szkolenia Łączności i Informatyki w Zegrzu, 26. Wojskowym Oddziałem Gospodarczym władzami kościelnymi oraz innymi jednostkami samorządu terytorialnego na zasadach porozumień, umów, wspólnych podmiotów;
- inicjatywy własne władz Gminy Serock;
- stosowanie instrumentów finansowych (dotacje, prowadzenie instytucji, nagrody, zachęty, itp.);
- funkcje programowe (programy lokalne i projekty, kontrakty, itp.);
- inne działania aktywizujące.

Gmina Serock nie posiada uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. W związku z powyższym właściciele zabytkowych obiektów rejestrowych mogą składać wnioski o dofinansowanie z innych źródeł, niż budżet gminy.

Poniżej wskazano konkretne zadania zawarte w LPR związane z obiektami zabytkowymi, które figurują w GEZ.

Tabela 8. Planowane działania przestrzenne ujęte w Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Serock i Wybranych Obszarów Gminy na lata 2005-2023 w nawiązaniu do obiektów zabytkowych

Lp.	Tytuł projektu	Realizator	Całkowity koszt realizacji projektu	Opis projektu	Źródła finansowania
1	Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy Serock poprzez zagospodarowanie Szlaku Napoleońskiego oraz rewitalizację terenu grodziska wraz z pozostałościami fortyfikacji napoleońskich	Miasto i Gmina Serock	2 500 000,00 zł	Projekt przewiduje: -wykonanie dokumentacji technicznej, - realizację zadania. W ramach projektu planuje się zagospodarowanie wałów fortecznych z przeznaczeniem na szlak turystyczno-rekreacyjny. Wykonano dokumentację zagospodarowania oraz przeprowadzono wycinkę samosiewu stanowiącego zagrożenie dla kształtu i konstrukcji wałów. Projekt zakłada utworzenie na terenie objętym opracowaniem ciągu pieszego. Planuje się także umieścić tablicę opisującą historię Wałów Napoleońskich oraz odtworzyć	750 000,00 zł – środki własne 1 750 000,00 zł- środki zewnętrzne

				stanowisko strzeleckie z atrapą działa z epoki napoleońskiej. Projekt zakłada nadanie nowych funkcji grodzisku, którego powstanie datuje się na przełom XI-XII w., wpisanego do rejestru zabytków. Przewiduje się przywrócenie dawnego charakteru krajobrazowo-architektonicznego.	
	Rewitalizacja terenu kościoła rzymsko-katolickiego w związku z realizacją inwestycji pn. Zwiększenie atrakcyjności kulturalnej zabytkowego kościoła pw. Św. Antoniego w Zegrzu z siedzibą w Woli Kiełpińskiej poprzez przeprowadzenie kompleksowych prac remontowo-konserwatorskich i instalacyjnych oraz nadanie nowych funkcji użytkowych	Kościół Wola Kiełpińska	1 100 000,00 zł	Celem projektu jest podniesienie atrakcyjności kulturalnej i zwiększenie dostępności dóbr kultury, poprzez realizację prac remontowo-konserwatorskich i instalacyjnych, w kościele pw. Św. Antoniego w Zegrzu z siedzibą w Woli Kiełpińskiej. Projekt uwzględnia propagowanie nowoczesnych form uczestnictwa w kulturze w tym informacji o obiekcie zabytkowym oraz jego wyposażeniu/wystroju za pomocą rozwiązań ICT, udostępnienia zbiorów w Internecie.	- 110 000,00 zł środki własne - 990 000,00 zł środki zewnętrzne

Źródło: Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Serock i Wybranych Obszarów Gminy na lata 2005-2023

W tym miejscu należy wspomnieć, że po przeanalizowaniu kierunków działań i zadań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami (2011-2014) stwierdza się, że wszystkie z kierunków działań były realizowane. Z zadań w całości zrealizowanych, można podać:

- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy – stworzenie Izby Pamięci i Tradycji Rybackich w zabytkowym obiekcie przy ul. św Wojciecha dofinansowanej ze środków Unii Europejskiej w ramach projektu,
- Powołanie jednostki wystawienniczej w formie izby pamięci lub muzeum w obiekcie przy ul. św. Wojciecha 1,
- Opracowywanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie obszarów o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi - opracowanie nowych planów w latach 2013-2016 dla prawie całego obszaru gminy,
- Wdrażanie zapisów programów rewitalizacji – dot. m. in. Izby Pamięci,
- Organizowanie imprez plenerowych promujących gminny zasób zabytków – to Barbarki roboty, Wojciechowe świętowanie,
- Wydawanie i wspieranie publikacji – w tym opracowań historycznych, folderów promocyjnych, przewodników – wydawanie serockiego miejscownika, mapy turystycznej z zabytkami serocka.

Niniejsza dokumentacja nie uchroni obiektów zabytkowych przed ich zniszczeniem. Umożliwia natomiast rozeznanie obecnego stanu dziedzictwa kulturowego. Ułatwia także podejmowanie pewnych decyzji mających na celu ochronę i opiekę nad zabytkami. Stanowi

również pewnego rodzaju kompendium wiedzy o historii gminy, lokalnych wydarzeniach, a także przodkach oraz pozostawionej przez nich spuścizny zarówno materialnej, jak i niematerialnej. W związku z powyższym przedstawione informacje w GPONZ mają na celu pobudzenie lokalnej społeczności do pewnego rodzaju obowiązku zachowania stanu i pamięci historycznej w nawiązaniu do otaczającej zabytkowej tkanki, gdyż zabytki te stanowią wyraz tożsamości społecznej.

XII. WYKORZYSTANE MATERIAŁY I OPRACOWANIA

Wybrane akty prawne:

Stan prawny na lipiec 2021 r.

Regulacje prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte są w wielu aktach prawnych. W kontekście realizacji niniejszego Programu szczególną znaczenie mają poniższe ustawy oraz rozporządzenia:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 Nr 78 poz. 483);
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2021 r. poz. 710 z późn. zm.);
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2021 r. poz. 741 ze zm.);
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.);
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2020 r. poz. 1219);
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2021 r. poz. 1098);
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 2020 r. poz. 1990 ze zm.)
- Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2020 r. poz. 194 ze zm.);
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2020 r. poz. 1057 ze zm.);
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz.U. z 2021 r. poz. 485);
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (Dz.U. z 2020 r. poz. 1947);
- Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (Dz.U. z 2018 r. poz. 2337));
- Ustawa z dnia 19 grudnia 2009 r. o partnerstwie publiczno – prywatnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 711);
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia zakresu celów Funduszu Kościelnego (Dz. U. z 1990 Nr 61, poz. 354);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 Nr 113, poz. 661);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych

- działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1265);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674);
 - Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. z 2020 r. poz. 902);
 - Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. z 2019 r. poz. 1479);
 - Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 2020 r. poz. 164 ze zm.)

Literatura i wybrane dokumenty programowe:

- Strategia Rozwoju Kraju 2020;
- Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2020-2023 – projekt;
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury 2004 – 2020;
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie;
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030;
- Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2030;
- Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Mazowieckim 2018 – 2021;
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014 – 2020;
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego;
- Strategia Rozwoju Powiatu Legionowskiego na lata 2016 – 2025;
- Strategia rozwoju turystyki i promocji regionu dla Obszaru Działania Związku Stowarzyszeń Partnerstwo Zalewu Zegrzyńskiego (gminy: Jabłonna, Nieporęt, Serock, Wieliszew);
- Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność na lata 2016 – 2023;
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Serock;
- Strategia Rozwoju Gminy Miasto i Gmina Serock na lata 2016 - 2025;
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Serock i Wybranych Obszarów Gminy na lata 2005-2023;
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie gminy Serock;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2011 – 2014 gminy Miasta i Gmina Serock;
- Karty adresowe gminnej ewidencji zabytków – Gmina Serock;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami, Poradnik metodyczny, NID 2009;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami, Poradnik metodyczny, Poradnik prawny Konserwatora Zabytków, Kurier Konserwatorski;
- Wytyczne opracowywania karty adresowej zabytku nieruchomego, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie, Warszawa 2011 r.;

- Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych, Lubelskie Towarzystwo Naukowe, Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków ICOMOS, Politechnika Lubelska, Warszawa – Lublin 2009 r.;
- Geografia regionalna Polski, J. Kondracki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.;
- Geografia osadnictwa, D. Szymańska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009 r.;
- Serock i Mazowsze na przestrzeni wieków, pod red. S. Jakubczyk, R. Lolo, Serock 2017 r.
- Geograficzny Słownik Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, F. Sulmierski, B. Chlebowski, W. Walewski, wyd. w Warszawie, 1880-1902 r.

Dostępne strony internetowe:

www.isap.sejm.gov.pl	www.bing.com/maps
www.geoportal.gov.pl	www.mkidn.gov.pl
www.geoserwis.gdos.gov.pl/mapy	www.mapy.zabytek.gov.pl
www.mir.gov.pl	www.nid.pl
www.funduszeuropejskie.gov.pl	www.mwz.pl
www.partnerstwopublicznoprywatne.info	www.stat.gov.pl
www.odleglosci.info	www.serock.pl
www.polskiezabytki.pl	www.bip.serock.pl
www.cybermoon.pl	www.szlachta.projektpodlasie.pl
www.obszary.natura2000.org.pl	www.funduszedlamazowska.eu
www.polskiekrajobrazy.pl	www.polaneis.pl
www.natura2000.gdos.gov.pl	www.cslii.wp.mil.pl
www.crfop.gdos.gov.pl	www.dialektologia.uw.edu.pl
www.maps.google.com	www.historia.serock.pl
www.zabytek.pl	www.kultura.serock.pl
www.krajobraz.kulturowy.us.edu.pl	www.gazetapowiatowa.pl
www.maps.mapywig.org	www.sztetl.org.pl
www.jezioro.zegrzynskie.pl	www.parafiaantoni.pl/historia

Materiały w posiadaniu Urzędu Miasta i Gminy w Serocku:

- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Serock;
- Strategia Rozwoju Gminy Miasto i Gmina Serock na lata 2016 - 2025;
- Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Serock i Wybranych Obszarów Gminy na lata 2005-2023;
- Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego na terenie gminy Serock;
- Gminny Program Opieki nad Zabytkami na lata 2011 – 2014 gminy Miasta i Gmina Serock;
- Karty adresowe gminnej ewidencji zabytków – Gmina Serock.

SPIS RYCIN

<i>Ryc. 1. Położenie Gminy Serock w najbliższym otoczeniu</i>	6
<i>Ryc. 2. Położenie Gminy Serock na tle Polski</i>	7
<i>Ryc. 3. Krainy historyczne Mazowsza</i>	7
<i>Ryc. 4. Jednostki osadnicze w Gminie Serock</i>	8
<i>Ryc. 5. Serock i okolice w 1843 r.</i>	35
<i>Ryc. 6. Serock w 1843 r.</i>	37
<i>Ryc. 7. Serock w 1940 r.</i>	37
<i>Ryc. 8. Dębe w 1937 r.</i>	38
<i>Ryc. 9. Jadwisin w 1937 r.</i>	39
<i>Ryc. 10 Kania Nowa w 1940 r.</i>	39
<i>Ryc. 11. Wierzbica w 1940 r.</i>	41
<i>Ryc. 12. Wola Kiełpińska w 1937 r.</i>	42
<i>Ryc. 13. Zegrze w 1937 r.</i>	43
<i>Ryc. 14. Zegrzynek w 1937 r.</i>	43
<i>Ryc. 15. Porównanie rozwoju osadnictwa na terenie wsi Cupel, Nowa Kania, Nowa Wieś w latach 1940-2019</i>	46
<i>Ryc. 16. Wieś Karolino – przykład rzędówki</i>	47
<i>Ryc. 17. Zabytki rejestrowe Serocka na tle miasta</i>	49
<i>Ryc. 18a Ser twarogowy z Gąsiorowa</i>	55
<i>Ryc. 18. Precel serocki</i>	55
<i>Ryc. 19. Herb Miasta i Gminy Serock</i>	57
<i>Ryc. 20. Flaga Miasta i Gminy Serock</i>	58
<i>Ryc. 21. Zapis nutowy hejnału</i>	58
<i>Ryc. 22. Zapis nutowy serockiego walczyka</i>	59
<i>Ryc. 23. Wzór znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków</i>	60
<i>Ryc. 24. Koszary w Zespole Twierdzy Zegrze</i>	64
<i>Ryc. 25. Obszary AZP na terenie gminy Serock</i>	72
<i>Ryc. 26. Lokalizacja grodziska w Serocku</i>	76
<i>Ryc. 27. Plan Fortu Dębe</i>	80

SPIS TABEL

<i>Tabela 1. Analiza SWOT – kultura i dziedzictwo</i>	17
<i>Tabela 2. Analiza SWOT – najważniejsze czynniki strategiczne</i>	18
<i>Tabela 3. Liczba mieszkańców Serocka w XVI-XXI w. z uwzględnieniem społeczności żydowskiej</i>	36
<i>Tabela 4. Zabytkowe cmentarze z terenu gminy Serock</i>	69
<i>Tabela 5. Zabytkowe obiekty sakralne z terenu gminy Serock</i>	70
<i>Tabela 6. Analiza szans i zagrożeń wynikających ze stanu dziedzictwa kulturowego Gminy Serock</i>	91
<i>Tabela 7. Zakres i harmonogram działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Serock</i>	95
<i>Tabela 8. Planowane działania przestrzenne ujęte w Lokalnym Programie Rewitalizacji Miasta Serock i Wybranych Obszarów Gminy na lata 2005-2023 w nawiązaniu do obiektów zabytkowych</i>	105

SPIS WYKRESÓW

<i>Wyk. 1. Liczba obiektów ujętych w GEZ na terenie Serocka z podziałem na ulice</i>	48
<i>Wyk. 2. Nieruchome zabytki architektury i budownictwa z terenu gminy Serock z wyszczególnieniem na miejscowości</i>	63
<i>Wyk. 3. Obiekty wpisane do rejestru zabytków z uwzględnieniem ich funkcji z terenu gminy Serock</i>	65
<i>Wyk. 4. Rozmieszczenie stanowisk archeologicznych w poszczególnych sektorach AZP na terenie Gminy Serock</i>	73
<i>Wyk. 5. Nieruchome zabytki archeologiczne z terenu Gminy Serock z wyszczególnieniem na miejscowości</i>	77

SPIS FOTOGRAFII

<i>Fot. 1. Południowa pierzeja serockiego Rynku</i>	49
<i>Fot. 2. Zabytkowy bruk na serockim rynku</i>	50
<i>Fot. 3. Sala 1 w serockiej Izbie Pamięci i Tradycji Rybackich</i>	52
<i>Fot. 4. Sala Tradycji CSŁil w Zegrzu</i>	52
<i>Fot. 5. Budynek koszarowy, ob. wielorodzinny budynek mieszkalny w Zegrzu</i>	67
<i>Fot. 6. Budynek koszarowy, ob. dom parafialny w Zegrzu – przykład budownictwa ceglanego</i>	67
<i>Fot. 8. Cmentarz ewangelicki w Nowej Kani</i>	69
<i>Fot. 9. Pałac w Zegrzu</i>	71
<i>Fot. 10. Makietą średniowiecznego grodziska w Serocku</i>	74
<i>Fot. 11. Widok na grodzisko w Serocku od strony ul. Radzywińskiej</i>	76
<i>Fot. 12. Pałac w Jadwisinie</i>	80
<i>Fot. 13. Kościół w Serocku</i>	81
<i>Fot. 14. Oficyna I dawnego zajazdu pocztowego w Serocku</i>	82
<i>Fot. 15. Dawny zajazd pocztowy w Serocku</i>	82
<i>Fot. 16. Oficyna II dawnego zajazdu pocztowego w Serocku</i>	83
<i>Fot. 17. Kamienica, ul. Rynek 1 w Serocku</i>	84
<i>Fot. 18. Kamienica, ul. Rynek 5 w Serocku</i>	84
<i>Fot. 19. Kamienica, ul. Rynek 14 w Serocku</i>	85
<i>Fot. 20. Kamienica, ul. Rynek 16 w Serocku</i>	86
<i>Fot. 21. Dom, ob. Izba Pamięci i Tradycji Rybackich w Serocku</i>	86
<i>Fot. 22. Cmentarz w Serocku</i>	87
<i>Fot. 23. Kościół w Woli Kiełpińskiej</i>	88
<i>Fot. 24. Cmentarz w Woli Kiełpińskiej</i>	88
<i>Fot. 25. Dawne kasyno w Zegrzu</i>	89
<i>Fot. 26. Dawny hotel garnizonowy w Zegrzu</i>	90
<i>Fot. 27. Pozostałości dworu Szaniawskich w Zegrzynku</i>	91

XIII. ANEKSY

Załącznik nr 1

Zabytki architektoniczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Źródło: gminna ewidencja zabytków

Lp.	Miejsco wość	Obiekt/Zespół obiektów	Adres	Datowanie	Uwagi
1	Dębe	fort w zespole Twierdzy Zegrze	ul. Zegrzyńska	1890-1909 r., 1901-1914 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1368 z 2017-01-27
2	Dębe	park		XIX w.	
3	Jadwisin	pałac		1896-1898 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1039/305 z 1961-12-20
4	Jadwisin	park	na południe od ul. Konstantego Radziwiłła	XIX w.	
5	Kania Nowa	cmentarz ewangelicki	ul. Serocka	pocz. XIX w.	
6	Serock	kościół p.w. Zwiastowania NMP	ul. Farna 7	1512-1525 r., pocz. XVII w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1101/320 z 1961-12-20
7	Serock	oficyna (I) d. zajazdu pocztowego (d. stajnia)	ul. Pułtуска 13	lata 30-40 XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 957 z 2000-05-22
8	Serock	zajazd pocztowy	ul. Pułtуска 15	lata 30-40 XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1102/676 z 1962-04-12
9	Serock	oficyna (II) d. zajazdu pocztowego (d. wozownia)	ul. Pułtуска 17	lata 30-40 XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 957 z 2000-05-22
10	Serock	kamienica	ul. Pułtуска 36	XIX w.	
11	Serock	kamienica	ul. Rynek 1	2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 956 z 2000-05-22
12	Serock	kamienica (wraz z oficyną tylną)	ul. Rynek 5	2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 955 z 2000-05-22
13	Serock	kamienica	ul. Rynek 14	2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru

Lp.	Miejsco wość	Obiekt/Zespół obiektów	Adres	Datowanie	Uwagi
					zabytków pod nr: 954 z 2000-05-22
14	Serock	kamienica (wraz z częścią działki)	ul. Rynek 16	ok. poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 23 z 1999-11-08
15	Serock	dom, ob. Izba Pamięci i Tradycji Rybackich	ul. św. Wojciecha 1	2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 952 z 2000-05-22
16	Serock	cmentarz par. p.w. Zwiastowania NMP (wraz ze starodrzewem)	ul. Warszawska	1 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1385 z 1989-07-26
17	Serock	pozostałości fortyfikacji napoleońskich „wały napoleońskie”	rejon ul. Pułtuskiej	1807-1812 r.	
18	Serock	cmentarz żydowski	ul. Czeska	1821-1822 r.	
19	Wierzbica	cegielnia, ob. pustostan wraz z kominem	77	XIX w.	
20	Wola Kiełpińska	kościół p.w. św. Antoniego Padewskiego		przed 1899 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1116/1083 z 1974-12-03
21	Wola Kiełpińska	cmentarz Rzym.-kat. (wraz ze starodrzewem)		2 poł. XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1384 z 1989-12-08
22	Zegrze	umocnienie małe z wałem międzyfortowym w Zespole Twierdzy Zegrze	okolice ul. Juzistek	1890-1909 r.	
23	Zegrze	umocnienie duże w Zespole Twierdzy Zegrze	po zachodniej stronie drogi krajowej nr 61	1890-1909 r.	
24	Zegrze	Pozostałości most w Zespole Twierdzy Zegrze		1916 r.	
25	Zegrze	koszary w Zespole Twierdzy Zegrze		1890-1909 r.	
26	Zegrze	kasyno	ul. Oficerska 5	1903-1904 r.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1335 z 2016-05-13
27	Zegrze	hotel garnizonowy	ul. Radziwiłłowska 2	1937-1938 r.	Wpis do rejestru zabytków pod

Lp.	Miejsco wość	Obiekt/Zespół obiektów	Adres	Datowanie	Uwagi
					nr: 1341 z 2016-05-22
28	Zegrze	przedszkole	ul. Oficerska 2	1895 r.	
29	Zegrze	skrzydło B budynku nr 4 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r., 1949 r.	
30	Zegrze	budynek nr 5 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r., 1949 r.	
31	Zegrze	budynek nr 6 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r., 1949 r.	
32	Zegrze	budynek nr 7 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r., 1949 r.	
33	Zegrze	budynek nr 8 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r., 1949 r.	
34	Zegrze	budynek nr 15 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
35	Zegrze	budynek nr 16 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
36	Zegrze	budynek nr 17 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
37	Zegrze	budynek nr 129 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
38	Zegrze	budynek nr 19 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r., 1921 r.	
39	Zegrze	budynek nr 20 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
40	Zegrze	budynek nr 21 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
41	Zegrze	budynek nr 22 w kompleksie 26 WOG	ul. prof. Janusza Groszkowskiego	1895 r.	
42	Zegrze	budynek nr 23 w kompleksie 26 WOG	ul. prof. Janusza Groszkowskiego	1895 r.	
43	Zegrze	budynek nr 24 w kompleksie 26 WOG, poczta	ul. prof. Janusza Groszkowskiego	1895 r.	
44	Zegrze	budynek nr 25 w kompleksie 26 WOG	ul. prof. Janusza Groszkowskiego	1895 r.	
45	Zegrze	budynek nr 26 w kompleksie 26 WOG	ul. Radziwiłłowska	1890-1895 r.	
46	Zegrze	budynek nr 27 w kompleksie 26 WOG	ul. prof. Janusza Groszkowskiego	1895 r.	
47	Zegrze	budynek nr 28 w kompleksie 26 WOG	ul. prof. Janusza Groszkowskiego	1895 r.	
48	Zegrze	budynek mieszkalny	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 4	1890 - 1895 r., 1953 r.	
49	Zegrze	budynek mieszkalny	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 6	1890-1895 r., 1953 r.	
50	Zegrze	budynek mieszkalny	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 12	1890-1895 r., 1953 r.	
51	Zegrze	budynek mieszkalno- usługowy	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 14	1890-1895 r., 1953 r.	
52	Zegrze	budynek mieszkalny	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 18	1890-1895 r.,	

Lp.	Miejsco wość	Obiekt/Zespół obiektów	Adres	Datowanie	Uwagi
				1953 r.	
53	Zegrze	dom parafialny	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 1	1895 r.	
54	Zegrze	budynek nr 40 w kompleksie 26 WOG	ul. Płk. Kazimierza Drewnowskiego	1895 r.	
55	Zegrze	budynek nr 41 w kompleksie 26 WOG	ul. Płk. Kazimierza Drewnowskiego	1895 r.	
56	Zegrze	budynek nr 42 w kompleksie 26 WOG, dawna spawalnia	ul. Płk. Kazimierza Drewnowskiego	1895 r.	
57	Zegrze	prochownia nr 1	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 10	lata 90. XIX w.	
58	Zegrze	prochownia nr 2		1907 r.	
59	Zegrze	prochownia nr 3	ul. Pułku Radio 9	ok. 1913 r.	
60	Zegrze	pałac Krasińskich	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 3	1 poł. XIX w.	
61	Zegrze	oficyna	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 3	XIX/XX w.	
62	Zegrze	budynek gospodarczy	ul. prof. Janusza Groszkowskiego 3	XIX/XX w.	
63	Zegrzyn ek	park	ul. Szaniawskiego	XIX w.	
64	Zegrzyn ek	pozostałości dworu Szaniawskiego	ul. Szaniawskiego	XIX w.	Wpis do rejestru zabytków pod nr: 1123/198 z 1959-11-19

Załącznik nr 2
Zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Źródło: gminna ewidencja zabytków

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
1	Dębe	51-65	1	3	ślady osadnictwa (wczesne średniowiecze/średniowiecze)
2	Dębniki	50-66	1	43	ślady osadnictwa (okres halsztacki - okres lateński)
3	Dębniki	50-66	2	44	ślady osadnictwa (paleolit)
4	Dosin	51-66	1	2	ślady osadnictwa (okres starożytny/epoka brązu)
5	Dosin	51-66	2	3	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesna epoka brązu)
6	Gąsiorowo	50-67	1	19	osada (neolit), ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu, okres wczesnośredniowieczny/przed XI w.)
7	Gąsiorowo	50-67	2	20	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu, epoka brązu)
8	Gąsiorowo	50-67	3	21	ślady osadnictwa (epoka brązu/okres halsztacki, okres średniowieczny)
9	Gąsiorowo	50-67	4	22	ślady osadnictwa (okres starożytny/epoka brązu)
10	Gąsiorowo	50-67	5	23	ślady osadnictwa (epoka brązu/okres halsztacki i lateński)
11	Gąsiorowo	50-67	6	24	ślady osadnictwa (epoka brązu)
12	Gąsiorowo	50-67	7	25	ślady osadnictwa (późny neolit/wczesna epoka brązu)
13	Gąsiorowo	50-67	8	27	ślady osadnictwa (neolit)
14	Gąsiorowo	50-67	9	28	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu, okres halsztacki)
15	Gąsiorowo	50-67	10	29	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)
16	Gąsiorowo	50-67	11	30	ślady osadnictwa (neolit/wczesna epoka brązu)
17	Gąsiorowo	50-67	12	32	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu, epoka brązu)
18	Gąsiorowo (wcześniej pod nazwą Gąsiorowo Małe)	50-67	13	55	cmentarzysko (k. grobów kloszowych, wczesna epoka żelaza)
19	Izbica	51-66	1	6	ślad osadnictwa (okres halsztacki), osada (okres

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
					rzymski, wczesne średniowiecze, średniowiecze)
20	Jachranka	51-66	1	1	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesny okres brązu)
21	Jachranka	51-66	2	7	ślad osadnictwa (starożytność), osada (okres wczesnośredniowieczny XII-XIII w., okres średniowieczny XIV-XVI w.)
22	Jachranka	51-66	3	20	ślady osadnictwa (okres wczesnośredniowieczny)
23	Jadwisin	52-66	1	61	osada (okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (XIV-XV w.)
24	Jadwisin	52-66	2	62	ślady osadnictwa (okres wpływów rzymskich, średniowiecze)
25	Jadwisin	52-66	3	113	osada (neolit, wczesna i epoka brązu, okres halsztacki, wpływów rzymskich, późny lateński), ślady osadnictwa (późne średniowiecze, okres nowożytny)
26	Kania Polska	50-67	1	36	ślady osadnictwa (neolit, epoka kamienia – wczesna epoka brązu), osada (wczesna epoka brązu, epoka brązu), cmentarzysko (?)
27	Kania Polska	50-67	2	37	ślady osadnictwa (starożytność, wczesny okres epoki brązu, wczesne średniowiecze/średniowiecze), cmentarzysko (starożytność)
28	Kania Polska	50-67	3	38	ślady osadnictwa (starożytność, wczesny okres epoki brązu)
29	Kania Polska	50-67	4	52	ślady osadnictwa
30	Karolino	51-66	1	9	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesna epoka brązu)
31	Łacha	50-67	1	26	ślady osadnictwa (późny okres rzymski/okres wędrówki ludów)
32	Łacha	50-67	2	31	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, okres halsztacki)
33	Łacha	50-67	3	51	ślady osadnictwa
34	Marynino	50-66	1	42	ślady osadnictwa (okres lateński)
35	Marynino	51-66	2	10	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesna epoka brązu)
36	Nowa Wieś	50-	1	33	ślady osadnictwa (wczesna

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
		67			epoka brązu)
37	Nowa Wieś	50-67	2	34	ślady osadnictwa (późny neolit/wczesna epoka brązu)
38	Nowa Wieś	50-67	3	35	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu)
39	Nowa Wieś	50-67	4	56	cmentarzysko (k. grobów kloszowych, wczesna epoka żelaza), ślad osadnictwa (średniowiecze)
40	Serock	50-66	1	41	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu)
41	Serock	50-67	1	11	ślady osadnictwa (epoka kamienia-wczesna epoka brązu, okres starożytny/epoka brązu)
42	Serock	51-66	9	4	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)
43	Serock	51-66	10	5	ślady osadnictwa (neolit, XII-XIII w.)
44	Serock	51-67	2	1	grodzisko (XI-XII w.), cmentarzysko (średniowiecze)
45	Serock	51-67	3	2	osada (1065 r.-XIV/XV w.), miasto lokacyjne (od 1417 r.-XVI w.)
46	Serock	51-67	4	3	Ślady osadnictwa (okres halszacki, okres rzymski), osada (XII/XIII w.)
47	Serock	51-67	5	4	osada (XII/XIII w., XIV/XV w.)
48	Serock	51-67	6	97	ślady osadnictwa (neolit)
49	Serock	51-67	7	98	skarb monet (XVI w.)
50	Serock	51-67	8	99	ślady osadnictwa (nowożytność)
51	Skubianka	51-66	1	8	ślady osadnictwa (XIII w., XIV-XV w.)
52	Skubianka	51-66	2	21	ślady osadnictwa (paleolit)
53	Skubianka	51-66	3	22	ślady osadnictwa (paleolit)
54	?	51-66	-	23	Ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)
55	Święcienica	50-66	1	40	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)
56	Wierzbica	50-67	1	1	Ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu), osada (okres starożytny)
57	Wierzbica	50-67	2	2	ślady osadnictwa (starożytność, epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu, neolit, XIII – XIV w.)
58	Wierzbica	50-	3	3	ślady osadnictwa

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
		67			(starożytność, epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu, średniowiecze)
59	Wierzbica	50-67	4	4	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu), cmentarzysko (okres starożytny)
60	Wierzbica	50-67	5	5	osada (epoka brązu), cmentarzysko (późny okres lateński – okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (neolit, okres wczesnośredniowieczny)
61	Wierzbica	50-67	6	6	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu)
62	Wierzbica	50-67	7	7	Ślady osadnictwa (starożytność, wczesny okres epoki brązu), osada (XII/XIII w., XIII/XIV w.)
63	Wierzbica	50-67	8	8	ślady osadnictwa (okres starożytny)
64	Wierzbica	50-67	9	9	ślady osadnictwa (starożytność, mezolit, neolit, epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu)
65	Wierzbica	50-67	10	10	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu, okres starożytny)
66	Wierzbica	50-67	11	12	osada (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich)
67	Wierzbica	50-67	12	13	osada (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu, okres wczesnośredniowieczny / XII/XIII w.)
68	Wierzbica	50-67	13	14	ślady osadnictwa (okres starożytny)
69	Wierzbica	50-67	14	15	osada (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (okres wczesnośredniowieczny, XII/XIII w.)
70	Wierzbica	50-67	15	16	osada (późny okres lateński/okres wpływów rzymskich, XV/XVI w.)
71	Wierzbica	50-67	16	17	ślady osadnictwa (okres wczesnośredniowieczny/przed XI w.)
72	Wierzbica	50-67	17	18	ślady osadnictwa (starożytność, XIII w., XV/XVII w.)

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
73	Wierzbica	50-67	18	53	osada (k. trzcianecka, epoka brązu), ślad osadnictwa (k. przeworska, okres wpływów rzymskich)
74	Wierzbica	50-67	19	54	osada (k. pucharów lejkowatych, neolit), ślad osadnictwa (k. przeworska, okres wpływów rzymskich)
75	Wola Smolana	50-66	1	37	ślady osadnictwa (neolit, wczesna epoka brązu)
76	Zabłocie	50-65		1	osada (średniowiecze XIII/XIV-XV w.), ślad osadnictwa (epoka kamienia)
77	Zabłocie	50-65		2	ślady osadnictwa (epoka kamienia/wczesna epoka brązu, starożytność, średniowiecze)
78	Zabłocie	50-65		3	ślad osadnictwa (wczesne średniowiecze)
79	Zabłocie	50-65		4	ślad osadnictwa (późny neolit, wczesna epoka brązu)
80	Zalesie Borowe	50-66	1	25	ślady osadnictwa (ok. wpływów rzymskich, XIII w.)
81	Zalesie Borowe	50-66	2	26	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesny okres epoki brązu, halsztat – okres lateński), osada (okres rzymski, XIII – XIV w.)
82	Zalesie Borowe	50-66	3	27	ślady osadnictwa (epoka kamienia – epoka brązu, okres halszacki- okres wpływów rzymskich, wczesne średniowiecze – średniowiecze)
83	Zalesie Borowe	50-66	4	28	cmentarzysko (okres lateński - do późnego), ślad osadnictwa (epoka kamienia – epoka brązu, okres wczesnośredniowieczny)
84	Zalesie Borowe	50-66	5	29	ślady osadnictwa (epoka brązu/okres halszacki)
85	Zalesie Borowe	50-66	6	30	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu, okres wczesnośredniowieczny)
86	Zalesie Borowe	50-66	7	31	ślady osadnictwa (okres starożytny, XIV w.)
87	Zalesie Borowe	50-66	8	32	ślady osadnictwa (epoka brązu)
88	Zalesie Borowe	50-66	9	33	ślady osadnictwa (późna epoka brązu/okres halszacki i lateński)
89	Zalesie Borowe	50-66	10	34	ślady osadnictwa (późny neolit/wczesna epoka brązu, epoka brązu)

Lp.	Miejscowość	AZP	Nr stanowiska w miejscowości	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu/bliższa chronologia
90	Zalesie Borowe	50-66	11	35	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu, epoka brązu)
91	Zalesie Borowe	50-66	12	36	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu)
92	Zalesie Borowe	50-66	13	38	ślady osadnictwa
93	Zalesie Borowe	50-66	14	39	ślady osadnictwa (epoka kamienia – wczesna epoka brązu)
94	Zegrzynek	51-67	1	100	ślady osadnictwa (epoka brązu)
95	Zegrzynek	51-67	2	101	ślady osadnictwa (paleolit)
96	Zegrze (okolice)	52-66	7	81	ślady osadnictwa (II-gi okres epoki brązu)
97	Zegrze (wcześniej pod Zegrze w Gminie Nieporęt)	52-66	1	82	ślad osadnictwa (późny okres lateński)
98	Zegrze (wcześniej pod Zegrze w Gminie Nieporęt)	52-66	2	83	cmentarzysko (kultura grobów kloszowych)
99	Zegrze			84	Ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)
100	Zegrze (wcześniej pod Zegrze w Gminie Nieporęt)	52-66	4	85	ślad osadnictwa (neolit), ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)
101	Zegrze (wcześniej pod Zegrze w Gminie Nieporęt)	52-66	5	86	ślad osadnictwa (paleolit)
102	Zegrze	52-66	8	115	cmentarz (nowożytność), osada? (średniowiecze, kultura przeworska), osada (kultura łużycka)